

אנדד אלדן • שולמית אפפל • יצחק בבל • מרטין בובר • שמעון בלס • אהוד בן עזר • יעקב בסר • חמוטל בר-יוסף • ישראלה בשן • מיכל גוברין • אביבה גור • פנחס גינוסר • יאירה גנוסר • יונה וולך • מישל חדאד • חנה טויכסלר • יורם • דן לוי • הדרה לזר • ברנרד מלמוד • עליזה נהור • ששון סומך • ז'אן פול סארטר • יהודה פראג • יעקב פרידמן • זיגמונט פרנקל • ריבה רובין • שלום רצבי • טוביה ריבנר • א. ל. שטראוס

עיתון

לספרות ולתרבות

סיוון תמוז תשל"ז • יוני-יולי • מס. 3 • מחיר 7.50, כולל מע"מ. מנוי שנתי 40 ל"י.

אנדד אלדן

שני שירים

★

אלי, נושף צלילים
הצפע
ממראות גרים בפנת
הזכרון
רשרוש רוחש באזני
יותר מאחר
מרוח מנקשת בתריסים
ומרעם מטוסים
שאת פשרם אני יודע

★

פליאה בעיניך כשאני שח על
על עב היורד על עיני כזקן אב
פה ובלי לבוש צף על בהונות
באדרת עננה קלה לכתפי
לטפתי לירק המכסה סלעים נמים
מדוע פלאי לבלוב צפים בעיניו?
הוא חודש שבט עלי שבטו על עלעלי
ואני מקל שקד בידיו ואת המשרגות
רואה. פיו פלחים לוחשים חג על הגג בחרף
בין פלח לפלח חרה שדברתי על הפרי
שישוב וכרעתי אל גבעול דק עפר בדי דבק
נמוג מי שפלאי לבלוב פשוט צף בדמי עכשו
לאן לצוף פלאי ובלי לבוש. פיו לבלב למות.

עליזה נהור

שיר אהבה

אולי יבוא יום וסופסוף תכנס
למחזור העסיס בעצי הזית האהובים ותשיר
את שמך המבדיל כקור עכביש
ביני לבין גלי ההרים והשמים והמים
המתבקים — אך עד אז שירי יהיו
שירי אהבה לנעל הזרקה על המדרגות
ולתפסקות בין משבי הרוח והריק הזוהר
על גבול חלומות מצטלבים. תן לי
להאדיר את אשר אולי לא היית כאן
אך שתהיה תחת עיני הפוכבים
המביטות ללא עפעוף ובאותו אוקינוס רוחי
השוטף אותי לפעמים ואני שושנת החלל
המסתובבת. ועל ברכיך ידיך ששאלו
שאלות עיפות ולפעמים חיכו יותר
מפיד הדואוניזי. אל נא תאסף אותן
אל האלם שממנו אין שיבה למבט.
אולי יבוא יום והגעגועים יפנו
ממך מבעדך ועמך אל מעבר
ולא ייסרו מלקחי האש את הבשר
בשמך המתוק הריחני כמנגו נמס
אלא על פלי הנחשת בחדרי
עוד יזמזם בן-זכר כבר מומר לרף
חשמש השוקעת לכלם ודמו בכל זאת דמך.
אך עד אז
הרשה לי

פריז גראפי

יצחק בבל

בשנת אלף תשע-מאות ותשע-עשרה התנפלו אנשיו של בניה קריק על חיל המאסף של צבא המתנדבים הלבנים, חיסלו את הקצינים ותפסו חלק משיירת האספקה. כפרס דרשו ממועצת העיר של אודסה שלושה ימי "מרד השלום", אבל לא קיבלו רשות, ולפיכך רוקנו את הארמנים מכל החנויות שהיו מוצבות על רחוב אלכסנדרובקה. פעילותם עברה אחר-כך לחברה בערבון מוגבל.

היו נכנסים לבנק, פוסחים על הקליינטים ומבקשים מעובדי הקואופרטיב להניח במכונית, שחיכתה להם ברחוב, שקים עם כסף וחפצי-ערך. עבר חודש לפני שהתחילו לירות בהם. ואז נמצאו אנשים שאמרו, שבעניין התפיסות והמאסרים יש התייחסות לאהרון פסקין, בעל בית-מלאכה. ממה מורכבת העבודה באותו בית מלאכה — לא נאמר. בדירתו של פסקין עמד שולחן-מלאכה — מכונה ארוכה עם סוללת-עופרת שחוקה; על הרצפה התגלגלו נסורת וקרטון לכריכה.

פעם אחת בבוקר אביב דפק ידיו של פסקין מישה יבלוצ'יקו בדלת בית-המלאכה. — ארון, אמר אורחו של פסקין, ברחוב מוג אוויר נהדר. על הפנים שלי אתה רואה טיפוס, שמסוגל לתפוס חצי בקבוק עם הכיבוד שהוא אוהב ולנסוע באוויר הצח לארקדיה. אתה יכול לצחוק על סובייקט כזה, אבל אני אוהב לפעמים לזרוק את כל המחשבות האלה מהראש...

פסקין התלבש ונסע עם מישה יבלוצ'יקו בכרכרה לארקדיה. הם היו על גלגלים עד הערב. בדמדומים נכנס מישה יבלוצ'יקו לחדר, שבו רחצה מאדאם פסקין בחבית את ביתה בת הארבע עשרה.

— ברכותי, אמר מישה, מסיר את כובעו, — אנחנו בילינו יוצא מן הכלל. האוויר — זה משהו שכמותו לא היה, רק שצריך לזלול הרבה אפונה, לפני שמדברים עם הבעל שלך. יש לו אופי מאוס.

— מצאת למי לספר, הגתה מאדאם פסקין, תפסה את הבת בשערותיה וטלטלה אותה לכל צד. איפה הוא, האבנטוריסט הזה?

— אבנטוריסט — אמרה לו מאדאם פסקין, אתה עוד צוחק... אני מקבלת התקפה מהבת שלך, היא לא רוצה לחפוף את השיער. לך תקיים שיחה עם הבת שלך... פסקין שתק ורק קפץ שיניים.

— הוא נח בגינת החצר. מישה הרים שוב את הכובע, אמר שלום והלך לכרכרה. בלי לחכות לבעלה, הלכה מאדאם פסקין אחריו לגינת החצר. הוא ישב חבוש כובע פנמה, משעין זרועו על ספסל הגינה וקופץ שיניים.

עקד

אחיזה של חול, מאת איתמר יעודקסט, מתאר את לבטי התאקלמותו של צעיר — בארץ, המחפש דרכו גם כמשרור מתחיל. עיקרו של הספר אינו בעלילה החיצונית, אלא ברגישויות ובמתחים פנימיים של עולה חדש, תוך נסיונות התקרבות שונים אל ההווייה הישראלית — על רקע גלי העלויות ההמוניות של שנות ה-50. במערכת ההתרחשויות משתלבת גם "פרשת קסטנר" הידועה, ועימה הדי השואה, פרשה אשר השלכותיה מקרינות על התנהגות חלק מן הדמויות שבספר.

○ * ○

ספר זה מהווה חוליה במחזור פרקי-יצירה של המחבר בפרוזה ובשירה, מחזור הבא לבטא תהליך של עקירה מארץ לארץ, כתוצאה מן השואה — בדרך המבע הכמריאטוביוגרפית. פרקי הפרוזה והשירה שבמחזור הכללי, רובם ככולם, עומדים בסימן **הדו-שורשיות**, והם שייכים לקטגוריה של ספרות-הגירה יהודית, בגילגולה הישראלי: **הגירה הביתה**.

החטיבות העיקריות שראאור עד כה מתוך מחזור פרקי **המהגר הביתה**, כפי שהן מתקשרות ומשלימות זו את זו, על-פי הסדר הפנימי:

- בין קרני הצבי (שירים — 1961)
- נוף בעשן (שירים — 1961)
- בחלון הבית הנוסע (רומאן — 1970)
- אחיזה של חול (רומאן — 1977)
- תקו הזרחני (נובלה — 1972)
- צל הציפור (רומאן — 1971)
- דר-שורש (שירים — 1976).

על התפיסה הניאוריהודית בתחומי הספרות והאמנות (פאמפלט — 1974).

בהכנה:

בוואקוס העולם (סיפורים)

סדנה פנימית (עיונים בפרובלמטיקה של דו-שורשיות)
המהגר הביתה.

תנובה אקספורט

אגודה חקלאית שתופית מרכזית לשווק תוצרת משקי העובדים העבריים בע"מ

ת.ד. 20059 — טל. 283-211

רחוב לינקולן 17

תל-אביב

"שפה קטנה"

יורם / עובר ושב

ה לא כבר הרצה פרופסור אמריקאי לפי לולוגיה על התפתחותן של שפות, על שפות "גדולות" ו"קטנות", משפחות של שפות, דיאלקטים, שפות ששבקו חיים, ואינך מוצא עקבותיהן אלא במצבות אבן או גילי קלף, ועל שפות שהחיו אותן, כמו השפה העברית, ושפות שמנסים להחיותן או לקיימן ללא הצלחה.

האם שפה שמדברים בה רק כמה מאות אלפי איש, או אפילו מיליונים מועטים — נחוצה? שאל ה"פרופסור" — האם אין שפה "קטנה" משמשת מכ"שול בעולם המודרני, שהרס מחיצות, ואשר המטוס הפכו כמעט לעולם אחד? האם אין זו רומנטיקה מזיקה כאשר מנסים לשמר שפה "קטנה" וגוועת,

"שירים ושערים"

יאירה גנוסר

זו של **אזלסי פרי** נחשבת היום לנכס תרבות של המוני המדינה יותר מ"ידנו לבדה ידנו החזקה" — את כובד העול מעל גאון צוארנו פרקה". או, לחלופין, גופו הארוך, הבודי, של טל ברודי נחשב היום לנכס תרבות של המוני המדינה יותר מ"הנה מוטלות גופותינו" (יסלחו מתי-מדבר, ומתי-ההר ויסלחו שני החיים, המשוררים, על השימוש הנלוז בשורות)

השירה נקלעת לסל חיינו ככדור מלא, שהחטיא את יעדו, כי אין לו תופסים. הכדור המסכן שומר על חוקי המשחק. כמו בתוך רשת קרועה עוברים הסלים, חולפים הכדורים. אבל חוקי המשחק של הקריאה אינם נתפסים בסל. אינם נקלטים בטל-וויזיה. והאוהדים — האוהדים אינם. האוהדים אינם על המפה.

הספורט והספרות ממחישים היום קצוות. קיטוב. לאוהדי הספורט, בחלקם הנותן את הטון, (והוא נותן!) יש פרצוף אמורפי של אנשים נעים ונדים, המתגודדים יחד על-מנת להיות יחד, הקוראים זה לזה "כל הכבוד!" ומחפשים בבלי דעת איזו תחושת אמת מוחלטת, טוטאלית, מדריכה. את המוחלטות, את הטוטאליות הם מאתרים בהמוניהם על פי המסות (מסות, אם שכחת, = כמויות. לא רשימה תיו של יעקב שטיינברג). ובקוטב השני — אניגני הספרות. לאניגני-הספרות, בחלקם הנותן את הטון, (והוא נותן!) יש פרצוף של אליטה אנטי-עממית, מחבבת היקפים לא גדולים, מעודנת, אקסקלוסיבית. בעיקר — אקסקלוסיבית. אינה מאזינה לחד-שות, מסתגרת, תרה אחר חידושיה שלה.

אם נמשיך להתייחס לניגודים משמעותיים אלה לא במלוא רצינותם, אלא בטון קליל, פזמוני, כיאה לפזמונים המשובצים בתוכנית "שירים ושערים" — הרי זו שירה עצובה. "כולנו אשמים" אמר הנשיא

או להחיות שפה שנשתכחה?

על כך כתב בהרחבה ויליאם א. קראוס. מספר ה"שפות המדוברות כעת במקומות שונים בעולם נע בין שלושת אלפים לארבעת אלפים. לפני מאתיים שנה חיבר גרמני בשם פאלאס את המילון ההשוואתי של כל לשונות העולם, ובו כלל למעשה רק מאתיים שפות, 51 אירופיות ועוד 149 לשונות אסיה, אך לא כלל, מחמת אי-ידיעה, את השפות המרוכות של יבשת אפריקה, של הפסיפיק, ודרום-אמריקה. בין השנים 1806 ל-1817 פירסם גרמני אחר, המדקדק אדילונג, מחקר אנציקלופדי על חמש מאות לשונות ודיאלקטים, מרחק רב מ-3000 — 4000 הלשונות שהמומחים מתווכחים עליהן כעת. אם קיימים חילוקי דעות בנוגע למספר הלשונות המדוברות בעולם, הרי ישנה הסכמה מלאה לגבי הלשונות העיקריות, שמספר הדוברים בהן הוא לפחות מיליון אחד. מספר לשונות אלו הוא 149, החל מהעברית, אפריקנס (5 מיליון) ועד לזולו (4 מיליון). בין 149 הלשונות האלו נימנות גם עשר הלשונות ה"גדולות" שמספר הדוברים בכל אחת מהן הוא לא פחות ממאה מיליון.

עשר לשונות גדולות אלו הן: סינית מנדרינית: 605 מיליון, אנגלית: 333 מיליון. רוסית: 206 מיליון. ספרדית: 192 מיליון. הינדי: 192 מיליון. גרמנית: 120 מיליון. ערבית: 109 מיליון. בנגא-לית: 108 מיליון. פורטוגזית: 108 מיליון. יפנית: 105 מיליון.

אפרים, לפני שאריק איינשטיין ניחם ואמר "אני ואתה נשנה את העולם" כן, אני ואתה נשנה את העולם. אבל, בינתיים, הקיטוב קיים, ואני נאשמת:

את מדור הספורט בעיתון אני מרימה בקצות ה"אצבעות ומעבירה אותו הישר לבני — כנפטר מעונש. דא עקא — את מדורי הספרות וכתבי-העת הוא מחזיר אלי במהירות, ככדור מוקצה מחמת מיאוס. פערי-הדורות? פערי-התרבות? מה-יהיה? האמנם "נתגבר"? ככתוב בפזמון האמריקני ה"משלה, החביב "We shall overcome".

באוניברסיטת "בר-אילן" ראיתי צמד גברים דתיים מהלכים זה בצד זה, עקב בצד אגודל. האחד — צעיר אמריקני (לומד איתי בחוג לספרות) ששערות זקנו הדתי ושער ראשו האפרודיפי מתמזגים זה בזה להילה בהירה סביב ראשו הגבוה. השני, חברו, שלא היה מופר לי, יהודי מזרחי שחרחר ודתי, שזקנו ומגד בעתו כהים אף מפניו. הם פסעו זה ליד זה כדורשי דרשה הדדית. כאמור, עקב בצד אגודל, ועסקו, כך ראיתי בהתקרבי אליהם, בשקלא וטריא שענינו אותם מאד מאד. תנועת האגודל שימשה סיוע להוכחות שנאמרו בהתלהבות, ומנוד הראש החבוש כיפה או מגבעת הוסיף משקליתו לדברים. בהתקרבי אל המתפלמסים, שמעתי שהם מתווכ-חים על הרוסים: "הרוסים — אני אומר לך...". הבינותי שהדת היהודית לוחמת במוזיקים, אבל בהמשך אמר האמריקני: "הרוסים טובים יותר!" והמזרחי ענה ואמר: "לא! אני טוען שלא! ואני מתעניין בנושא ולומד אותו — מוביל ג'ירגי וארזה טובה יותר! יותר מ"ריאל מאדריד", הוסיף, החליק את זקנו והוסיף: "אם ירצה השם, צ.ס.ק.א. תנצח במוסקבה את האיטלקים, ואז (אנחנו!!) נעלה לגמר!"

נו, טוב. חלק מהאינטליגנציה "עבר את הרוביקון". פתיחות לספורט כבר ישנה אצל חלק מן האנשים-היפים. ידוע שהמומחה להסטוריה עתיקה, פרופ' יעבץ, הנו אוהד מושבע של כדורגל ("נפש בריאה בגוף בריא") ורבים מהסטודנטים הנאורים יהלכו בעקבותיו ובעקבות דומיו. אבל זו רק אשליה של הומוגניות חברתית-תרבר-תית. אין זו "שפה משותפת". — מה קורה בחצי השני של המגרש? מי קורא ספרות בבלומפילד? מי עובר היום בישראל מסיגנון של פתיחת-ראשים ל"ראש פתוח" מאטאפורית? הצרוף תרבות-אנר שית נשמע היום צירוף אירוני. לא הרמוני. שתי המילים עוינות זו את זו. תרבות — ללא אנשים. המונים — ללא תרבות.

עיתון 1977

לכ"ת.ד. 16452, ת"א
הנני מבקש להיות מנוי על עתונכם.

שם ומשפחה

כתובת

מצורף בזה צ'ק על סך — 40 ל"י, (ארבעים) המשוך על בנק

חתימה

תאריך

מזרע חורף

אריה לודוויג שטראוס

קטעים

מגרמנית: טוביה ריבנר

בזמן בו אנו מתקרבים לאפשרות שנוכל להקיף בנסיעה במטוס את כדור הארץ בשתי שעות, הרי נחזקת האנושיות איש לזרועות רעהו, ומן ההכרח לנתץ את כל מה שמגביל ומכביד על ההידברות ביניהם. לדעת כמה פילולוגים מהוות השפות ה"קטנות" הכבדה שכזו, סיג והפרעה להתפתחות העמים המסוגרים בשפה "קטנה" כזו, המשמשת מחיצה בהידברות הבין לאומית.

לדעתם הגיע הזמן להינתק ממורשת העבר, מן הקשרים האמוציונאליים, מן הדבקות הזאת של אומה קטנה בשפתה ה"קטנה". עברה שעתן של שפות כמו ההונגרית, או שפת בוגי, או שפת מבוך דו, או שפת אפיק, או סלובאקית, שוודית, ואפילו שפה כשפת וו, שלא רבים שמעו את שמה, אך מדב-רים בה כיום ארבעים ואחד מיליון נפש.

אך, אומרת ג'קלין מארקס, פילולוגית מברזיל, נסיעה אחת לבלגיה, מעמידה את הפילולוגים ה"אלה על האמת המרה כי שורשי שפה "קטנה" עמוקים ושיזורים בנוף, בהיסטוריה, באופי של העם הקטן. ההפגנות, המרירות, הזעם, האיבה המת-לוות למלחמת השפות בבלגיה מוכיחות שהיעילות איננה המידה האחת שבהן מודד עם את חייו.

נסיעה אחת לישראל היתה אולי מוכיחה יותר מזה: כי השפה ה"קטנה" איננה לאומה "קטנה" רק מכשיר טכני להידברות. אלא תמצית כל קיומה

נתן להקביל את שתי האהדות: הספורט והספרות. אתה, הפאסיבי, צופה בטלוויזיה ב"הילוך חוזר" האיטיות בנוייה על ידיעות הסיים. אתה יודע שתראה שיא, ה"גול" יוכנס לשער. שוב מתגלה לך לפרטיו הסיגר נון האהוב עליך. מודגש השוני בין רצף פרטים תואמים, לבין מהלכים, שהקשר ביניהם מקרי, חסר יופי. בהילוך החוזר מתגלה החלק השירי של הכדורגל.

כך גם בקריאה שהייתה בשירה: שוב מתגלים איפי יוגי סיגנון מוכר, וחידושי. מתוך המקרי לכאורה נוצרת אחדות, מתגלים השיאים שכיוונו את תשרי מת ליבנו. בסך-הכל אתה נהנה ממורכבות הספורט החכם הזה.

ולסיום — יהיה טוב. באחרית הימים: עוד יתנהל בארצנו הוויכוח הגדול בין אוהדי דפנה (דאפי) (בתו של א.ב. יהושע. ראה "המאהב") לבין אוהדי וונדי (אחייניתה של עמליה כהנא כר-מון) (ראה "שדות מגנטיים").

דאפי מתאימה מאד להיות נערצת על ידי חובבי ספורט וכדורגל: צעירה מתוקה, עגלגלה, ולא גבוהה. דאפי אינה יודעת עכשיו מה תעשה בעוד שעה — תכנון מראש מחליא אותה. אביה הוא בעל מוסך הגון, והיא שוחרת הרפתקאות. היא תגדל כאוהדת שלי"י, לא בגלל אביה, אלא בגלל אהדה לסופר בולי. הואיל וסולקה לאחרונה מלי-מודיה בכתה השישית, יש סיכוי לראותה בבלומי-פילד, או בירושלים. אולי תתאהב במימיליאן. מת-אים לדאפי להיות מלכתם הנבחרת של נבחרת הליגה הלאומית בכדורגל.

ואילו וונדי מתאימה לאוהדי הכדורסל: מופיעה במקום לא ריאלי ברשימת ד"ש. דוקטורנטית. וונדי הגבוהה שאינה מוציאה את רגלה הארוכה מן ה-מטה, לפני שברור לה כיצד תשרת רגלה את האמ-ביציות האינטלקטואליות שלה. וונדי הארוכה — יבוא אמריקני, דרושה לקהל כחביבת שחקני ה-כדורסל. בעיני מחזאי אחד היא כבר מוצאת חן. (ראה דמותו של זבולון ב"שדות מאגנטיים")

באחרית הימים תפרוץ מלחמת אוהדי הספרות: דאפי או וונדי? מי מהן תופיע כנערת-השער? וכשיבוא, באחרית הימים, אליהו, הזכור לטוב, ישבו המוני המוני הקוראים החלוקים בין "המאהב" לבין "שדות מאגנטיים" ואליהו המ-תווד? תבונן במועמדות לראשות-השער, ויכריע: תיקי"ו

סדנא לכתובה יוצרת

שירה

גלריה "רונית" רח' פרישמן 43, ת"א, מל' 75 86 23

"הצורה האפוריסטית", אומר א.ל. שטראוס באחד מ"פסוקי" ספר זה "שאינה מבקשת ראיות ואף אינה מאפשרת אותן, מניחה לך לכאב כאוות-נפשך. 'אולם גם מעניקה לך את החופש לומר את האמת לאמיתה, היינו להביע ודאיות שאין להוכיחן בלי לפרכס אותן בהגיון ובשיטה." פסוק זה רומז על נאמנות משולשת קודם כל על נאמנות המלה לרעיון. "לכאב" במשמע הפסוק הנ"ל אינו זהה עם "לשקר". "לשקר" פירושו לומר דבר שאינו בדעת אומרו. "לכאב" פירושו לומר דבר שאומרו לא חשב עליו. המשקר מציג במירמה מצב עובדתי; המכאב מציג במירמה תהליך מחשבתי. מי שנאמן בתחום זה רעיונו מטיל עליו את מרותו; הוא מביע אותו, ורק אותו. אין הוא מחדדו ואין הוא מחליקו. אין הוא מוסיף לו "הוכחות" ופירושים ולא קישוטים כלשהם, ואף אין הוא אומר פחות ממנו. הנאמנת השניה, הנעלה מן הראשונה, היא של הרעיון לנפש. על רעיון אמיתי שלא כמו על המלה האמיתית

— אין עובדים. הוא בוקע מהנפש ומתגלה. אין הוא נחלת הרגע שבו הוא מופיע (במקרה האפוריסם, אין הוא חלק שהופקע מקשר-כולל כדי להיות "פסוק" אלא הוא בבחינת אחדות סגורה בעצמה המבקשת להישאר כזאת); כל מאורעות הנפש וכל העזותיה הכשירו לו את הקרקע ועכשיו הנץ והוא פורח. אין כאן אחריות כגון זו שביחס בין המלה לרעיון; כאן אין צורך באחריות; הרעיון ערב לעצמו בעצם קיומו.

הנאמנות השלישית, הנעלה מכולן, היא של הנפש לבור אה, אשר קבע בה את אמת הווייתה למען תשאף אליה בהתהוותה. התהוותה הנאמנה מתאשרת במה שמניחה לה מערבולת ההמצאות שגרפתה במשחקה, והיא רשאית להיפתח ולקלוט את זרע ההשראה. "הוודאיות שאין להוכיחן" שהיא משיגה, לא בתחום הרעיון ולא בתחום המלה הן מתפרכסות. הכל כאן "אמת לאמיתה".

בין נוצר "ספר פסוקים" במשך חייו של אדם. מרטין מרדכי בובר

*
דלתות-סתר רבות נפתחות לפני מי שגמר אומר בלבו לקבל במחשבתו, בהסתכלותו ובחיייו את דינה של הניגודיות באמת האחת.

*
אפשר שנקל לו ליחיד להשתחרר מלחץ האינטרסים של עצמו ולחשוב את האמת — אף כי יכאב לו הדבר — מלהשתחרר מאונס-התגובה המושך אותו מטעות קודמיו ודוחפו לטעות ההפוכה.

*
סימני הכפרה המקראית, התפלשות באפר וחגירת שק, הם אף סימני האבל על מת או על עיר. הכפרה כמותה כקנינה על חיים שנחרבו, והיא פותחת פתח לחיים חדשים. כיוון שנינוה ראתה עצמה נחרבת במציאות-הלב, בעקבות הנביא, שוב לא היה צורך בחורבנה ממש. באותה מציאות סמויה לא היה דבר הנביא נבואת-שווא. נבואות משתלבות מעצמן בשורת סיבה-ומסובב המוליכה אל הארוע הצפוי או אל ארוע אחר. האוראקול ב"מלך אוידיפוס" מבקש להבטיח שנבואתו תתקיים; נבואת-השואה המקראית מבקשת לבטל את הגשמתה.

*
יש כאבים ללא-נשוא המאלצים אותנו להסתייע במורפיום, ויש מציאויות שמעבר לכל שיעור המאל-צות אותנו להסתייע באשליה. גם כאן וגם כאן אורבת סכנת ההתמכרות לסם, אולם סכנת האש-ליה רבה יותר מפני שאין מכירים בה ועל-כן לא תעורר ההכרה בעוד מועד את הרצון להתנגד להרגל ההרסני. לכן בימי זוועה עלול חוש המציאות הרגיש ביותר, ודווקא הוא, להינטק-לתמיד ולהפסיד-ללא-תקנה את ההבחנה הדקה ואת ישרותו.

*
טען נגד העסקן שדיבר שקר, ולא תחסר לו תשובה. ראשית, יאמר, דיבר אמת לאמיתה. שנית, המפלגה היריבה משקרת יותר. שלישית, מותר ואף ראוי לשקר, אם השקר מועיל לעניין הצודק. ועל-כן מן הדין שתאמין גם להבא לכל מלה שלו.

*
אין אמת בטענה שמצוקת היחיד מתנדפת ומתאפ-סת מנקודת ראותה של הכוליות. היא אמנם מותנית בפרטיותו של היחיד, אך כמו אותו קיום בודד היא מציאות. האספקט הסובייקטיבי של הצער, כתוצאת תודעה מוגבלת, אינו מבטל את האספקט האובייקטיבי שלו, כדיסהארמוניה בין תודעה זו ובין הכוליות. כאב הנפש כמוהו ככאב הגוף שניהם מעידים על חולי, אם קל ואם קשה. אם התייסרותו היא אחת התולעים ואם המתייסר הוא אחד המצוקים, הם מאשרים את אי-גאולתו של העולם.

*
כשם שמדוזת-הים אינה אותו חומר דביק וחסר-צורה המוטל על החוף אלא הפעמון הזוהר, הכחול והשקוף המרחף במים, כן ממשותם של ציורי-חלום אינה בסבך שנותר מהם בחרבת היום, אלא הם שרויים באותו אור קסום שלבשו כאשר נער-צפו בנהרת החלום.

*
מי שמאמין באל שאינו מתגלה בהלכה פסוקה, אלא שחסידו מצווה לצותת למצוותיו כל רגע, דומה למי שמאמין בערכה האובייקטיבי של יצירת אמנות שאינו מיתרגם לכללים אסתטיים, אלא עולה ממהותה של כל יצירה ומתגלה בצורותיה או שוללן.

אם מצווים אנו לשאת בסבל יותר מבני תקופות אחרות, ראוי שנבין את הרמז, כאילו הסבל הוא הנושא בשורות אלוהים יותר מכל שליחיו האחרים שהוא שולח אל העולם. אם ברצוננו לקבל את הבשורות הללו כראוי ואף להשיב עליהן כראוי, שומה עלינו לעמוד בשני פיתויים בני הזמן. הראשון הוא הפיתוי לחייב את הסבל ולא לרצות למנוע אותו; ופירוש הדבר לזייף את מהותו ולהפכו למעין תשוקה עיוורת. השני הוא הפיתוי לסלק את הסבל בטרם נאזין לו אל-נכון; ופירושו הדבר להת-כחש לשליחות שבו ולהופכו לעובדה חסרת-טעם. הסבל מבקש שירפאוהו, ואין לרפא אותו אלא מכוח שפע הטעם הטמון בו.

*
תואם-לזמנו לא רק מה שמקיים את מצוות הזמן המפורשות ומשמש את הכוחות המושלים בו (או פועל נגדם וגם בכך מכוון על פיהם). בהכרח מזווג לכל זמן משהו שאינו עשוי לפי מידותיו הבולטות, והוא תחום שבו נשמר האור הגנוז לרשויות שאין הזמן בכללו יפה לשרתן. כל זמן חי מכוח השיפעה השלמה של הכוליות, ואילו היה נעדר ממנו מה שאיננו משועבד לו, הרי שנעדר ממנו כוח חיותו. הלא-תואם-לזמנו תואם לזמנו מפני שהוא שומר על הזיקות לרשויות שהזמן עלול להפסיד את הקשר אליהן, אף כי הוא ניזון מנוכחותן הנסתרת ואפשר שכבר מחר יהא אנוס לבקש אצלן את גאולתו.

*
זעזועים גדולים פגיעתם קשה באדם הארמוני החי לבטח. קלה פגיעתם במי שרגיל בשניות.

*
איני יודע אם העלה מישהו את הרעיון לספר סיפור בקו ישר, מסופו עד ראשיתו, לעקוב אחר חוט העלילה עד למקור, כמו שאפשר להקרין סרט ברצף מהופך. והרי לאמיתו של דבר משהו-בדומה לכך הוא מבוקשו של כל סיפור גדול. כשמספרים לנו האמנים הגדולים את המוקדם אחרי המאוחר, או מניחים לאחת הדמויות ללכת בעקבות דמות אחרת ולחזות שנית את אשר זו כבר חוותה — למה נפשם אם לא לביטול חומרתו הנוראה של הכיוון-לעתידי במסלול החד-סטרי של הזמן, כדי שיהיה לדרך רחבה שהקרונות נוסעים בה הלוך-ושבו, לארץ רחבת ידים מרושתת דרכים לרוב, יתלה מזו: למרחב שבו נוכל לנוע קדימה ולאחור ולצדדין, לשוב אל שנראה ונהיה ולהקיפו באותה חירות שהזמן הממשי מונעה מאתנו?

*
השירה הצרה צורתה בתוך הזמן מבקשת להתגבר על הזמניות שבה בעזרת קסם השלמות החוזרת ומתקיימת. חוץ לקסם הכללי הזה יודע כל אחד מסוגיה כשף מיוחד נגד החלוף: האפוס הופך את הזמן לחלל ומאפשר את שיבת כל מה שהופיע בעבר, למעשה או בחלום; הדראמה מעלה-באוב כל מה שנגלה ואירע ומלבישתו דמות של גילוי ואירוע מחודש בהווה; הליריקה מנחילה אוטונו-מיה למצבו הפנימי או החיצוני של הרגע, מפקיעה אותו מרשות הגורל, משילה מעליו סיבה ומסובב וכך מעלה אותו אל תחום העל-זמני.

*
לא בכדי נולדה הדראמה פעמיים מפולחן אל שמת וקס-לתיחה, המבטיח לחסידינו נצחון דומה על המוות: דיוניסוס ביוון העתיקה וישוע הנוצרי בימי-הביניים באירופה. שכן התיאטרון השירי מעלה במאמץ אדיר את גיבורי העבר ואת גורלם אל ההווה, ומנחיל למת חיים חדשים בכל-עת, תמיד.

לאחר בכל החווטים

פרק מתוך רומאן בכתובים

שמעון בלס

א מא התאמצה להדק על הכף את שפתה התחתונה השמוטה כלפי מטה, אבל לא יכלה לבלוע אלא מעט מהנוזל הצהבהב, והשאר נפלט חזרה על המגבת הפרושה על חזה. הודא הביטה בבעלה העומד בפתח החדר וזה הפך פניו אל הפרוודור. פ'אטמה הצליחה יותר בהאכלתה, אבל היא יצאה בעביט אל השירותים והדא מילאה את מקומה.

לא נותרו מבקרים בחדר מלבד בעלה של האשה הצעירה, האוחז בידה ודובר אליה חרש. כשנכנסתי, הצטופפו רבים במעברים הצרים שבין שש המיטות והאוויר היה חם ודחוס. פ'אטמה הודיעה לאמא על בואי וגדמה היה לי שהבינה, אבל כשרכנתי עליה ודיברתי אתה, לא הגיבה. שום שריר לא זע בפניה ומבטה נשאר קפוא ואילם. "הלכה לנו", התייפחה פ'אטמה, "אימנו הלכה".

מוצטפא משך בזרועי. "בוא ניצא". יצאנו אל הפרוודור ומשם אל אולם-הכניסה שבמרכזו שולחן ארוך. כל המושבים היו תפוסים, חולים אחדים ובני משפחותיהם עמדו מסביב אל התגודדו בפינות. בירכתי האולם, סמוך לדלת הזכוכית של המרפסת, צפו כמה ילדים בשתי בובות-נייר שפטפטו על מסך הטלוויזיה. מוצטפא הושיט לי סיגריה. "השמיעה אינה כראייה", אמר כקורא במחשבותי.

פסעתי לעבר דלת-הזכוכית ופתחתי במשיכה. מוצטפא בא בעקבותי. "חולים במצבה לא משאירים כאן", אמר, "אבל היא צריכה להיות תחת השגחה. אמרתי להם, הכל מסודר, הכסף שולם ורק מחכים שיתפנה מקום".

מחכים שמישהו ימות — חשבתי לעצמי כשאני נשען בשתי ידי על המעקה. מישוהו צריך למות כדי שלאמא יהיה מקום במוסד. אחר-כך יחכו למותה. תמיד יש גוויות נושמות המחכות בתור. "אני רוצה להשתתף בהוצאות", אמרתי בנשימה קטועה.

"לא זו הבעייה", באה תשובתו של מוצטפא. "אתם לא רוצים לשתף אותי", אמרתי כשאני נסוב אליו. הוא הביט בי רגע, אחר השפיל עיניו אל הסיגריה הנתונה בין אצבעותי, ניער את האפר החוצה והפטיר: "תדבר עם אבא".

תשובתו הכעיסה אותי. "באתי לראות את אמא", אמרתי. חיוך פשט על פניו ואני חשבתי בליבי, שלו אבא נפל למשכב לא הייתי בא. חזרתי ונשענתי על המעקה. לא עת היתה למריבה ומוצטפא אינו הכתובת. רצייתי רק שידע את עמדותי ושימסור אותה למי שירצה, כפי שנהג לעשות — תמיד. לאמיתו-שלידבר לא היה בלבי עליו, להיפך —

חבתי לו טובה על ששימש פה לאמא וניסח את דבריה אלי כל שנות ישיבתי בנכר. גם לאחר שלקתה בשטף-דם במות, דאג להעמידני על מצבה ושיגר את איגרותיו אחת לשבוע. לא אין בליבי עליו, חזרתי ואמרתי לעצמי. הוא ממלא את תפקידו כפי הבנתו, הוא הבכור וחש איוו אחריות כלפי. לא אדרוש ממנו להבין אותי.

רוח קלה הרעידה את ענפי האקליפטוסים שמתחנתו. על השביל החוצה את כרי-הדשא בקשת רחבה, פסע איש לבוש חלוק לבן והדף אלונקה ריקה לפניו. הוא שרק שריקה עמומה שעל טיבה לא עמדתי גם לאחר שהיגיע לקרבת הבית. כשנעלם, לא נראתה עוד נפש חיה בגן רחבי-הידיים.

נשאתי עיני אל השמיים הכתומים ארגמן וחשבתי בליבי שעוד מעט ירד הלילה, הלילה הראשון מקץ שש שנים. נזכרתי בדברי ליליאן כשעמדנו שעונים אל מעקה גשר סן-מישל בשעת בין-ערביים מתמשכת. "אצלנו מחשיך תיכף אחרי שקיעת החמה", אמרתי והיא הקיפה אותי בזרועה: "תיקזו אותי?" רבות ביקשה להילווח אלי, אבל כשעמדתי לנסוע נזוהרה מלחזור על בקשתה.

"אתה נראה עייף", אמר מוצטפא. "גם אתה", החזרתי לו בחיוך. "רזית", אמר בהניחו ידו על שכמי. "השתנית קצת". "אולי", עניתי. "אתה בסדר?"

"אני בסדר, מוצטפא, גם לא השתניתי". הוא הביט בי בשמץ דאגה, אחר משך ידו מעלי. "הזמנים השתנו", אמר ומצץ מציצה ארוכה מהסיגריה עד שכליה אותה. כשהטילה עלי הרצפה ומעך אותה ברגלי, נשען אף הוא על המעקה והחריש. "אבא לא כמו שהיית", אמר לבסוף. "הוא איש זקן וסובל מסכרת. הוא נדצה לראות אותך".

"אתה בא כל יום?" שאלתי. "לפעמים פעמיים ביום. כשיש לי זמן, אני מביא את פ'אטמה ומחזיר אותה בערב".

יונה וולך

שני סוגי חיים

שְׁנֵי סוּגֵי חַיִּים

שְׁנֵי סוּגֵי רֵגֶשׁ

שְׁנֵי סוּגֵי פְעֻלֹת

שְׁנֵי סוּגֵי דְבָרִים שׁוֹנִים

הַמְתַּרְחֵשִׁים שְׁנֵי סוּגִים בְּאוֹתָה עַת

כְּנֻחַשׁ בְּעַל שְׁנֵי רְאשִׁים שְׁנֵי הַדְּבָרִים

שְׁנֵים הַמְתַּרְחֵשִׁים בְּאוֹתָה עַת

שְׁנֵי צְבָעִים הַפּוֹכִים אֲדָמִים וִירָקִים

שְׁנֵי צְבָעִים שׁוֹנִים אֲטוּמִים וְשִׁקּוּפִים

שְׁנֵי צְבָעִים שׁוֹנִים חֲמֻרִים וְקֶרְנִיים

שְׁתֵּי קֶרְנִים שׁוֹנוֹת בְּאוֹתוֹ זְמַן אֶחָד

בְּכָל הַמְקוֹמוֹת הַסִּימּוֹלֵטְנִיים בְּזְמַן

פְּלוֹס חוֹשׁ נוֹסֵף לְשְׁנֵי דְבָרִים מִבֵּין בְּהַפְעָלָה

הַמְבִּינִין רַק בְּהַפְעָלָה אֶת הַמְתַּרְחֵשׁ בְּעֶצְמוֹ

"לא תיארתי לעצמי שהיא במצב כזה".

"קיוויתי לשיפור. גם הרופאים נתנו לנו לקוות בהתחלה. עכשיו לא רוצים לדבר אתנו, מתנהגים אלינו כאילו היינו טרדנים, פושטי-יד. רוצים רק שניקח אותה". ומקץ רגע הוסיף: "פ'אטמה מבלה כאן ימים שלמים. מחמוד אמר לה שלא יפריע לה לטפל באמא, הוא מתנהג כגבר".

מחמוד? אכן, הזמנים השתנו — חשבתי בליבי. אולי גם הוא רוצה לראות אותי? והכל יישכח, המריבות, הקללות, האיזמים על פ'אטמה לבל תבוא לבקרני! נהיה פסיד במשרד-החקלאות, בעל חלקת-אדמה וטרקטור. כולם הסתדרו. הממשל הצבאי חף ואימת השלטון סרה מהם קמעה, ואבא חולה הסכרת שבעי-נחת מבניו ומחנתיו, יכול להרשות לעצמו לשכוח את השבועה שלא יראה את בנו בחיים!

מועקה רבצה על ליבי וחשתי עצמי כמי שנתפס בטעות ואין לאל ידו לתקנה. האם נחפזתי לבוא? הנה, אני עומד ומדבר אל מוצטפא, ועוד אדבר אתו רבות, ועוד אפגוש את שאר בני המשפחה, ומי יודע אם אוכל לעמוד בסירובי שלא לבקר בכפר! האם לשם כך באתי? להתפייס מסביב מיטתה של אמא? לדרוש שיכירו בשייכותי וישתפוני בהר-צאות?

"בעניין ההוצאות", אמרתי בקול בהול, "לא כדאי שתדבר עכשיו עם אבא". הפתעה נסתמנה על פני מוצטפא, אך הוא מיד חייד. "גם לא חשבתי לדבר איתו", השיב כממתיק סוד. "אולי מאוחר יותר".

"מוטב שאתה תדבר אתו". "לא בקרוב". "הוא נתן הוראה להכין חדר בשבילך". "הנח לזה". "אני מוסר לך מה שנתבקשתי למסור".

רגע ארוך הבטנו זה בזה ודומה כאילו הבנו זה את זה. "נדבר על משהו אחר", אמרתי. "אולי עליך?". "מוטב עליך", מיהרתי לתקן. "במכתבים לא כתבת על עצמך, על כולם כתבת אבל לא על עצמך".

"כתבתי מה שאמא ביקשה לכתוב". "היא לא ביקשה שתכתוב עליך?". "הוא צחק. "לא ידעתי שזה יכול לעניין אותך". תשובתו הביכה אותי, כי במכתבי נמנעתי מלשאול עליו כפי שנמנעתי מלשאול על השאר. רק לפ'אטמה שיגרתי ברכות. אבל הוא לא ביקש לערוך עמי חשבון, ובראותו את מבוכתי, מיהר להיענות למשאלתי. הוא סיפר על עבודתו בבית-הספר של הכפר, על משכורתו של מורה בלתי-מוסמך, שאלמלא ההכנסות מחלקת-האדמה שעוד נותרה בידי ה-

משפחה, אי-אפשר היה לו לעמוד בהוצאות הבית. גילה קורת-רוח מחמשת ילדיו, שהגדול בהם מתקרב לשנות השש-עשרה. "רוצה להיות עצמאי", אמר, "ללמוד מקצוע כדי שלא יהיה תלוי במשכורת כמו אביו". הקשבתי באורך-רוח לדבריו ומדי פעם הצגתי שאלה או שתיים. שוחחנו כשני אחים שכאילו דבר אינו מפריד ביניהם. בינתים שעת-הביקור הגיעה לקיצה, הערב ירד ובשבילי הגן דלקו האורות. נכנסנו פנימה. החולים כבר תפסו את מקומותיהם אצל השולחן הארוך והאחיות העמידו לפניהם את ארוחת-הערב. פנינו לפרוודור, ובדרך גילה מוצטפא את אוזני שהאשה הצעירה השוכנת בחדרה של אמא מועברת מחר

לחירורגית, כי גילו גדול בקיבתה. "אסונות", אמר, "מספיק שחסתובב חצי-שעה בבית-חולים כדי לקבל דכאון".

כשהגענו לחדר, יצאה פ'אטמה בעביט אל השירותים. עמדנו ליד המיטה והסתכלנו בהודא המאכילה ללא הצלחה את אמא. לא נותרו עוד מבקרים בחדר, לבד מהבעל האוחז בידה של אשתו ודובר אליה חרש. עיני האשה היו תפוחות. מחר לחירורגית. אם תהיה בת-מזל, לא יהיה הגידול ממאיר. פני סמדר נשקפו לי לפתע. לבי התכווץ. מי יודע? עשר שנים חלפו! פניתי למוצטפא: "נחכה בחוץ". הוא נדבראשו ורחק מהפתח. עמדנו אחר-כך בפרוודור בהים נכחנו עד שובה של פ'אטמה.

"ככה זה, סעיד, ככה זה", נתאנחה. "אלוהים יתן בכ כוח", אמרתי.

"אנו עושים מה שיכולים ואלוהים עושה מה שגור עלינו". "לב זהב יש לך", אמרתי בקול ניחר.

עינייה התלחלו וחיך מבייש עלה על שפתיה. "כמה אני שמחה לראות אותך".

"גם אני", אמרתי.

היא השפילה ראשה ושתקה. מוצטפא משך בשרוולי. "בוא ניצא".

פ'אטמה חזרה לחדר ואנו פנינו לעבר היציאה. תנועה ערה היתה במישורת הרחבה המפרידה בין שתי המחלקות הפני-מיות. דלתות המחלקות המקבילות זו לזו נפתחו ללא-הרף ולובשי לבן ושרתים נכנסו ויצאו במהומה רבה. המעליות פלטו וקלטו קהל שאצה לו הדרך. על הספסלים הסדורים לאורך הכתלים ישבו כמה חולים בחברת מבקריהם. ישבו גם אנחנו והצטנו סיגריות. התבוננתי זמן רב בספרות המתחלפות בלוחיות המעליות ובכל פעם שהספרה שש דלקה, חיכיתי להיפחח הדלתיות המזוהמות וקלופות-הצבע. שתי נורות פלורצנטיות התקועות בתקרה הטילו אור עכור על הכתלים האפורים ועל הרצפה ורועת פיסות-נייר ובדלי-סיגריות. זכרונות רבים חלפו בראשי ביעף. חשתי עצמי נבוב ואומלל.

מצב רוחו של מוצטפא, נדמה לי, לא היה טוב משלי, הגם שגילה ערנות-מה והשמיע באוזני הערות על אחות רחמניה שחלפה על פנינו, על רופא חמור-סבר, על חולה זה או אחר. ארחות-המקום נהירים היו לו ופעם בפעם מתרומם היה ממקומו כדי לברך אחד מעובדי המוסד. הוא לא חזר לדבר בענייני המשפחה, אך בטוח הייתי שבסתרי לבו מהרהר היה בדברי אליו במרפסת ובורר אולי לעצמי דרכים להביאני להתפייסות. בעיניו הייתי עריק שנטש את בית הוריו והתכחש למוצאו. לעולם לא יבין שאדם יכול להיות נאמן לעצמו, לעקרונותיו, לזרכו שלו בחיים. לדידו, הנאמנות למשפחה קודמת לכל, ולכן שמר על קשר עמי וניסה ככל יכולתו לפרוש עלי את חסותו. אף-על-פי-כן נזוהר כל אותן שנים מלהטיף לי מוסר או להרצות לפני את השקפת עולמו. הוא עשה זאת בעקיפין, דיבר על ליבה של פ'אטמה וזו היתה מנסה לחזור על דבריו בקולה הרך המלטף. "מוצטפא מדבר מפיד", הייתי אומר לה בשבתה מולי בבית-הכלא ובהניחה לפני את צרורות המטעמים שהתקינה בשבילי. היא היתה מחייכת את חיוכה המבוייש ומכחישה.

אני מנסה עתה להעלות את המחשבות שחלפו בראשי בערובייה. אינני זוכר ואינני יכול להביא את כולן. שרתי הייתי בתחושה קשה של מוסר-כליות. בטוחני, שאילו נדרשתי אותה שעה להסביר את עצמי, לא הייתי יכול להעלות ולו נימוק אחד המצדיק את התנהגותי. ביני לביני מכיר הייתי בחטאתי, מודה הייתי שנהגתי כנער חמום-ראש, שהגבתי לבי ופגעתי בכבודו של אבי, כששב נכלם ומושפל מאצל המשול. גם עתה, שאני יושב שוב בפאריס, שתול-קבע בחברת עקורים, לובש איצטלה של לחום ומטיף, גם עתה לא אוכל להצדיק את התנהגותי ולא אבקש לעשות כן. סבוכות הן דרכי החיים, סבוכות ומפותלות. יש שאתה מצטער על מעשים שעשית, על דברים שאמרת, יש אמונות שנשאת בלבך והכויבוך. במקום שבתך ליד המכתבה, בחדר סגור ומוגף וילונות, משקיף אתה אל העבר ותוגה תציפך. לא כך הייתי נוהג עכשיו, יש שאתה אומר אבל לא. לא אומר זאת לעולם, לא אתחמק ולא אבקש הסברים. מקבל אני עלי את הכל, כי ידוע אדע שבנסיבות ההן לא הייתי יכול לנהוג אחרת.

אני כותב ומחק, משחיר דפים ומטיל אותם לסל. אני מתאמץ להכניס סדר במחשבותי, לשלוט בורם הזכרונות הסוחף אותי. מה עז רצוני לומר הכל, ללא סינון, ללא סדר, בהיעלם אחד, אבל קצרה ידי המלאכה קשה. ליליאן מנסה לעודד את רוחי, מבקשת לעזור לי, ואני דוחה אותה מעל פני וכולא את עצמי בין ארבעת הקירות. עולם אחר הוא עולמי, אני אומר לה, עולם נעול הוא וזר לא יבוא בו. נעלבת ליליאן ופורשת לה, ואני שוקע במצולות. האם תבין אותי ליליאן כשתקרא את הדברים האלה? האם סמדר תבין? האם בני משפחתי יבינו? אחת היא לי, כי לא להם כותב אני, לא לבקשת הבנה משתדל אני לזכור הכל ולא להעלים דבר. אני רוצה להתבונן בעצמי באספקלריה שלי. די לי בהעמדת-הפנים ובמישחק התחפושות.

"היתה לך משימה", אמרת ליליאן. נסעתי לראות את אמי הגוססת, אני עונת.

"ולא עשית דבר אחר?" גיליתי את עצמי, אני עונה.

"אדם אינו מגלה את עצמו, הוא נושא עצמו עמו תמיד". את לא מבינה אותי, ליליאן, את לא יכולה להבין אותי. עולמך פתוח ואת בתוכו, ועולמי נעול ואני מחוצה לו. אני רוצה לאחוז בכל החושים, לחזור אל כל הפיגות, לגעת בכל הדברים!

פרוים גראץ

יצחק בבל

מרוסית: המוטל בר-יוסף

— בונאבאק*. התחילה מאדאם פסקין, הסתכלה בבועה מתחת לכובע הפנמה וצעקה. השכנים באו בריצה לקול צעקתה.

הוא לא חי — אמרה להם מאדאם פסקין — הוא מת. היתה זאת טעות. פסקין היה ירוי בשני מקומות בחוזה וגולגולתו היתה שבורה, אבל הוא עדיין חי. הובילו אותו לבית-החולים היהודי. ד"ר זילברברג ולא אחר הוא שניתח את הפצוע, אבל לפסקין לא שיקח המזל — הוא מת תחת הסכך. באותו לילה אסרה הצ'קה אדם המכונה הגרוזיני ואת ידידו קוליה לאפידוס. אחד מהם היה הרכב של מישה יבלוצ'קו, השני חיכה לכרכה בארקדיה, על שפת הים, בעיקול המוביל לערבה. ירו בהם לאחר החקירה, אשר לא נמשכה זמן רב. מישה יבלוצ'קו היה היחיד שהתחמק מהמארב. עקבותיו אבדו, ועברו כמה ימים עד שהגיעה זקנה, מוכרת גרעינים לחצרו של פרוים גראץ' היא נשאה בידה: סל עם סחורתה. אחת מגבותיה, כמו שית פתח שעיר, היתה מגרמת כלפי מעלה, השניה, כמעט לא מסומנת, היתה כפופה על הריסים. פרוים גראץ' ישב בפישוק רגלים ליד האורווה ושיחק עם נכדו ארקדי. הילד הזה נפלט לפני שלוש שנים מהרחם הענקית של בתו בסקה. הסב הושיט אצבע לארקדי, וזה אחז בה, נתלה והתנדנד עליה, כמו על מוט. — אתה — שטויה... — אמר פרוים לנכד, מביט בו בעינו היחידה.

אליו התקרבה הזקנה עם הגבה השעירה והנעליים הגבריות, קשורות בחבל.

— פרוים — הגתה הזקנה, אני אומר לך שלבני-האדם האלה אין אנושיות. מלה שלהם לא מלה. הם חונקים אותנו במרתפים, כמו כלבים בבור. הם לא נותנים לנו לדבר לפני המוות... צריך לכרסם אותם בשינים, את הבני-אדם האלה, ולתלוש מתוכם את הלב... אתה שותק, פרוים — הוסיף מישה יבלוצ'קו — הבחורים מחכים שאתה תפסיק לש-תוק...

מישה קם, העביר את הסל מיד ליד והלך, מרים את גבתו השחורה. שלוש נערות בעלות צמות קלועות נפגשו עמו בכיכר אלכסייב, ליד הכנסיה. הם טיילו, מחובקות במתנים. — עלמותי, אמר להן מישה יבלוצ'קו, לא אכבד אתכן בתה עם כעלים. הוא שפך לכיס שמלותיה גרעינים מתוך כוס ונעלם, עוקף את הכנסיה.

פרוים גראץ' נשאר לבדו בחצרו. הוא ישב ללא ניע, תוקע בחלל את עינו היחידה. הפרדים שנחטפו מהצבא הקולוני-יאלי לעטו בחריקה את השחת באורווה, האמהות המפוטמות היו רועות עם הסייחים באחוזת המשק. בצל עץ הערמון

שיחקו הרכבים בקלפים ושתו יין משברי-חרס. פרצי רוח חמים התעופפו על קירות הגיר, השמש בכחול-תדהמתה נשפכה על החצר. פרוים קם ויצא לרחוב. הוא חצה את רחוב פרוחורובסקאיה, המדיף לשמים מתנק עשן קבצני נסתר במטבחיו, ואת כיכר שוק אלקוץ' שבה עמדו אנשים עטופי וילונות ומסכים ומכרו אותם זה לזה. הוא הגיע עד רחוב יקטרינסקאיה, פנה לאנדרטת האימפרטורית, ונכנס לבנין הצ'קה.

— אני פרוים — אמר למפקד — אני רוצה את בעל הבית. יושב-ראש הצ'קה היה אז ולאדיסלאב סימן, שהגיע ממוס-קבה. כששמע על בואו של פרוים הזמין את החוקר בורובוי, כדי להוציא ממנו פרטים על המבקר.

— זה בחור גרנדיוזי — ענה בורובוי — כאן כל אודסה תעבור לפניך...

והמפקד הוביל לקאבינט את הזקן הלבוש קרעי בד מפרשים, ענקי כמו בנין, אדמוני, בעל עין עצומה ולחי מושחתה.

— בעל הבית — אמר הבא — את מי אתה מכה? אתה מכה נשרים. עם מי תישאר, בעל הבית, עם זבל?..

הסיפור "פרוים גראץ'" התפרסם לראשונה בכתב העת בלשון הרוסית היוצא בניירורק, "וודושיניה פוטי" בשנת 1963. בבית-המטענות נדפס הסיפור לראשונה באוגוסט 1964, ב"נאמיה" מס. 8. הוא כלול בקובץ סיפורי באבל שיצא בהוצאה רשמית בשנת 1966 בקמרובו ובמוסקבה. הטקסט בקובץ הסיפורים (איזברצ'נייה, 1966) זהה לטקסט המופיע בכתבי-העת; בניגוד לסיפורים אחרים בקובץ זה לא נעשתה בו כל עריכה ולא עבר צנזורה. אפשר לראות את "פרוים גראץ'" כסיפור החותם את מחזור "סיפורי אודסה": הוא מתאר את חיטול האיש החזק ביותר בעולם התחתון האודסאי, פרוים גראץ', המופיע גם באחרים מ"סיפורי אודסה", ותופס מקום מרכזי בסיפור "האב".

"פרוים גראץ'" לא התפרסם יחד עם שאר סיפורי אודסה, ולא ידוע בדיוק באיזה תאריך התחבר. בספרו "יצחק באבל האמן הרוסי של הסיפור הקצר" (1974) מעריך פאלן שכתובתו נסתיימה ב-1933. ארבעת סיפורי אודסה האחרים חוברו בין השנים 1921 ל-1924.

יותר מאשר 4 סיפורי אודסה האחרים בולטת בסיפור זה בעיית היחסים בין אנשי העולם התחתון באודסה ובין המשטר הקומוניסטי: הכוחות אשר צמחו מתוך העם בימי המשטר הישן ונאבקו על פי דרכם למען שינוי הסדר הסוציאלי נחשבים בעיני המשטר החדש לשרידים מסוכנים של העבר.

טיפוס מעניין, שלא הופיע בסיפורי אודסה הקודמים, הוא בורובוי, החוקר בן אודסה המשרת בצ'קה. לפי ההשערות המרמזות שבתקופה מסוימת היה לבאבל תפקיד כלשהו בצ'קה, ולפי סיום הסיפור, המייחס לבורובוי דחף לספר ל"מוסקבאים" על פרוים גראץ' כעל חתיכת הסטוריה האודסאית, נראה שבורובוי מייצג את נקודת מבטו של הסופר.

"פרוים גראץ'" לא נכלל בקובץ סיפורי באבל שתירגם א. שלונסקי לעברית, ואשר הופיע בספריית פועלים בשנת 1963. בתרגומי נעזרתי באימי, מוניה בורשטיין, אשר סיפוריו של באבל הם לי פתח לעולם ילדותה ונעוריה.

תודתי נתונה גם לד"ר עדה שטיינברג, שמפיה שמעתי הרצאות על באבל באוניברסיטה העברית בירושלים, ובעזרתיה נעזרתי בתרגום סיפור זה.

ח. ב"י.

סימן עשה תנועה ופתח קצת את מגירת השולחן. — אני ריק — אמר פרוים — בידיים אין לי שום דבר, ובמגפיים אין לי שום דבר, ומאחורי השער ברחוב לא השארתי איש... שלח את הבחורים שלי, בעל-הבית, ותגיד מה המחיר שלך... הושיבו את הזקן בכורסה, הביאו לו קוניאק. בורובוי יצא מהחדר ואסף אצלו חוקרים ומפקחים, שהגיעו ממוסקבה. — אני אראה לכם בחור אחד — אמר — זאת אפופיאה, שני לו אין. ובורובוי סיפר שפרוים שתום העין, ולא בניה קריק, הוא המנהיג האמיתי של ארבעים אלף גנבי אודסה. המשחק שלו סגור, אבל הכול התנהל לפי חוכניותו, שוד בתי-חרושת והקופה העירונית של אוצר המדינה, התנפלות על מתנדבים לבנים ועל צבאות הברית. בורובוי ציפה ליציאתו של הזקן כדי לשוחח עמו. פרוים לא הופיע. החוקר המשוועמם יצא לחיפושים, הוא עבר כל הבניין ולבסוף הציץ לחצר השחורה. פרוים גראץ' שכב שם, שרוע תחת הברזנט, ליד הקיר, שמטפס התפתל עליו. שני חיילי הצבא האדום עישנו סיגריות מתוצרת עצמית ליד גוויתו.

— דוב מוחלט — אמר המבוגר, בראותו את בורובוי — זה כוח שאין לו מידה... זקן כזה אם לא הורגים אותו, אי-אפשר לסבול. דחפנו לו עשר והוא עוד בועט... החייל התלהב, עיניו הבריקו, הקסנט גלש לו הצידה.

— אתה טוחן יותר מפור — קטע אותו הסוהר השני, מת או מת, כולם שווים... — לא כולם — הזדעק המבוגר — אחד מתחנן, צועק, השני מלה לא אומר... איך זה יכול להיות שכולם שווים... — אצלי כולם שווים — חזר בעיקשות החייל הצעיר — לכולם אותם פנים, אני לא מבדיל ביניהם... בורובוי התכופף והרים את הברזנט. העויה נשארה על פניו של הזקן.

החוקר חזר לחדרו. היה זה חדר מעוגל, מצופה בד אטלס. היתה שם אסיפה בעניין החוקים החדשים של תעשיית הייצור. סימן דיווח על חוסר הסדרים שמצא, על פסקי-הדין הנבערים, על הגיסות חסר ההגיון של הפרוטוקולים מהחקירות. הוא דרש בתוקף שהחוקרים יתחלקו לקבוצות, ישלמו בחקירות משפטיות וינהלו את העניינים לפי ההוראות וההנחיות הבאות מהנהלה הראשית במוסקבה.

בורובוי הקשיב בפינתו. הוא ישב לבדו, רחוק מהאחרים. לאחר האסיפה ניגש אליו סימן ונטל את ידו.

— אתה כועס עלי, אני יודע — אמר — אבל רק אנחנו השלטון, סאשה, אנחנו — השלטון הממשלתי, ואת זה צריך לזכור. — אני לא כועס — ענה בורובוי והפנה את גבו — אתה לא אודסאי, אתה לא מסוגל לדעת זאת, פה הסטוריה שלמה עם הזקן הזה... הם התישבו באותה שורה, היושב-ראש, שמלאו לו עשרים ושלוש, עם פיקודו. סימן החזיק את ידו של בורובוי ולחץ אותה.

— ענה לי בתור צ'קיסט — אמר לאחר שתיקה — ענה לי בתור רבולוציונר, לשם מה נחוץ האדם הזה לחברת העתיד?

— אינני יודע — בורובוי לא נע והתבונן נכחו — כנראה לא נחוץ...

הוא השתדל לגרש את הזכרונות. אחר, בהתעוררות, החל שוב לספר לצ'קיסטים שהגיעו ממוסקבה על חייו של פרוים גראץ', על תחבולותו, על תמקנותו, על הבוז שרחש למקור רביו, על כל דברי הימים המופלאים הללו, שנסתלקו אל העבר.

* גידוף בלשון העולם התחתון, באוקראינית: לא יצלח.

** שוק הפשפשים האודסאי.

אביבה גור

הרבה דברים

הרבה דברים אל קו האפק.
מקשיבים אנחנו
הכל מעיני טללים
בקשתי
גם אני
בארץ נכריה
אי אז.
תלויה ועומדת קדנצה שלך
בצמת ראשי. ובכן —
תקבר לך את אברהם אבינו
ברצפה, או תגלגל אותו
בקול גברי על סליל הצלולוד
של איזה סינס פיקשן.
אבל פתר לי זעיר.
הנה אורקול
בין הר להר
ירושלים לה גבעות סביב
האפק הוא עגל

את המבנה שטפתי את-רפך במים ובסבון —

מי השטיפה היו חומים —

והחזרתי אותה למקומה.

2

הבטחתי לך פלב? קח את אביך

בוא ואמרח לך יוד על שפתך

חטא הכאב שעל שפתך

עקר עם אחרת לעיר השניה.

המדרכה קברה אותו. אדמה קשת-תמס.

אכן פגעה לי במצחי.

אתה בוכה?

אני בוכה?

הבטחתי לך פלב?

הבטחתי לך אכן?

3

והיא פפורחת עלתה נצה

לא היה לי הפח לגנב את לבה

צפיתי אותה

מתאדה בשמש, מתיבשת בצל

עוברת בטלה בזרם החמרים.

דן לוי

* מוקדש ליצחק יעקבי. נפל בט' תמוז תש"ח

אני מחזיר את המחוגה של דודי יצחק אל תבת

זכשירי השרטוט.

היא עלתה מן המגרה לדקות אחדות

לסיע בידי לרשם מעגל.

עכשו הוא חוזר.

דגם התותח שבנה מעץ יורה לכבודנו שני פגזי אבק.

אומרים שאני דומה לו

אולי קצת יותר עגל בפנים.

אם אוכל לספר בענין זה ברוח קרה ודאי אספר.

1

גביש שחמם מספר שניות המריא באדים סגלים.

נתוק הקשרים אפשר לחמר למלא פל צורה

(בהתאם לצורת הכלי)

אך עד מהרה התעבו האדים על הדפן הקר

הסגל העמיק לרגע נוסף אחר העכיר.

הצלחתי לגרד מעל הדפן מספר פרוורים,

מי רפאלו יאסון, נולדתי במלינה להוריי מורדי ואנגלינה לבית הנרל. אתמול חל יום-הולדתי הארבעים ושניים. אני כותב אוטוביוגרפיה משום שחיי כלים. המשפט הזה מתהלך עמי כבר חודשים אחדים ולא מעז: ירא מפני המלה הכתובה, תחליף החיים. אבל הרחק מכל אהוביי ומיודעיי, בחדר הממוג, מבעד לחלון גינת פטיו, קקטוסים, הכל פלסטיק, חיוך האחיות ורק ידיעה עמומה שכאן יוסטון, טקסס, אם כי, — לו הרים אותנו עבדו הכושי של אלדין בלילה למדבר אחר, איש לא היה מבחין.

הכושי המנקה, האחיות, איש לא יבין את הכתוב איש לא יקרא. לעצמי אני משחזר, ברגעי השיפיון המתמעטים. כל עוד אכתוב אפשר אאריך רוח. לא הייתי איש של מעשים גדולים. בכל זאת מנסה להאמין: החיים לא לריק. אם מצוקה נכנסת לביתך, אינך יכול לבעוט בה אל מעבר לסף.

הזיכרון הראשון שלי הוא מהיותי בן שנתיים. אני בטוח בזמן ובמועד בדיוק של שניה: היתה רעידת אדמה. ישבתי על השטיח, סמוך לאח המבוערת. מכוח הצעקות סביב הרמתי עיני לתקרה וראיתי מתנוודדת. גבישי הקריסטל הרעישו מבוהלים בנברשות. כך שהפחד הוא אויב ותיק.

בהיותי בן חמש, בגן הילדים, השתוקקתי יום יום לנגוע בשערותיה של יפהפיה אדמונית. אם קרבה אליי בפינת המשחקים הייתי משתתק, מבקש שהנמשים יפלו עליי כגשם קייצי. פעם ראיתי את ידיי אורל נושק לה בסתר. הנובה נשמטה מידה. היו לה עיניים צוחקות.

רצתי מחצר גן-הילדים להציץ על קצות האצבעות בחלונות בית-הספר. על הלוח נרשמה שאלת חשבון. מיד צעקתי בקול דק לתוך שתיקתם את התשובה. "טוב מאד! מי זה ענה?" הסב המורה פניו לכיתה. מאז הפך הדבר הרגל להקיפני בחצר עם שאלות לח-הכפל.

צעיר הייתי מאחי בשנה. כאשר הגעתי לכיתה א' התברר שאף הוא עלה כיתה. העניין הקניט מדי שנה. אם כי לא לאורך זמן —

אני זוכר את ההנאה החושנית ממגע הגיר בלוח הצפחה. בגיל תשע זרקתי לחצר את סיכת העניבה, תכשיט יקר, זהב משובץ ושמי חרוט בו באותיות מסולסלות. באותו זמן החילותי מבקר בתנועת-נוער המדרד הסביר מלים חד-שות: בורגנות, דקדנציה. הוריי היכו אותי, כדרכם. הייתי לדעתם, מרדן עיקש.

אפשר לומר שהמכות היו לחם-חוקי. לאכול מיעטתי. כיוון שלא אכלתי, ספגתי מכות. כך שהסבל הוא אויב ותיק.

באותה תקופה התקיימו משפטי העולם נגד פושעי המלחמה. ידעתי את העיתונים מלה במלה. הדודים היו באים לחקור מפי בחיך מתאנח את הפרטים. את שידורי הטלוויזיה שלהם כאן ביוסטון, טקסס, אני מתעב: גבר רב-און מתפרק בדשא מתחת לעץ תפוחים. נערה ארוכת שיער ואיברים נושרת לחיקו, מתמסרת לבושם המומלץ.

לאחר הניתוח הראשון נודמנה בדצמבר, בשדה לא רחוק מן הבית, שבת של שמש. עדר ורועיו. הקיפו סביב, מלחכים, הטלאים דצים בשכרות רחש מנוע אווירונים המכונאי מכון את קול הרמקולים במגרש הדרייב-אין הרועה נותן חיוך טוב שלום נביחת כלב מרחוק השמש באה הולכת בין העננים פעמוני העדר קולותיו המתרחקים רר ה ס מהה ממההה הכאב בין הצלעות בא הולך

כאן באה יום יום מתנדבת עם עגלת הספרייה. אין לה אף ספר מספריו של Kierkegaard. רק רבי-מכר, מאות עמודים. אנשים מוכנים לשלם הרבה בשביל השיכחה, שלא יגמר לעולם סיפורו של הזולת. בין הפציי המעטים מן הבית יש עמי ספר ישן, האוטוביו-גרפיה של דרווין. יפה הוא בקריאה החוזרת כבראשונה: — זכורני כי בהימצאי בפתח-התקווה-הטובה, בארץ-האש, חשבתי בליבי שלא אוכל להפיק תועלת גדולה יותר מחיי מאשר בהוסיפי דבר-מה לידיעות הטבע —

הן דברים אלה ממש יפים גם כאשר מדובר בטבע האדם. או החיים. ובמקום אחר: — לעת הזאת יאזלו בוודאי כוחותיי ואני אהיה מוכן לקראת Nunc dimittis — זהו ביטוי לטיני, מעיר המתרגם, שמשמעותו — יכול אדם למות לאחר שתקוותיו הגדולות ביותר נתגשמו בחיים. שלא כדרוויין, לעצמי אני משחזר.

בהיותי בן שנים-עשרה הייתי לצדיק עיוור. מלכתחילה נועדתי להיות מלאך, אחד ממקהלה של מלאכים משוררים. אלא שקולי נצטרד. בפתאומיות היה מתקשח, עורב שחור ליד מעיין מפכה.

מדריך הטבע הוא, משהה המנצחת ידה על גופי. ידה לא מגיעה עד לראשי. מראי כבן תשע ואילו המנצחת גמדת. חטוורת כצעקה פורצת לה מתוך הגב. שיכבו על המחצלת, השמש טובה לעצמות. עיצמו עיניים ילדים. עיניי נבהלות למגע שרץ ידה על אשכיי.

באותו רגע חזל להיות מלאך.

לא גורשתי. ממש כמו באגדות, הילד ששיחק את הצדיק חלה. מבקש רשות למלא את מקומו. לא מבקש מתחנן. משנו את התפקיד, בסתר, לאור הירח המלא. המלים מדלגות מן הלב ללשון, עדר שטוף-סוף הותר לו לצאת מן המכ-לאה.

ראוני, מהלך עם מקל, העיניים פקוחות ולא רואות אלא

Nunc Dimittis

קורונה

את הצפון. נבחר להביא את הטוהר אל החולין. המלאכים מוזמנים ברקע, המנצחת נאלמת. וכבר פטור מכל מגע עימה. לא ילד, לא גבר, צדיק אני. והתשוקה הזאת אל הקדושה, האימה מפני החיים ופחיהם, מאז.

אה, קללה הצדיק השפל! לא השכלת להיות בשר-ודם ללא נקיפת-לב, להיחנות אל החיים ומדוחיהם. אות קין זה של היוצא-דופן ניתן בך מבלי להישאל. היית שב ואומר, שבעתים, שבעים ושבעה. מבלי למצוא ניהומים. וכל מעשה שביקשת לעשותו, שליו, הפעם יקרה הדבר, אדמה לשאר האדם, — היה בא זה ומצליף, שונה אתה, שונה.

מאז אותה שקיעה על המזח לחוף המרינה שוקעת בי דממה. אם אשבות רעב יאכילוני בצינורות להכאיב. את שתיקתי איש לא יזין ברעשיו, בקולות טלוויזיה, בהמולת הטורחים סביב מיטתי. שתיקתי דומעת, כמו נר כבה, עד בוקר יעזרו ואפוג. תמצא במיטתי רק שלולית מעטה.

הסיפורים יפים בעיני דרווין, בהסתייגות, שלא יסתיימו באסון, — דבר שיש לצאת בגדו באופן חוקי". סיפור חיי לא היה נרשא-חן בעיניו.

עייף אני מלדי לצאת באופן חוקי נגד הית המתעתעת. יש רגעים מול שקיעה: אפילו השמש גואשת או מלהאמין בבוקר.

בהיותי כבן ארבע-עשרה החלה להציק לי לראשונה אהבת נערה. היה ערב אביבי חם, האביב הרביעי שלנו כמחגרים. עדיין הקפידו עימי על לבישת בגדים חמים. פרפר לבן ניתקה משער הבית היפה בשכונה, לוחשת: "רוצה להיות חבר שלי?"

יתכן שהעולם הוסיף לרחוש. מכונית חלפה אולי מדי פעם. בתוכי דממה. אמנם היה כל יום נסיון נוסף לשנות את הסמננים, לקצץ בשיער, בשם. אפילו אצבע למצוץ, כדרך ילדי המקום. כיום זה מצחיק.

"בשביל מה?" "כי אתה מוצא-חן בעיניי." פניה לא נראו היטב בחשיכה. האם אותה זה מצחיק. חשבת, נחכה ליום.

"אני לא צריך את זה." הבייתה הגעתי במרוצה.

אחר-כך למדתי מן השמועה את שמה, שתלמידת בית-ספר פרטי. אביה בעל מכססה. היתה מגיחה כל אותו קיץ בבגדים דקים, לבנים תמי, בהתקפה ממונעת: בשעות הצהריים, כאשר הוריינו נחים בלב שוקט, אני יורד לי מן הגבעה, דרכי עוברת על פני ביתה, להשליך אבנים קטנות ביס. ליד השער, סנדל לבן אחד על המדרכה, השני על דושת האופניים ומיד בתזוית עולה, קרובה מאד, נכונה להפיל. שנינו שותקים.

היא מצליחה לאבד את שיווי-המשקל, האופניים מתיזים ניצוצות מן השמש, נופלים בינינו בוהירות. אני ממתין בלי לנזע, נוהר שלא לנגוע בשערה, כבר לא מהגר, איש המקום הגם בנימוסים. תלתליה זורחים, בהירים כעיניה הנפערות אליי, ירוק עז מן הים. וכל העת ידה האחת מחליקה בפיוור נפש מרוכז את האבק מן הצאצית הלבנה. כאשר היא מפליגה לביתה אף אני זקוף מאד, צועד אל הים, להשליך אבנים בירקותו, בקצף, באילמותי הנכאה. אחר חזור לחצר ביתנו, לגנו השטוח של מבנה קטן, מחסן הדיירים. חבוי על ידי מסך ענפים עשירי עלוה. פעמים מנער מן ההזיות קול ציחקוקים, לא חצאיותיה הלבנות, ילד וילדה, אפשר אחד מהם אחיה, כבני חמש, מסתתרים להסיר תחתונתיהם ליד קיר המחסן. בוחנים זה את זו בכל חמשת החודשים. מן הגן מציץ בהם צדיק עיוור בהשתאות. מבקש לבוא בגלגול אחר.

לא ידעתי אז שאני מכלה את הקיץ האחרון של ילדותי. זכורני את חוסר-הישע, ההרגשה שהחיים חידה כפוייה שלעולם לא אפענה. אי-משם נשתלחה אצבע מסנוורת בנופיה. בקשת רחבה, מרחוק, ניצבו המורים, מקהלה יוונית, ואהבת, ואהבת; ההורים שלא דיברו כלל, מלבד על החסר להם, הכסף. בהתגוששות יום-יומית, מי הצודק, תשוקתה של אימי לשמלה חדשה, לנעוריה, כיסופי של אבי לחיבה. מצליפים בבנם מוסר על חטא כשלונותיהם, על שתיקתו, המרדנית לדעתם. מה טעם בצעקה כשאין שומע. ובני גילי מזה. התלחשויות הבנות, מריבותיהן הקטנות. כשהבנים שקועים בהן, מתעוררים לעוג סביב כתף חשופה, קריצת-עיין.

בקצה האופק עץ יחיד, — תנועת הנוער. דבקתי בגזעו הדק. המדריך צעיר מן המבוגרים ומבוגר דיו מבני-גילנו. הבטחה של גאולה בלהט דרשותיו, מתן טעם לסבל. למשל, משטר המים הקשה בטיולים למדבר.

לפני כל טיול היה אבי נועל את בריחי הדלת ומקפיד להסתיר את המפתחות בחדרו. בבוקר היציאה לטיול עליי להשכים ראשון, בהתגנב, בעוד כל בני הבית ישנים, לשחרר את בריחי הדלת. לנעול את הנעליים ברחוב אחר. לא בר יפתח, המלקות שאב מכה בן השב ממסע מפרך ממתות את הכוח לאהוב.

ולא היה מי שיאמר, ילד, הנורא מכל הוא להסתגל לחוסר-אושר.

עדיין לא כתבתי על אחי. ממנו בא במצחי האות. "כמה שהם שונים", היו דחיי מלטפים את בלוריהו השחורה. אמרו עליו שהוא ילד יפיה. רך ומשיב נשיקות. מחמד הדודות. בפינת הרסקלין הייתי אני כובש עיניי בספר. לקרוא למדתי מעצמי כבר בגיל ארבע. לבסוף היה מישוה נזכר לשבח את פיקחותי. מעודי לא הכינותי שיעורים. קורא הייתי אותם בעל-פה מתוך מחברת ריקה.

אחי אהב מאד להתפיות מול הראי. עשויים היינו להיות ידידים. שנתיים לאחר בואנו לארץ החדשה נדרס למוות. מכונית פגעה באופניו והסתלקה.

בשנתו האחרונה השתדל מאד, ויתר על שעשועים. ציוני השתוו לשלי. אז חשבתי שאין זה הוגן. אחר מותו אסרו עליי לרכב על אופניים. אולי איסור יחיד שלא המרתי.

בהתגנב היתה גם היציאה למחנה-עבודה בכפר. הביטחון שהכל בר-חלוף מלבד הטוב הצפוי מגן מפני עריצות המכור גרים, מפני רשעות הנעורים. ואולי כלל לא זה. אולי רק החרדה מפני הטוב המבוכר מרחיקה אל רע אחר שכבר הסכנת לו מיום שעמדת על דעתך. האושר מאיים בורותו. חותם של חוסר-אושר מילדות מיירא מפני מהפכה של טוב.

היה בינינו נער שמן ומשתטה. במחנה-העבודה, רכובים על ענפי-זית לשעות מסיק שוממות, שימש מטרה נעה. "אני לא מבין מה מחזיק אותו אצלנו", אמרתי לנערה בסמוך.

אמת. תמיד נמצא מחוץ למעגל ציחקוקיהם. בנים בנות קוראים בקול מצטווח מתוך ספר המאייר אופני מישגל. מעבירים מיד ליד, סמוקים ככתוך ריגשה של השבעה ילדים.

לאחר העבודה מותר היה לשוטט בגפך. להכיר שדות ריקים בשקיעה, ארנב מבוהל. נשירת אגס.

בשעות של כעס הרגל היה בידי אימי לקרוא, למה את אחיך לקח האלוהים. למה לא אותך. עוד במלינה ואני בן שש נולדה להם בת, ילדה יפיה. אני זוכר איך בשובנו, אחי ואני, מבית-הספר, אבא קורא בעסק גדול אל חדר-העבודה.

מהיום והלאה אחריות היה זמן, הרף-עין, בו מותר היה להתגנב בשבתות אל מיטתם. מחובק בחיק אם לנשק לעור הרך של צווארה. חורגו ממחנה העבודה מבוססים אל החידוש הצפוי, גימ-נויסטים.

עניין זה של היפוך הציפיות קורה ודאי לכל. השוני הוא בטיב הצלקות. כוחו של הפוגע ניזון מחולשתו של הפגיע. ככל שהפוגע צובר שרירים מן התרגול, כן גדלה פגיעותו של האחר. חושיו משתבררים, כיהלום המלוטש. חייב היית להישאר בעיר ולדאוג לעצמך לנו אין כסף בשבילך וגם אינך ראוי

כשאני חושב על כך כעת, באיזו פראות נלהבת מטילים עצמם אנשים צעירים לתוך החיים, הלב גס בכל דמו מכשול, דיילוגי המשוכות במישור אינ-קץ, אשליה של מעלה פסגות, —

באותם ימים התרוצצתי בהרבה משרדים עד שלבסוף כשרתי ללמוד בתיכון ערב לנערים-עובדים. נמצאתי במקומי עם חבורת משונני, נפגעים בטרם-קרב, נושכים בשרם לקראת מטרה שמילדות, מינקות היו הכל סביב דוחקים, דעת, דעת. בשעות ערב עד לילה כילינו נעורינו מושכים צעיף אחר צעיף מעל פסל מת. פעמים, עדיין דימדומים, ברחוב נעצרת חבורת גימנויסטים, הם בדרכם לתנועת-נוער או לקולנוע.

בחדר כיתתנו, בצוותא עם כעשרים נערים ונערות שכולם השכימו אפשר בשעה שש בבוקר, כוס תה חפוזה, נסיעה ארוכה לעבודה בחברת מבוגרים תשושה, מתקיימים מכריך או מעוגה רפוסה, מכינים שיעורים בשעה הקצרה שבין עבודה ללימודים וכבר רכונים לקרוא בלדה, פרק בהיס-טוריה, אצים להצביע אל הלוח, הניצחון עם תרגיל שנפתר כהלכה, חיבור המביא את ידו של המורה על כתפך בחיבה. ברחוב נעצרת חבורת גימנויסטים, הם בדרכם מתנועת-נוער או מקולנוע. שימחתם קטנה מצערנו על יום לימודים שפלה, שלא לתת מבט בחלון, כל אשר מעבר לו כלה, זר לרעובנו.

היתה בחבריי ללימודים גאוה סמויה, שונים מכל הנוער העובד. השלמה נבונה. במשכורתו הראשונה רכשתי אנציקלופדיה של ממצאיים. אחר-כך הלימודים בערב הם תת-תזונה. אוגר בסתר. מתגע-גע לנעורים.

המדריך בתנועת הנוער הציע להכניסני לפנימיית לימודים בכפר בקעת-ניצנים, לחוף נהר ויובליו, בריכות דגים, שם כל בוקר נושקת העין מרחבים המורים נוהגים בידידות. יש מילגה לחברי תנועה החדשים בארץ. נבהל מסירובי העז.

שעון חול

ריבה רובין

איזה דוד שכבו בנסיגה הרעה המכאיבה של שנתם: שעון-חול, שהחומר היחיד שבו, זרם דרך הצוואר הצר של נשואיהם מהאחד לשני, עד אשר אחד מהם — פעם הוא, פעם היא — היה מרוקן, בהשאירו את השני עמוס במסת הזמן של היותם יחד. והחול שטף ומלא את החדר ונגמס והפך לזוכית, בעוד השמש, המוסתרת מאחורי העצים, יקדה ביתר שאת. בחדר זה של הבית הגוסס, פקחה אידה את עיניה. מיד, התחילה בבניית חדר אחר, פרט לאחר פרט: הדלת הכבדה שתסגור עליה כאשר בנה, יהושע, כבר לא יזרקק לה; ורדים בנחושת, שמחתה היחידה; הרהיטים הקודרים והפונקציונליים וקירות לבנים... אבל היא מהרה מדי, ואגרסל הנחושת הסתובב כמו סביבון ופיזר את כתרות הורדים אשר התגרו בעיניה. החלום נס.

דוד זו לרוחב שטחה העצום של מיטתם, ויהושע פרץ לתוך החדר והתנגש בגלי-החול, כדרכו כל בוקר, עמד ליד המיטה רק כדי לזרוק מבט חטוף באמו ובאביב, ולוודא ששניהם נוכחים יחד, בטרם יוכלו להתחיל ביומו.

לבדה בבית, אידה התפכה על גבה וקפלה את זרועותיה מאחורי ראשה. עיניה נעו אל הקיר שטוף-השמש שממול מיטתה והיא התבוננה בצללי העלים שבחוף, אשר לבשו צורות חדות: גולגולות ופרחים; ליצנים ונמרים; אנשים בוכים ומתנענעים. ובמרכז הקיר — נתפסה היא במראה שתלתה שם. אידה הסתכלה שוב בצלליות הנעות, אשר שקעו ורעדו כמו מסגרת מסביב למראה, ותהתה אם צורות אלה אמנם קיימות במציאות, כעין תעתועי אור ואוויר, מירז' של התרחשויות אמיתיות, המשתקפות על קיר ביתה. אולי המתים מנסים "להגיע" אליה...

היא חשה תחושה חזקה של צורך, אחריות, להנציח את הדמויות: היה בכאבם איום, ודון, שאסור לה להגיח להם להימלט.

הטלפון צלצל והיא שחררה את כפות-ידיה הקמוצות כדי להרים את השפופרת.

"עדה?"
"לא, זאת אידה מדברת."
"טוב, ובכן אידה. שמעי, זוכרת, נתת לי טרמפ במכונית שלך..."

"מי מדבר?"
"שוחחנו... נתת לי את מספר הטלפון שלך, אלא שחשבתי ששמך עדה, לא אידה."
"טעית במספר", אמרה וניתקה את הקשר.

הוא נשמע כמו אדם שבא בתוס-לב לכתובת ונפגש במבט תוהה. "אני לא זוכרת..." היא מלמלה ובאמרה מלים אלה, נפלה על הכרים מלאת בחילה: היא עשתה מאמץ לזכור: כאילו היה זה אפשרי.

אולי הייתה מטרה לבדיחה מכוונת. בדיחה מכוונת, קולעת.

"יתכן שמישהו מתבדח על חשבונך", אמר דוד.
"יתכן שמישהו הסתכל בי החליט שכדאי לנסות..."
"יתכן", אמר דוד והמשיך לגרוף את העלים על הדשא.
"לך לעזאזל", היא אמרה.

אבל במטה, אמר דוד, לפני שהתקבץ בחלקו הוא של שנתם:

"הוא עוד יכול לבוא לכאן. זה לא מצחיק, בעצם."
"לא, זה לא מצחיק."

בליבה, פקדה עליו אידה לשתוק. אם הוא ימשיך, יברחו הזדון והכאב, שאותם התאמצה להחזיק בתוכה פנימה, כמו כספית המתחלקת ומכפילה את עצמה לגרגרים אין ספור, שתגלגל עד קצה הארץ, תסתחרר בבקיעים, כאשר היא שואפת להתחבר אל צור מחצבתה של הזדון, של הכאב; דמותה של אידה שטה על פני הכספית, משתקפת על מסך איזה-שהוא, קיר-צללים איזה-שהוא, אשר ילכוד אותה; מישהוא המחכה בשקט ובצפיה, המחזיק בתוכו את הכספית שלו, יקבל אותה ויתנהא אם המתים מנסים להגיע אליו.

"מעניין מי הבחור הזה", אמר דוד.

"לך לישון", אמרה אידה, אבל עכשיו הכספית התפצלה והתפוררה בקצוות. גרגרי הכאב נעו בגופה וזרמו לקצות אצבעותיה. היא קמצה את כפות ידיה כדי לעצור בפניהם להימלט, הרימה אותן והורידה מכה על רקתו. עיניו נפקחו לרוחב, התחדדו והוא חייך:

"לילה טוב."

הגיע הזמן להגיח ללילה להמשך, הלילה הארוך. אך אידה לא היתה מסוגלת להחזיק עוד את כספית הכאב, אשר זרמה וזרמה לקצות אצבעותיה. מהר, בטרם תגיע הכספית לאדמה, אמרה:

"הגיע הזמן, דוד. הגיע הזמן שתלך."

היה זה כאילו שעון עצר את מחוגי-הדקות שלו, בטרם יעשה תנועה קלה שבקלות, אשר תדחוק את הזמן למימד אחר. אבל גם כאשר דוד ענה "כן, הגיע הזמן", לא התקדם המחוג.

מאנגלית יחודה פראג

בעיר אגרתי כסף, מיחל לבוקר אקום מן החלום הרע, אלך לגמנסיה. העולם גם כך התגשם גלות בתוך גלות. ולא היה מי שיתרה, נער, הנורא מכל הוא להיטגל לחוסר עבודתי פשוטה, לטפל בדואר משרדי המרכז-החקלאי. את המכתבים הנכנסים יש למיין ולחלק מחדר לחדר, בששת הקומות. אחר כך, מאולם גדול בו גחונות עשורת כתבניות, מובא אליי הדואר היוצא לשם ביול ומשלוח. כמו-כן ניצבת אצלי מכונית שיכפול להדפסת חוזרים, מלאכה הדר-רשת מיומנות מעטה. פעמים נשאר זמן להכנת שיעורים או לקריאה. לפני בואי העסיקו במקום שתי בחורות. מנהלת כוח-האדם מברכת כל בוקר בטוב את פינתי. פעם בשבועיים מגיע סוכן של הוצאת ספרים לחלק למנוייו ספרים חדשים ומרשה לעיין בהם. קיטוני ללא חלון. נורת ניאון דולקת כל שעות היום מעל לדלפק.

בשבתות, עייף מכדי לצאת אל השמש. מאחר לישון. זכורני שבת כווייה, הקיצונית פתאום

למרגלותיי ניצבו צחוקות אימי ואחותי היפה, ילדה בת עשר, נחשלת בלימודיה. בין בוהן לאצבע רגלי השמאלית היה תקוע קטע עתון. דלוק. אימי קמצה בכפה קופסת גפרורים, מקבלת מאחותי את הגפרור הכבוי. רק אעצום עיניים הצחוק ההוא שלהן באוונני

גמרתי אומר להוציא את אחותי מן הבית. בבקעת-ניצנים תשתפר. כאן אין לה סיכוי.

כל יום רשום ביומנה רע רע.

לבסוף השתכנעו ההורים שאין טוב מזה. ניאותו לממן בשכורת את לימודיה. קיבלנו מן הפנימיה רשימת ציוד. תוך ימים אחדים היו כל הסכונות צרוורים בתוך שמיכה חדשה, חולצות, לבנים, כלי מיטה.

החידוש שיחד את אחותי להיפרד מעל הורינו, לשמוח. לאחר שלוש שעות נסיעה הורדנו בתחנת האוטובוסים של בקעת-ניצנים, רק שתינו והצורך על גבי. שלושה קילומטר-רים של דרך עפר אל שער המשק. היתה שעת צהריים קיצית כמו פרי שנשתייר על העץ, כבדה בחום, בשתיקה מן הקולות העירוניים, ברהש חיי הסתר של כל החי והצומח לעצמו. ופטפוטי אחותי המתאמצת לשמח את המשא מעליי. עצי התמרים, המטפלת, אנשי המקום, הכל ספקו כפיים. מיד ניתן לנו חדר ללינת לילה.

הקטנה הביאה מטרק שאקלע את צמתה. המסרק נתקע להכעיס בשיער הרטוב. גרעדה פתאום ביבבה.

עם בוקר האירה הזריחה שדות עד קצה האופק, בלא בית. רק אני. כף ידה הלחה לא משה מתוך ידי. שנינו יחד עזובים. קח את אחותך היחידה וספר לה בדרך שאת הכל אתה עושה מאהבה

תכתוב תבוא לביקורים ילדה טובה. נער הייתי ולא ידעתי שאף את הפיקרון הזה עשוי אני לאבד

בלילה נזכרתי איך פיסת החול דוחה את הים בלך ושוב. הים בסבלנות אין-קץ מחלחל. אין לה מנוס מפניו. כל ביאה שלו מותירה בה משהו מלחותו, היא כבר אחרת. מתרככת. גם כאשר נסוג, עדיין בה. הולך ובא. לולי היתה לו חוף היה חרל להיות ים. נהפך לאסון. לולי היה לה ים היתה נהפכת ליבשה סתם. החוף והים אוהבים בתכלית, בהבנה מפוקחת

אבל Kierkegaard זה אני. ידעתי זאת כאשר, באקראי, קראתי את סיפור אווזה-הבר —

הכתיבה: שיחת מלים אל מלים, ספר אל ספר. אם כי נולד ומת לפני ניתן להכירו נפש את נפש, כיסוף את כיסוף, והשמחה: על פני מרחב הזמן פוזרים שונים נוספים. אם כי אני, לשהות חמיקה, זכיתי לסיור אחותי, החיים מפרידים. ואילו Kierkegaard אחי, מאמין, מטיף לדת אמת, איש מת עוד ב-1855, — המוות לא יפריד בינינו. מבינים שנינו, הנלענות אינה אוביקטיבית אלא צורך לאחריהם. התגוננותם אין-אונים מפני היוצא-דופן. מבין אני את פנייתך לאלוהים כהשלמה עם הבדידות. גיחומים מדומים. מקנא אני בכ אחי הדני על שגולדת בדור אחר. אצלך האמונה היא מעבר מן הטרקלין אל הכנסייה שבחצר. אבינו שבשמיים אמתלאה מצויינת לשיחת אדם עם נפשו במר נפשו. איש לא יניד ראש. אבינו שבשמיים, המודה בכ מודה בתבוסה. הבדידות לוקחת שלל.

רוצה הייתי לראותך חי בעולמי. חשוף. למרות שאתה סופר. למרות שהכתיבה כמוה כהמצאת אבינו שבשמיים, תקוות סתר שיהיה שומע. תקוות מתבדה כל בוקר למראה הדפים על הכר, בתוליים

איש לא ירשום, בעוד מאה שנה, רפאלו אחי, אהבתך. אתה אני ואני אתה. פיסת החול והים. גם אם גדחה בלך ושוב. חילחלת Nunc dimittis

מיכל גוברין / *

למיכאל

האם לא תדע כי על ים של מות אני נשאת אֵלֶיךָ

לא על הסטיפס, נָהַר אֶצִיל בְּתַפְת שִׁישׁ

לא פֶּאֶרֶן הַנוֹהֵג בְּשֶׁבֶר הַטְּרוּף,

אֲנִי קָרָה כְּגַם נוֹשֵׁם בְּעֶרְמַת הַיְלָדִים בְּבוּר

עַל לַחְיֵי עוֹד נָחוּ פִּלְמָלִי הָאֵח שְׂבָמֹתוֹ חֵייתִי

נְשִׁימָתוֹ הַרִיחַ בְּשַׁעֲרוֹתִי

הַצְּעִדִים כְּבָדוֹ טָבְעוּ בְּעֶרְמֹת רַגְלִים

נִתְקוּ הָעֲבָנִים

וְהִיָּן הַנְּצִלִים

שְׁאִין דְּרָכָן מִתּוֹךְ הָאֶפֶר ?

הָאֵם לֹא שָׁמַעְתָּ בְּהִמִּית גְּרוֹנְנִי אֵת הַשֶּׁקֶט

אֵת הַצְּעָקָה הַלֵּא מְרַפָּה הַלֵּא פּוֹסֶקֶת

שֶׁל הַרְאָשִׁים

שְׁמַכְסָתֶם הוֹתִירָה כֶּף שֶׁל יָד מוֹטְלָת

שְׁאֵת חֵינֵינוּ לְשָׁה

הָאֵם לֹא תִרְאֶה

הַנָּה עוֹמְדִים מֵאַחֲרַי פְּגִינֵנו טוֹרֵי קְרוֹנוֹת

כְּאֲבָנִים מְגֻאֵלוֹת

אֲשֶׁר נִשְׂאוּ אוֹתָנוּ

בְּמִסַּע קְבוּצַּת מֵאֵי אֶז

הַלּוּם

הֵן צְפִירַתֵּן חֶפְּהָ לָנוּ

עֲמוּד עֶשֶׂן לְהַנְחוֹתָנוּ

עַד לְיִרְכַּתֵי הַרִיחַ.

מכוונות מכירה אוטומטיות

למשקאות חמים וקרים

במכירה ובהשכרה בתנאים נוחים.

שרות בכל הארץ.
טלפון 03-757159

הבחילה

קטע

ז'אן פול סארטר

מצרפתית: הדרה לור

יום שישי:

הערפל היה סמיך כל כך בבולבאר דה-לה-רדוט, עד שחשבתי כי מוטב ללכת צמוד לקירות הקסר-קטין; פנסי המכוניות מימיני הפיצו אור לח נכחם, ולא ניתן היה להבחין איפה מסיימת המידרבה. אנשים היו סביבי; שמעתי את קול צעדיהם או לפעמים, את מלמול המלולים: אבל לא ראיתי אף אחד. לרגע, נתגלו פני אשה בגובה כתפי, אך הערפל בלע אותן מיד; ברגע אחר חלף מישהו לידי התנשם בכבוד רבה. לא ידעתי לאן אני הולך, כל כך שקוע הייתי: היה עלי להתקדם בהירות, לגשת בקצה הרגל על פני האדמה ואפילו להושיט את הידיים קדימה. לא הפקתי שום עוגג מפעילות זו. אף-על-פי-כן לא עלה בדעתי לחזור. נתפשתי לדבר. לבסוף, מקץ חצי שעה, הבחנתי מרחוק באד כחלחל. ניווטתי את הדרך לפיו, ובמהרה הגעתי אל שפת נגוהה גדולה; בתווך, בוקע את הערפל באורותיו, היכרתי את קפה מאבלי.

לקפה תריסר מגורות. חשמל; אך רק שתיים מהן דלקו, האחת מעל הקופה, השנייה בתיקרה. המלצר היחיד תחב אותי לפינה חשוכה.

"לא לכאן, אדוני, אני מנקה." הוא לבש ז'אקט ללא חזייה וללא צווארון חליף, וכותונת לבנה מפוספסת בסגול. הוא פיהק, הביט בי בפנים זעופות שעה שהעביר אצבעות בשעריו.

"קפה שחור וקרואסנים."

הוא שיפשף את עיניו מבלי להשיב והתרחק. טבלתי בצל את עיני, צל עכור ומקפיא. ההסקה כנראה לא פעלה. לא הייתי לבדי. אשה שלפניה גון שעווה ישרה למולי וידיה התנועעו ללא הרף, פעם כדי להחליק על חולצתה, פעם כדי להיטיב את כובעה השחור. היא היתה בחברת איש מגודל, בלונדין, שאכל בריזש * מבלי להוציא הגה. השתיקה נראתה לי כבודה. רצייתי להדליק את המקטרת, אך לא היה לי נעים להסב את תשומת לבם על ידי חריקת הגפרור.

צלצול טלפון. הידיים נעצרו: נשארו צמודות לחולצה. המלצר לא מיהר. סיים במתינות לטאטא, לפני שפנה הריס את השפופרת. "הללו, זה אדון ג'ורג'? בוקר טוב, אדון ג'ורג'... כן, אדון ג'ורג'... בעל הבית לא נמצא כאן... כן, הוא צריך לרדת... אה! בערפל כזה... הוא יורד בשמונה בדרך כלל... כן, אדון ג'ורג'. אמסור לו את ההור-דעה. להתראות, אדון ג'ורג'."

הערפל נח על השמשות כמו וילון כבד מקטיפה אפורה. פנים דבוק לרגע בריבוע ונעלמו.

האשה אמרה בריטון: "תקשור לי את הנעל."

"וזה לא נותר, אמר האיש מבלי להביט. האשה התעצבנה. ידיה רצו לאורך חולצתה ועל פני צווארה כעכבישים גדו-לים."

"כן, דווקא כן, תקשור לי את הנעל." הוא התכופף בפנים מיוגעות, ונגע קלות בכף רגלה מתחת לשולחן.

"והו..." היא חייכה בקורת רוח. האיש קרא למלצר.

"מלצר, מה החשבון?"

"כמה בריזש?" אמר המלצר.

השפלתי את עיני על מנת שלא להראות כמי שחוקר אותם. לאחר שניות מספר, שמעתי רחש וראיתי כיצד מתגלים קצה חציית וווג ערדליים מרופשים בבוכן יבש. בעקבותיהם הופיעו אלה של האיש, מבריקים וחדי חרטום. התקדמו לעברי, עצרו וסבבו לאחור: הוא לבש את מעילו. אותו רגע, מקצה זרוע מתוחה, החלה יורדת כף יד, לאורך החציית; היססה מעט, גרדה בחציית.

"את מוכנה?" שאל האיש.

היד נפתחה וקרבה ונגעה בכוכב רפש גדול שעל הערדל הימני, אחר כך נעלמה.

"אוף!" אמר האיש.

הוא נטל מיוודה שהיתה סמוך לקולבים. יצאו וראיתים גבלעים בערפל.

"הם שחקנים, אמר לי המלצר כשהביא את הקפה, הופיעו בקטע הביניים בסנינה-פאלאס. האשה קושרת את עיניה ומנחשת את גילם של הצופים. הם נוסעים היום כי זה יום שישי ומחליפים את התוכנית.

נטל צלחת של קרואסנים מן השולחן שהשחקנים עזבו זה עתה.

"אין צורך."

לא היה לי חשק לאכול את הקרואסנים ההם. "אני צריך לכבות את החשמל. שתי מגורות בשביל לקוח יחיד בתשע בבוקר. בעל הבית יתן לי מנה."

האפלולית פלשה אל הקפה. אור דל מלוכלך באפור ובחום, ירד כעת מבעד לחלונות הגבוהים.

"אפשר לראות את אדון פאסקל בבקשה."

לא ראיתי בהכנס הזקנה. משב אוויר מקפיא הרעיד אותי. "אדון פאסקל עוד לא ירד."

"זו גברת פלוראן ששלחה אותי, המשיכה, היא לא מרגישה טוב. לא תבוא היום."

גברת פלוראן היא הקופאית, אדומת השיער.

"מזג אוויר כזה, אומרת הזקנה, משפיע רע על הבטן שלה."

המלצר לבש ארשת חשיבות:

"זה הערפל, השיב, ככה גם אדון פאסקל; אני מתפלא שהוא לא ירד. ביקשו אותו בטלפון. בדרך כלל, הוא יורד

בשמונה.

מוכנית, הביטה הזקנה בתיקרה:

"הוא נמצא למעלה?"

"כן, שם החדר שלו."

הזקנה אמרה בקול מתמשך, כאילו דיברה אל עצמה.

"ואם הוא מת..."

"גו, באמת! פניו של המלצר הביעו תרעומת עזה — גו, באמת! תודה!"

"ואם הוא מת... מחשבה זו רפרפה מעלי. ממין המחשבות שבאות כשיורד ערפל."

הזקנה יצאה. היה עלי לעשות כמות: קר היה וחשוך. הערפל הסתנן מתחת לדלת, עמד להתרומם לאט ולכסות הכל. בספרייה העירונית יכולתי למצוא אור ואש.

ושוב, נמעכו פנים כנגד השמשה; עשו העוויות.

"רק רגע", אמר המלצר בכעס, ויצא בריצה.

הפנים נמוגו, נשארת לי לבדי. הוכחתי את עצמי מרות על שעזבתי את חדר. כעת, פלש בוודאי הערפל לתוכי; אפחד לחזור לשם.

מאחורי הקופה, בצל, חרק משהו. הרעש בא מכיוון המדרגות הפרטיות: האם ירד סוף סוף בעל הבית? לא: איש לא הופיע; המדרגות חרקו מעצמן. אדון פאסקל ישן עדיין.

או מת מעל לראשי. נמצא מת במיטתו, בבוקר ערפל אחד. — בכותרת משנה: בקפה לקוחות שתו מבלי לחשוך... "

אך האם היה עדיין במיטתו? האם לא התגלגל ממנה, מושך את הסדינים עמו וחובט את הראש ברצפה?

אני מכיר היטב את אדון פאסקל. לפעמים היה שואל לשלומי. שמן מלא חדווה, עם זקן מטופח יפה: את מת זה מחמת שבץ. צבעו יהיה כחציל, ולשונו תשתררב מן הפה. הזקן באוויר; הצוואר סגול מתחת לשיער המסולסל.

המדרגות הפרטיות נבלעו בחשיכה. בקושי יכולתי להבחין בגולת המעקה. יהיה עלי לעבור דרך הצללים ההם. המדרגות יחרקו, למעלה, אמצא את דלת החדר.

הגופה נמצאת שם, מעל לראשי. אסובב את המתג: אגע בעור החמים, כדי להווכח. — אינני יכול עוד לשאת זאת, אני קם. אם המלצר יתפוש אותי במדרגות, אומר לו ששמע-תי רעש.

המלצר חזר לפתע, מתנשם.

"כן, אדוני!" הוא קורא.

אידיוט! הוא בא לקראתי.

"זה שני פרנק."

"שמעתי רעש למעלה." אמרתי לו.

"הגיע הזמן."

"כן, אבל אני חושב שמשוה לא בסדר, זה נשמע כחירחורים ואחר כך רעש עמום..."

בחדר חשוך זה, עם הערפל שמאחורי השמשות, זה נשמע טבעי לחלוטין. לא אשכח את מבטו.

"אתה צריך לעלות ולראות", הוספתי בערמומיות.

"לא, לא! אמר; אחר כך: אני מפחד שיתפוש אותי. מה השעה?"

"אלך בעשר וחצי אם לא יירד."

פניתי לעבר הדלת.

"אתה הולך? אתה לא נשאר?"

"לא."

"זה היה באמת חירחור?"

"אני לא יודע, אמרתי לו בצאתי, אולי היה לי מצב רוח כזה."

הערפל התרומם קצת. נחפזתי להגיע לרחוב טורנבריד: הייתי זקוק לאורות שלו. זאת היתה אכזבה: אורות היו שם די הותר, נהרו על פני חלונות הראווה, אבל לא היה זה אור עליו: מחמת הערפל היה לבן לחלוטין וירד על הכתפיים כמו מיקלחת.

אנשים רבים, בעיקר נשים: משרתות, עוזרות בית, גם בעלות בית, מאלו שאומרות: "אני קונה בעצמי, זה יותר בטוח." היו מציצות במוצגים ולבסוף נכנסות.

עצרתי לפני חנות המעדנים של ז'וליאן. מפעם לפעם ראיתי מבעד לשמשה יד שהצביעה על רגלי החזיר הממולאת כמתיים ועל הנקניקים. אחר כך גחנה נערה בלונדינית עבה, חזה מוצג לראווה, ואחזה בין אצבעותיה בקצהו של נתח בשר מת. בחדרו, מרחק חמש דקות משם, היה אדון פאסקל מת.

חיפשתי משענת יציבה סביבי, מחסום בפני מחשבתי. ולא נמצא שם: לאט, לאט, נפרם הערפל, אך משהו טורד מנוחה הוסיף להתגלגל ברחוב. אולי לא איום של ממש: דבר-מה מחוק, שקוף, אך דווקא זה מה שהפחיד בסופו של דבר.

השענתי את מצחי כנגד השמשה. על מאיונית של ביצה רוסית הבחנתי בטיפה בצבע אדום כהה: זה היה דם. אותו אדום על גבי אותו צהוב הפך את קיבתי.

לפתע נגלה לי מראה בהקיש: מישהו נפל, פניו כלפי מטה והזיל דם אל הצלחות. הביצה התגלגלה בדם; עיגול העג-בניה שעוטר אותה ניתק, נפל והשתטח, אדום על גבי אדום. המאיונית ניגרה מעט: שלולית של מימרח צהוב שחצתה את זרם הדם לשניים.

"זה באמת טפשי, צריך להתנער. אלך לעבוד בספרייה."

לעבוד? ידעתי יפה שלא אכתוב אף שורה. עוד יום מופסד. כשחציתי את הגן הציבורי ראיתי גלימה גדולה כחולה ודוממת על ספסל שעליו בדרך כלל אני יושב. הגה אחד שלא היה לו קר.

כשנכנסתי אל אולם הקריאה, היה האוטודידאקט בדרכו החוצה. הוא קפץ לקראתי:

"עלי להודות לך, אדוני. התצלומים שלך העניקו לי שעות בלתי נשכחות."

למראהו עבר בי זיק של תקווה: בשניים אולי יהיה קל יותר לעבור את היום הזה. אבל עם האוטודידאקט אתה בשניים רק למראית עין.

הוא טפח על כרך קווארטו. הסטוריה של הדתות.

"אדוני, איש לא יכשר כנוסאפיה להתוות סינטיזה כה מקיפה. האין זה נכון?"

הוא נראה מיוגע וידיו רעדו.

"אתה לא נראה טוב, אמרתי לו."

"כן, אדוני, נכון. זה משום שקרה לי דבר מחריד."

השומר בא לקראתנו: זה היה קורסיקני קטן מהיר חימה, בעל שפם של מנצח על תזמורת צבאית. הוא משוטט ארוכות בין השולחנות ומנקש בעקבים. בחורף, הוא יורק אל מימחטות, שאחר כך הוא מייבש לפני התנור.

האוטודידאקט התקרב עד כי נשף אל פני.

"לא אגיד לך מאומה בנוכחות איש זה, אמר לי כממתיק סוד." אם תרצה, אדוני...?"

"מה?"

הסמיק וירכזו עיכסו בחן.

"אדוני, הו! אדוני: אני שם את נפשי בכפי. האם תואיל לכבדני ולסעוד עמי בצעריים ביום רביעי?"

"ברצון רב."

רצייתי לסעוד עמו ממש כמו שרצייתי לתלות את עצמי.

"איזה אושר אתה גורם לי", אמר האוטודידאקט. הוסיף במהירות: אם תסכים, אבוא לקחתך מבייתך. ונעלם, מחשש, ללא ספק, שמא אשנה את דעתי אם יניח לי שהות.

השעה היתה אחת עשרה וחצי. עברתי עד שתיים פחות רבע. עבודה גרועה: ספר היה מונח לנגד עיני, אך מחשבתי חזרו ללא הרף אל קפה מאבלי. האם כבר ירד אדון פאסקל. לאמיתו של דבר, לא האמנתי כל כך במותו וזה בדיוק מה שהקניט אותי. מין רעיון צף שלא יכולתי להאמין בו וגם לא להפריכו. נעלמי של הקורסיקני חרקו על רצפת העץ. מספר פעמים בא וניצב לפני, כאילו התכוון לדבר אתי. אך חזר בו והתרחק.

סמוך לאחת עזבו אחרוני הקוראים. לא הייתי רעב. בעיקר לא רצייתי ללכת משם. הוספתי לעבוד עוד זמן-מה ואחר כך נעתקתי ממקומי: חשתי עצמי קבור בתוך השקט.

הרמתי ראש: הייתי לבדי: הקורסיקני ירד כנראה אל אשתו שהיא שוערת הספרייה; נוקקתי לקול צעדיו. שמעתי רק את קול המפל הקל של הפחמים בתנור. הערפל פשט בחדר. לא הערפל האמיתי, שהתפור מוזמן, — האחר, זה שהרחובות היו עדיין מלאים אותו, זה שעלה מן הקירות, מן המידרכות. מין העדר ממשות בדברים. הספרים היו עדיין שם, כמובן, מסודרים על האיציטבות לפי האלף-בית, עם

סמוך לאחת עזבו אחרוני הקוראים. לא הייתי רעב. בעיקר לא רצייתי ללכת משם. הוספתי לעבוד עוד זמן-מה ואחר כך נעתקתי ממקומי: חשתי עצמי קבור בתוך השקט.

הרמתי ראש: הייתי לבדי: הקורסיקני ירד כנראה אל אשתו שהיא שוערת הספרייה; נוקקתי לקול צעדיו. שמעתי רק את קול המפל הקל של הפחמים בתנור. הערפל פשט בחדר. לא הערפל האמיתי, שהתפור מוזמן, — האחר, זה שהרחובות היו עדיין מלאים אותו, זה שעלה מן הקירות, מן המידרכות. מין העדר ממשות בדברים. הספרים היו עדיין שם, כמובן, מסודרים על האיציטבות לפי האלף-בית, עם

סמוך לאחת עזבו אחרוני הקוראים. לא הייתי רעב. בעיקר לא רצייתי ללכת משם. הוספתי לעבוד עוד זמן-מה ואחר כך נעתקתי ממקומי: חשתי עצמי קבור בתוך השקט.

הרמתי ראש: הייתי לבדי: הקורסיקני ירד כנראה אל אשתו שהיא שוערת הספרייה; נוקקתי לקול צעדיו. שמעתי רק את קול המפל הקל של הפחמים בתנור. הערפל פשט בחדר. לא הערפל האמיתי, שהתפור מוזמן, — האחר, זה שהרחובות היו עדיין מלאים אותו, זה שעלה מן הקירות, מן המידרכות. מין העדר ממשות בדברים. הספרים היו עדיין שם, כמובן, מסודרים על האיציטבות לפי האלף-בית, עם

סמוך לאחת עזבו אחרוני הקוראים. לא הייתי רעב. בעיקר לא רצייתי ללכת משם. הוספתי לעבוד עוד זמן-מה ואחר כך נעתקתי ממקומי: חשתי עצמי קבור בתוך השקט.

הרמתי ראש: הייתי לבדי: הקורסיקני ירד כנראה אל אשתו שהיא שוערת הספרייה; נוקקתי לקול צעדיו. שמעתי רק את קול המפל הקל של הפחמים בתנור. הערפל פשט בחדר. לא הערפל האמיתי, שהתפור מוזמן, — האחר, זה שהרחובות היו עדיין מלאים אותו, זה שעלה מן הקירות, מן המידרכות. מין העדר ממשות בדברים. הספרים היו עדיין שם, כמובן, מסודרים על האיציטבות לפי האלף-בית, עם

סמוך לאחת עזבו אחרוני הקוראים. לא הייתי רעב. בעיקר לא רצייתי ללכת משם. הוספתי לעבוד עוד זמן-מה ואחר כך נעתקתי ממקומי: חשתי עצמי קבור בתוך השקט.

הרמתי ראש: הייתי לבדי: הקורסיקני ירד כנראה אל אשתו שהיא שוערת הספרייה; נוקקתי לקול צעדיו. שמעתי רק את קול המפל הקל של הפחמים בתנור. הערפל פשט בחדר. לא הערפל האמיתי, שהתפור מוזמן, — האחר, זה שהרחובות היו עדיין מלאים אותו, זה שעלה מן הקירות, מן המידרכות. מין העדר ממשות בדברים. הספרים היו עדיין שם, כמובן, מסודרים על האיציטבות לפי האלף-בית, עם

סמוך לאחת עזבו אחרוני הקוראים. לא הייתי רעב. בעיקר לא רצייתי ללכת משם. הוספתי לעבוד עוד זמן-מה ואחר כך נעתקתי ממקומי: חשתי עצמי קבור בתוך השקט.

הרמתי ראש: הייתי לבדי: הקורסיקני ירד כנראה אל אשתו שהיא שוערת הספרייה; נוקקתי לקול צעדיו. שמעתי רק את קול המפל הקל של הפחמים בתנור. הערפל פשט בחדר. לא הערפל האמיתי, שהתפור מוזמן, — האחר, זה שהרחובות היו עדיין מלאים אותו, זה שעלה מן הקירות, מן המידרכות. מין העדר ממשות בדברים. הספרים היו עדיין שם, כמובן, מסודרים על האיציטבות לפי האלף-בית, עם

סמוך לאחת עזבו אחרוני הקוראים. לא הייתי רעב. בעיקר לא רצייתי ללכת משם. הוספתי לעבוד עוד זמן-מה ואחר כך נעתקתי ממקומי: חשתי עצמי קבור בתוך השקט.

הרמתי ראש: הייתי לבדי: הקורסיקני ירד כנראה אל אשתו שהיא שוערת הספרייה; נוקקתי לקול צעדיו. שמעתי רק את קול המפל הקל של הפחמים בתנור. הערפל פשט בחדר. לא הערפל האמיתי, שהתפור מוזמן, — האחר, זה שהרחובות היו עדיין מלאים אותו, זה שעלה מן הקירות, מן המידרכות. מין העדר ממשות בדברים. הספרים היו עדיין שם, כמובן, מסודרים על האיציטבות לפי האלף-בית, עם

סמוך לאחת עזבו אחרוני הקוראים. לא הייתי רעב. בעיקר לא רצייתי ללכת משם. הוספתי לעבוד עוד זמן-מה ואחר כך נעתקתי ממקומי: חשתי עצמי קבור בתוך השקט.

הרמתי ראש: הייתי לבדי: הקורסיקני ירד כנראה אל אשתו שהיא שוערת הספרייה; נוקקתי לקול צעדיו. שמעתי רק את קול המפל הקל של הפחמים בתנור. הערפל פשט בחדר. לא הערפל האמיתי, שהתפור מוזמן, — האחר, זה שהרחובות היו עדיין מלאים אותו, זה שעלה מן הקירות, מן המידרכות. מין העדר ממשות בדברים. הספרים היו עדיין שם, כמובן, מסודרים על האיציטבות לפי האלף-בית, עם

צפיה בוטחת. חשתי חסר אוניס: הייתי בחוץ, על סף הגן, על סף הדרמה הקטנה שלהם, אבל הם, הם דבקו זה בזה בתוקף העוצמה החשוכה של תשוקותיהם, הם היו לזוג. עצרתי בנשימתי, רציתי לראות מה יצטייר על פני ילדה-זקנה זו, כאשר אותו איש מאחורי גבי, יסלק לצדדים את שולי גלימתו.

אך פתאום, משוחררת, נענעה הקטנה בראשה והחלה לרוץ. הברנש בגלימה ראה אותי: זה הדבר שעצר בעדו. לרגע נותר ללא נוע באמצע השדירה, אחר פנה משם, גבו מעוגל. הגלימה חבטה בקרסוליו.

פתחתי את השער והשגתי אותו בן רגע. "הי, שמעו!" קראתי. הוא החל לרעוד.

"סכנה גדולה רובצת על העיר," אמרתי לו בנימוס בעוברי. נכנסתי אל אולם הקריאה ונטלתי, משולחן אחד, את 'מנור פארמה'. נסיתי לשקוע בקריאה, למצוא מיפלט באיטליה הבהירה של סטאנדל. הדבר עלה בידי בהבוקים, בהיות קצרות, אחר הייתי שב ונופל אל תוך היום המאיים, למולי היה זקן קטן שכיחכה בגרונו, ואיש צעיר שקוע בתלומות, מפורקד על כיסא.

השעות עברו, השמשות השחירו. היינו ארבעה, להוציא את הקורסיקני שהתחתי על שולחנו את הרכישות האחרונות של הספרייה. היה שם אותו זקן קטן, האיש הצעיר הבלונדי, אשה צעירה שהכינה את עבדת התואר שלה — ואני. מזמן לזמן, הרים אחד מאיתנו את ראשו, העיף כאחוז פחד מבט חטוף וחשדני בשלושת האחרים. ברגע מסויים החל הזקן הקטן לצחוק. ראיתי איך עוברת צמרמורת באשה הצעירה מראשה ועד כפות רגליה. אך כבר פיענחתי במהופך את שם הספר שקרא: זה היה רומאן מבדח.

שבע פחות עשר דקות. פתאום חשבתי שהספרייה נסגרת בשבע. שוב אורק אל העיר. לאן אלך? מה אעשה? הזקן גמר את הרומאן שלו. אך לא הלך משם. הוא תופף באצבע על השולחן, בנקישות יבשות וקבועות.

"רבותי, אמר הקורסיקני, עוד מעט סוגרים." האיש הצעיר נעתק ממקומו ושלח בי מבט קצר. האשה הצעירה הסתובבה אל הקורסיקני, אחר שבה ונטלה את ספרה ונראתה כמי ששקע בקריאה.

"סוגרים," אמר הקורסיקני, לאחר חמש דקות. הזקן נענע בראשו כפוסח על שתי הסעיפים. האשה הצעירה הסיטה את ספרה, מבלי לקום.

הקורסיקני לא חזר על דבריו. הוא פסע מספר פסיעות הססגניות, אחר טובב את המתג. מעל שולחנות הקריאה כבו המנורות. רק הנורה המרכזית נשארה דולקת.

"צריך ללכת?" שאל הזקן חרישית. האיש הצעיר קם לאט, באי רצון. כעת נותר רק לראות מי יתמהמה יותר בלבישת המעיל. כאשר עזבתי, ישיבה עדיין האשה במקומה, יד אחת מונחת שטוחה על הספר. למטה, נפערה דלת הכניסה אל הלילה. האיש הצעיר שצעד בראש, הסתובב, ירד לאיטו במדרגות, חצה את אולם הכניסה; על המפתח, השתהה לרגע אחר כך השליך עצמו אל הלילה ונעלם.

כשהיגעתי אל תחתית המדרגות, הרמתי את ראשי. מקץ רגע, עזב הזקן הקטן את אולם הקריאה, רוכס את מעילו. כשירד על פני שלוש המדרגות הראשונות נעתקתי וצללתי בעצימת עיניים.

חשתי על פני ליטוף קל ורענן. מישהו שרק מרחוק. הרמתי את עפעפי: גשם ירד. גשם רך ושקט. הכיכר היתה מוארת שליווה בארבעת פנסיה. כיכר של עיר שדה בגשם. האיש הצעיר התרחק בפסיעות רחבות; היה זה הוא ששרק: רציתי לצעוק אל שני האחרים, שלא ידעו עדיין, שהם יכולים לצאת ללא חשש, שהאיום חלף.

הזקן הקטן הופיע על הסף. גרד בלחיו, נבון, אחר כך העלה על פניו חיוך רחב ופרש את המטריה

בקומה הראשונה היו התריסים מוגפים. בהלה אמיתית אחזה בי. לא ידעתי עוד לאן אני הולך. רצתי לאורך הרציפים, סובבתי ברחובות השוממים של רובע בואזוי: הבתים הביטו בעיניים עגומות במנוסתיות. פניתי חדות לאחור: מה התרחש מאחורי גבי? אולי זה יתחיל מאחורי, וכאשר אסתובב, פתאום, יהיה זה מאוחר מדי. כל עוד אוכל להתבונן בעצמים, לא יקרה מאום: הבטתי ברבים מהם ככל האפשר, במידרכות, בבתים, בפנסים הגאו; עיני עברו בחפזה מן האחד אל השני כדי להפחיתם בעצם התמורה. צורתם לא היתה טבעית במיוחד, אבל אני אמרתי לעצמי בתקיפות: הנה פנס גאו, הנה ברזייה, וניסיתי להשיב אותם בכוח מבטי אל חזותם היומיומית. שוב ושוב עברתי על פני בארים בדרכי: 'הקפה של הברטוניס', 'הבאר של הצ'י. עצרתי, עמדתי חוכך בדעתי לפני וילונות המלמלה הוורדרדים שלהם: אולי לא נוגעו מקומות אלה הספונים היטב, אולי סוגרים הם עדיין על חלקה מן העולם של אתמול, חלקה מבודדת, נשכחת. אלא שהיה עלי לפתוח את הדלת, להיכנס. לא העזתי; שבתי והלכתי. דלתות הבתים הפחידו אותי, בעיקר. חששתי פן יפתחו מעצמן. לבסוף הייתי הולך באמצע המידרכה.

פתאום יצאתי אל רציף בסאן די נור... ספינות דיג, יאכטות קטנות. הנחתי רגל על טבעת רחוקה בתוך האבן. כאן, הרחק מן הבתים, הרחק מן הדלתות, בא עלי רגע של הפוגה. על המים הרזועים, הזרועים נקודות שחורות, צף פקק.

"ומתחת למים? לא העלית בדעתך מה יכול להיות מתחת למים."

מפלצת? שריון גדול, מחציתו שקועה בבוץ? תריסר זוגות רגליים בוססות לאט במדמנה. המפלצת מתרוממת מעט, מפעם לפעם. במעמקי המים. קרבתי, אורב לזיץ, לאדווה קלה. הפקק נשאר דומם, בין הנקודות השחורות. באותו רגע שמעתי קולות. סוף סוף. שבתי על עקבי והמ- שכתי בדרכי.

ברחוב דה קאסטיליון הישגתי את האנשים שדיברו. לקול צעדי נתחלחלו מאד והסתובבו כאיש אחד. ראיתי את עיניהם הלא-שקטות עוברות על פני, אל מאחורי גבי, כדי לראות אם לא קרב דבר-מה נוסף. היו, אפוא, כמוני, גם במ אחז פחד? כשעברתי על פניהם החלפנו מבטים. עוד מעט, והיינו מחליפים דברים. אך המבטים הפיקו פתאום חשד: ביום שכוה אין מדברים עם כל אחד.

מצאתי את עצמי ברחוב בוליבה, חסר נשימה. ובכן, נפל הפור: עמדתי לחזור לספרייה, לקחת רומאן, לנסות לקרוא. בלתי לאורך הגדר המסורגת של הגן הציבורי הבחנתי באותו ברנש בגלימה. עדיין היה שם, בגן העזוב; אפו האדים כאונוני.

עמדתי לפתוח את השער, אך מבע פניו עיכב בעדי: הוא צמצם עיניים והעלה על פניו מעין גיחוך מטופש ורכוכי. אך בו בזמן נעץ את עיניו במשהו נסתר ממני, ומבטו כה קשה ודבק, שהסתובבתי באחת.

למולו, רגל אחת באוויר, הפה פעור למחצה, בחנה אותו ילדה כבת עשר, מרותקת, מושכת בעצבנות במטפחתה ומטה קדימה את פניה המחוודות.

הברנש חייד לעצמו, כמי שחושב על מהתלה טובה. לפתע קם, ידיו בכיסי הגלימה, שירדה עד כפות רגליו. פסע שתי פסיעות ועיניו התגלגלו. חשבתי שהוא עומד ליפול. אך הוא הוסיף לחייד בארשת מנומנמת.

הבנתי פתאום: הגלימה. רציתי למנוע זאת. די היה אם הייתי משתעל או פותח את השער. אך גם אני עצמי הייתי מרותק, אל פניה של הילדה. פניה היו דרוכות מפחד, ליבה הלם ודאי בפראות: אלא שהבחנתי באותו פרצוף עכברי גם משהו תקיף ומרושע. זו לא היתה סקרנות אלא מעין *** מעגני הצפון — הל.

גביהם השחורים או החומים והתוויות שלהם UPLF 7.996 ** או UPLSM *** אבל... איך לומר? רבי כוח ועובי, ואיתם גם התנור, המנורות הירוקות, החלונות הגדולים, הסולמות, הם חוסמים כרגיל בעד העתיד. כל עוד נותרים בין כתלים אלה, מה שיקרה חייב לקרות מימינו או משמאלו של התנור. אם ייכנס סט. דני בעצמו, נושא את ראשו בידיו, יהיה עליו להיכנס מימין, לעבור בין האיציבות המוקדשות לספרות צרפתית לבין השולחן המוקצה לקוראות. ואם לא יגע ברצפה, אם ינשא עשרים סנטימטר מעל לארץ, יהיה צווארו השותת דם בדיוק בגובה איציבת הספרים השלישית. וכך חפצים אלה משמשים לפחות כדי לתחום את גבולות המתקבל על הדעת.

ובכן היום, היום אין הם תוחמים עוד דבר: נדמה שעצם קיומם מטיל בספק, וכי בקושי רב הם עוברים מרגע אחד אל משנהו. אחזתי בין ידי בחוקה את הספר שקראתי: אבל התחושות העזות ביותר התקפו. כלום לא נראה אמיתי. הייתי כמוקף בתפאורת קרטון שיכולה היתה להיעקר בבת אחת. העולם חיכה, עוצר את נשימתו, מתמעט — חיכה להתקף שלו, לבחילה שלו, כמו אדון אשיל, אתמול.

קמתי. לא יכולתי עוד לשבת במקום, בין כל אותם דברים שנידלדלו. ניגשתי להעיף מבט מבעד לחלון בפדחתו של אמפטרוא. מלמתי: הכל יכול לקרות, הכל יכול לקרות. כמוכן, לא מסוג הזוועות שאנשים המציאו; אמפטרוא לא יקום ויפתח במחול על כנו: זה יהיה משהו אחר.

הבטתי בחרדה באותם יצורים רופפים שבעוד שעה, בעוד רגע, יתמוטטו אולי; נכון, הייתי שם, הייתי בין כל אותם ספרים גדושי ידיעות, שכמה מהם תארו את הצורות הבלתי משתנות של בעלי החיים, וכמה מהם הסבירו שכמות האנר- גיה נשמרת בשלמות בתוך היקום; הייתי שם, עומד לפני חלון שלוגוגיות שלו מקדם השתברות אור קבוע. אבל כמה דלים המחסומים! מתוך עצלות, אני משער, נשאר העולם דומה יום אחר יום. היום, הוא נראה כרוצה להשתנות. ואז יכול הכל, הכל לקרות.

אסור לי להפסיד רגע: שורשה של מצוקה זו הוא העניין בקפה מאבלי. עלי לשוב לשם, לראות את אדון פאסקל בחיים, לנגוע אם יהיה צורך בזקנו או בידיו, אולי אז אשתחרר.

לקחתי את המעיל בחפזה והשלכתי, מבלי ללבשו, על כתפי; נמלטתי. בעברי בגן הציבורי, שוב נגלה לי באותו מקום אותו ברנש בגלימה; היו לו פנים ענקיות חיוורות בין שתי אוזניים ארגמניות מקור.

קפה מאבלי התנוצץ מרחוק: הפעם הדלקו כנראה תריסר הנורות. האצתי את צעדי: היה עלי לגמור את העניין. תחילה העפתי מבט בחלון המעוגל הגדול; האולם היה עזוב. הקופאית לא היתה שם, גם לא המלצר — גם לא אדון פאסקל.

הכניסה עלתה לי במאמץ; לא ישבתי. קראתי: "מלצר!" איש לא ענה. ספל ריק על שולחן. קוביית סוכר בתחתית הספל.

"אין אף אחד?"

מעיל היה תלוי על וו. עיתונים מצויירים נערמו בכריכות קרטון שחורות על שולחן קטן. ארבעתי לכל רחש, עוצר נשימתי. המדרגות הפרטיות חרקו קלות. בחוץ, צופר של אוניה. יצאתי בפסיעות-אחרונות, מבלי להמיש עיניים מן המדרגות.

אני יודע יפה: בשתים אחר הצהריים הלקוחות מועטים. אדון פאסקל חלה בשפעת; כנראה שלח את המלצר לסידור רים — להביא רופא, אולי. כן, אלא שאני, הייתי חייב לראות את אדון פאסקל. בכניסה אל רחוב טורנבריד, הסבתי את ראשי התבוננתי בסלידה בבית הקפה הנוצץ הריק. ** שימוש הציבור — ספרות צרפתית — הל. ** שימוש הציבור — מדעי הטבע — הל.

מישל חדאד

המפתחות

מערבית: ששון סומך
פך-היד המקעקעת בהבטחות
נפנפה בלי-הרף, נעלמה
והספור התחיל מסופו
והמפתחות שהשלכנו אל תחתית הים
משכו את תשומת לבם של הדגים האוהבים
והם החלו לאסוף צדפים צבעוניים
כמסגרת לאהבת-אנוש.
אחר שחו לעבר החוף
להשליך מפתחות-לבם על החול.

הנס הראשון

הסטקיה שליך שתי הכנסיות התעוררה
לקול תפילות-אין-עמק.

אינני שוֹגה בהזיות
אכן בין שתי הכנסיות כפר ובית-ספר ישן
שהפטריוארך השני עשאם לסטקיתו הראשונה
והכוסות נעשו לבנים כחלב.
עת התחיה הגיעה. הנסים היו לשגרה.
אשרי פגישתנו. אשרינו.

מישל חדאד משורר בן-נצרת, יליד 1919. מראשוני הסופרים הערבים שהחלו מפרסמים מיצירתם לאחר קום המדינה. עד כה הוציא ארבעה קובצרישירה. שני השירים המובאים כאן תורגמו מתוך הקובץ "אם תשאל" שהופיע בנצרת בשנת 1975.

שולמית אפפל

★
את עומדת ממני קשיוחה פלחם הטוב
הפל הנעם יפי כזה
שמי פטמות שרואים אצלך פל הקיץ
ואת עמק מן הבטן תמונה מדהימה
פראות כזו פל פעם.

זכות-קדימה לאידיוטים

(IDIOTS FIRST) מאנגלית: חנה טויכסלר

ברנארד מלמוד

תתקוקו העמום של השעון פסק. מנדל, שהיה ממגנם באפולונית, הקיץ בבהלה. הכאב חזר ובא, כאשר היטה אוזן לשמוע. הוא לבש את בגדיו הקרים, שאפסוהו בצינה מרה, ובזבו דקות בשבתו על קצה-מיטתו.

"יצחק", נאנח לבסוף. במטבח היה יצחק, פיו התמיה פעור, והוא מחזיק שישה בוטנים בכף-ידו. בזה אחר זה הניחם על השולחן. "אחת... שתיים... תשע".

הוא אספם אחד אחד והופיע בפתחו של החדר. מנדל, בכובע רחב מכפי מידתו ובמעיל-עליון ארוך, עדיין ישב על המיטה. יצחק הסתכל בעיניים ואוזניים קטנות, שיער עבות מאפיר את צדי ראשו.

"לישון", אמר בקול מאונפם. "לא", מילמל מנדל. הוא קם כנחנק. "בוא, יצחק". "הוא כיוון את שעון-היד הישן שלו, אף כי מראה השעון הגדול שעמד-מלכת עורר בו בחילה.

יצחק ביקש להגישו אל אוזנו. "לא, מאוחר מדי". מנדל הרחיק את שעון-היד בקפידה, הוציא מן המגירה את שקית-הנייר הקטנה, עם הקמוטים והחמישיות, ושילשלה לתוך כיס מעילו-העליון. הוא סייע ליצחק ללבוש את מעילו שלו.

יצחק הביט באחד החלונות האפלים, אחרי-כן במישנהו. מנדל בהה בשני החלונות האטומים. לאיטם ירדו במדרגות, באור הקלוש, מנדל הולך ראשון ויצחק מסתכל בצללים הנעים על הקיר.

לאחד הצללים, שהיה ארוך, הציע אחד מבוטניו. "רעב". בפרוזדור למטה השקיף הזקן מבעד לזכוכית הדקה. הלילה, ליל-נובמבר, היה קר ושומם. בפתחו את הדלת שירבב ראשו החוצה בזהירות. אף כי לא ראה דבר, מיהר לסגור את הדלת.

"גינבורג, זה שבא לראות אותי אתמול", לחש על אוזנו של יצחק. יצחק מצץ אוויר. "אתה יודע, למי אני מתכוון?".

יצחק סרק את סנטרו באצבעותיו. "הוא האיש, עם הזקן השחור. אל תדבר אליו ואל תלך עימו, אם יבקש ממך".

יצחק גנח. "לאנשים צעירים הוא לא כל-כך נטפף", אמר מנדל בהיר-הור שני.

היתה שעת ארוחת-הערב הרחוב היה ריק, אבל חלונות החנויות האירו באור כהוי את דרכם אל הפינה. הם חצו את הרחוב העוזב והמשיכו. בקריאת-שמחה, הצביע יצחק על שלוש הכדורים הוהובים. מנדל נתחייך אך היה תשוש כאשר הגיעו לבית-המשכונות.

המשכונאי, אדום-זקן ומרכיב משקפיים במסגרת-קרן שחור-רה, ישב ואכל דג-לבן באחורי חנותו. הוא הפנה את ראשו, ראה אותם ושב לגמוע את התה שלו. לאחר חמש דקות יצא אליהם, טופח על שפתיו חסרות-הצורה בממחטה לבנה גדולה.

מנדל, נושם בכבדות, הושיט לו את שעון-הזהב הבלוי. המשכונאי הסיט את משקפיו אל מצחו וחבש משקפת על עינו. הוא הפך את השעון בידיו פעם אחת. "שמונה דולרים".

האישה ההולד-למות ליחל את שפתיו הסדוקות. "אני זקוק לשלושים וחמישה, ויהי מה". "אז לך אל רוטשילד". "לי עצמי זה עלה שישים".

"ב-1905". המשכונאי החזיר את שעון-היד. זה פסק מתיק-תוקו. מנדל כיוונן את השעון אט-אט, והוא חזר לתקתק בקול נבוב.

"יצחק מוכרח לנסוע אל דודי, לקליפורניה". "וזאת ארץ חופשית", אמר המשכונאי. יצחק, שהיה מסתכל בבאנג'ו, הצהיל קולו בצחוק. "מה יש לו?" שאל המשכונאי.

"היא אפוא שמונה דולרים", מילמל מנדל, "אבל איפה אשיג את השאר עד הלילה?" "כמה בעד כובעי ומעילי?" שאל.

"זה לא מיקח". המשכונאי נכנס לאחורי הסורג ומילא טופס של כרטיס. הוא נעל את השעון בתוך מגירה קטנה, אך מנדל עוד שמע אותו מתקתק.

משיצאו לרחוב, שילשל את שמונת הדולרים לתוך שקית-הנייר, ואז פישפש בכיסיו אחר פתק. משמצאו אימץ עיניו לקרוא את הכתובת הרשומה עליו לאורו של פנס-הרחוב.

בשעה שהיו מדשדשים לעבר הרכבת התחתית, הצביע מנדל על השמיים המבוזקים. "יצחק, ראה כמה כוכבים יש הלילה." "ביצים", אמר יצחק.

"קודם נלך למר פישביין, אחר-כך נאכל". הם ירדו מן הרכבת במנהטן העילית והוצרכו ללכת מהלך של כמה גושי-בניינים, עד שאיתרו את ביתו של פישביין.

"ממש ארמון", מלמל מנדל וציפה לרגע של חמימות. יצחק נעץ עיניים חרדות בדלתו הכבדה של הבית. מנדל צילצל. המשרת, אדם בעל פאות-לחיים ארוכות, בא אל הדלת ואמר כי האדון והגברת פושביין סועדים בשעה זו ולא יוכלו לקבל פני איש.

"שיאכל במנוחה, אבל אנחנו נחכה עד שיגמור". בוא שוב מחר בבוקר. מחר בבוקר מר פישביין ידבר אתך. הוא לא עושה עסקים ולא צדקה בשעת-ערב זו." "בצדקה אני לא מעוניין —"

"חזור מחר". "אמור לו, זה עניין של חיים או מוות". "חיים או מוות של מי?" "אם לא שלו, אז שלי".

"אל תהיה פיקח מתחכם שכזה". "הבט לי בפנים", אמר מנדל, ואמור לי, אם יש לי זמן עד מחר בבוקר?"

המשרת נתן עיניו בו, אחר-כך ביצחק, והכניסם פנימה בא-ירצון. חדר-הכניסה היה אולם גבה-תקרה ועצום-מידות, ציורי-שמן מרובים על כתליו, ובו שפעת ריפודי-משי, שטיח פרחוני עבה מתחת לרגלים ומדרגות-שיש.

מר פישביין, אדם כרסנני וקרח ובעל נחיריים שעירים, הוא יצא משם שנתיים לאחר שסרגיי ייסנין שלח יד בנפשו ושלוש שנים לפני שמאיקובסקי איבד את עצמו לדעת.

כשנה לאחר עלייתו ניטלה הליגאליות ממפלגת פועלי-ציון, שהיתה המפלגה היחידה המותרת בברית-המועצות, כמובן פרט למפלגה הקומוניסטית.

את שיריו הראשונים בארץ-ישראל כתב עדיין ברוסית (הנוסחים הראשונים של "מכתב אל האשה", "אהבה חשמ-לית", "פלישת הרובוטים" ו"שיחה עם אליהו הנביא"). רק ב-1929 החל לפרסם את שיריו העבריים, כשאברהם שלונט-קי משמש לו שושבין, אך את שירו העברי הראשון "עדיין — לא!", שנכתב כשנה לאחר שהגיע למולדת גנו עשרים ושמונה שנים, עד שבחר בו לפתוח את מיבחר שיריו המייצג ביותר: "לאורך הדרך".

כשהביא שיר זה בראש ספרו, ב-1956, עדיין הוסיף פן להתייחס לצערו הראשון בשפה החדשה כאל יצירה שלא בשלה כל צרכה וכינהו "ניסיון פיוטי".

לאמיתו של דבר "עדיין — לא!" הוא שיר מגובש, שכל מי שנותן את דעתו על התפתחותה של השירה העברית הארצישראלית אסור לו להתעלם ממנו.

הרי השיר: **אלכסנדר פן עדיין לא השמש — גיהינום צלוי. אדמת פיתי — צמר וחול. אני זורק לך בגלוי: איני יכול!**

איני יכול את נאקו של אוח, את השרב אשר אפף חרה, את החיים על חוד החוח —

רגליו הקטנות נתונות בנעלי עור משובח, ירד במדרגות בדילוגים קלים, מפית גדולה תחובה לו תחת כפתור של מקטורן-טוקסו. הוא נעצר על השלב החמישי של המדרגות ובחן במבט את הבאים לבקר.

"מי בא בליל-שבת אל אדם שיש לו אורחים, לקלקל לו את ארוחת-הערב?" "סלח לי שאני מטרידך, מר פישביין", אמר מנדל, "אלמלא באתי עכשיו, לא הייתי יכול לבוא מחר."

"בלי הקדמות נוספות, אמור באיזה עניין באת. אני אדם רעב". "רעב", חיליל יצחק. פישביין היטיב את משקפי-המצבט על אפו. "מה יש לו?"

"זה בני יצחק. כך הוא כל ימיו". יצחק יילל כחתול. "אני שולח אותו לקליפורניה". "מר פישביין לא תורם לטיולי תענוגות אישיים".

"אני אדם חולה, והוא מוכרח לנסוע הלילה ברכבת אל דודי ליאו". "לעולם איני נותן לצדקה בלתי-מאורגנת", אמר פישביין. "אבל אם אתם רעבים, אומינכם למטה, למטבח שלי. יש לנו הערב בשר-תרנגולת עם מעיים ממולאים".

"כל מה שאני מבקש הוא שלושים וחמישה דולרים לכרטיס-רכבת אל דודי בקליפורניה. שאר הכסף כבר יש לי". "מיהו דודי? אדם בן כמה?" "בן שמונים ואחת, שיתיה ויארך ימים".

פישביין פרץ בצחוק. "שמונים ואחת, ואתה שולח לו את דפה-השכל הזה". מנדל, מנענע את שתי זרועותיו, קרא: "בבקשה ממך, בלי שמונת-גנאי".

פישביין הסכים עמו בנימוס. "במקום שהדלת פתוחה, שם אנחנו גיכנסים הביתה", אמר האיש החולה. "אם תרצה בטובך לתת לי שלושים וחמישה דולרים, יברך אותך אלוהים. מהם שלושים וחמישה דולרים למר פישביין? לא כלום. בשבילי, בשביל הנער שלי, זה הכל".

פישביין נודקף מלוא קומתו. תרומות פרטיות אני לא תורם — רק למוסדות. זאת מדיניות-תי הקבועה".

מנדל כרע על ברכיו החזקות על השטיח. "בבקשה ממך, מר פישביין, אם לא שלושים וחמישה, שמא תיתן עשרים". "לוינסון!" קרא פישביין בכעס.

המשרת בעל הפיאות הארוכות הופיע בראש המדרגות. "הראה לחבורה זו היכן הדלת — אלא-אם-כן רוצה הוא לסעוד את ליבו תחילה, לפני שהוא עוזב את הבית".

"מה שיש לי, לא ירפא אותו בשר-תרנגולת", אמר מנדל. "לכיוון זה, בבקשה", אמר לוינסון ברדתו. יצחק סייע לאביו לקום.

"הבא אותו למוסד", יעץ פישביין מעבר למעקה-השיש. הוא מיהר ועלה במדרגות, ומיד נמצאו שניהם בחוץ, רוחות מצלילות בפניהם ומעכבות אותם.

ההלילה אל הרכבת-התחתית הייתה מייגעת. הרוח נשבה באבלות. חסר-גשימה, ליכסן מנדל מבטים אל הצללים. מהדק את בוטניו באגרופו הקופא, דבק יצחק אל אביו. הם נכנסו לגינה ציבורית לנוח רגע על ספסל-אבן מתחת לעץ חסר-עלים, בעל שני ענפים. הענף הימני העבה היה מורם.

השמאלי, הדק, היה תלוי ומשתפל. ירח חיוור מאוד עלה לאיטו, וכן עלתה ובאה לקראתם, כאשר קרבו אל הספסל, דמותו של זר.

"מועדים לשמחה", אמר האיש בצרדיות. מנדל נפנף בורעותיו המדולדלות, כאילו אול כל דמו. יצחק ייבב חלושות. פעמון התענבל והשעה היתה רק עשר.

לקרוא מולדת-מכורה.

טירוף עתיק נותן בי אש-קולו, אבל איני יכול... עדיין — לא!

1928

כל מי שישמע שיר זה (ופן יותר מכל משורר עברי בדורות האחרונים, כתב את שיריו גם לאוזן ולא רק לעין) יבחין כבר משמיעה ראשונה עד כמה מצויינת ההתאמה בין הצליל לבין המשמעות והתחושה. תחושתו של איש הצפון הפוגש בארץ הצחיחה והלהוטה, בארץ שאדמתה סלעית ונוקשה והגרזן בה ניחר, מוצאת לה ביטוי בריכוז גבוה של צלילי "חוו" (חול, יכול, אוח, חוד, מכורה ועוד) וכן של צלילי ה"ק" (זורק, נאקו, לקרוא, עתיק ועוד).

אנטי תיזה לשירי "חיבת ציון"

הביטוי הצלילי המוצלח של המפגש עם הצחיחות והנוקשות הוא רק פן אחד של "עדיין — לא!" מתחתיו חבוי פן אחר, חבוי העימות האלים בין תמונת ארץ-ישראל שצויררה על ידי השירה העברית בגולה לבין חוויית המיפגש של עולה מאירופה המזרחית עם ארץ-ישראל הממשית של אותן שנים.

שירת "חיבת-ציון" ואחריה שירת ביאליק ודורו ציירו תמונה אידילית של ארץ-ישראל כמקום שבו ימצא יהודי כל מה שחסר לו בגולה: מול טחב המרתפים — השמש, מול העיירה הצפופה — מרחב שדות וכו'. תמונה זו נספגה בכל החינוך העברי ונקלטה כמעט אצל כל יהודי שהיתה לו זיקה לארץ-ישראל.

כמה פסוקים משירו של ביאליק "איגרת קטנה" (מן הגולה לאחי בציון) הם דגם מייצג לתמונה אידילית זו: "שדות בר, נחלת אבות ומרחב דרוור... אתה המאושר, לך מרחב מסביב, די אוויר לנשימה, די שמש, די צל... לא תזרע

שירו העברי הראשון של אלכסנדר פן

פנחס גינוסר

כשהגיע אלכסנדר פן ארצה מברית-המועצות היה עלם בן כ"א, משורר ששיריו הופיעו ברפוס ונקראו בנשפיי-שירה במוסקבה, שפת שירו היתה רוסית ובין עמיתיו להופעה בנשפי השירה נמנו גם "אריות" כסרגיי ייסנין וכוולאדמיר מאיאקובסקי.

אפשר שהוא לא היה מודע לכך שהצליל לצאת את רוסיה הסובייטית "בשעה ה-11", אך אין ספק שחש במעומעם את המחנק הגובר והולך בתחומים שהיו יקרים לליבו,

"לעצמי" התחנן הוקן, "איני מבקש דבר, אבל מה יהא על הנער שלי?"

גינזבורג משיך קלות בכתפיו. "מה שיהיה יהיה. זה לא בתחום אחריותי. יש לי די דברים לחשוב עליהם בלי לדאוג למישהו שחטר לו בורג בראשו."

"מהי איפוא אחריותך?"

"ליצור את התנאים. לסבב שיקרה מה שקורה. אני לא בעסק האנתרופומורפי."

"יהיה עסקך אשר יהיה, היכן רחמיך?"

"זאת לא הפרקמטיה שלי. החוק הוא החוק."

"איזה חוק?"

"החוק העולמי הקוסמי, לכל הרוחות, זה שאני חייב לציית לו בעצמי."

"איזה מין חוק הוא זה?" קרא מגדל. "למען השם, אינך מבין מה עבר עלי בחיי עם הנער המסכן הזה? הבט בו. שלושים ותשע שנים, מיום שנולד, אני מחכה שיתבגר, ואינו מתבגר. מבין אתה מה זה ללב של אב? למה אינך מניח לו לנסוע אל דודו? קולו גבר, ועכשיו היה צועק. יצחק יילל בקול גדול."

"מוטב שתירגע, שמא תפגע ברגשותיו של מישהו", אמר גינזבורג בקריצה כלפי יצחק.

"כל חיי", צעק מגדל, וגופו מרטיט, "מה היה לי? הייתי עני סבלתי ממחלות. כשעבדתי, עבדתי קשה מדי, כשלא עבדתי, היה רע יותר. אשתי מתה צעירה לימים. אך אני לא ביקשתי דבר מאיש. עכשיו אני מבקש מעשה-חסד קטן. הוא-לא בטובך, מר גינזבורג."

אוסף-הכרטיסים חיטט בשיניו בגפרור.

"אינך היחיד, ידידי, יש אנשים שחלקם גרוע מזה. ככה זה בארץ הזאת."

"כלב שכמותך". מגדל השתער על גרונו של גינזבורג והתחיל חונקו. "ממזר שכמותך, אינך מבין, מהו להיות אנושי?"

הם נאבקו אף אל אף, וגינזבורג, שעניו המשתוממות הלכו ונתבלטו, התחיל צוחק. "אפס שכמותך, אני ארסק אותך לחתיכות."

עניו גדלקו בחימה, ומגדל חש קור נורא מנשוא, כפגיון של קרח שפולש לתוך גופו, וכל אבריו מצטמקים.

הנה אני מת בלי לעזור ליצחק.

המון נתקהל סביבם. יצחק ייכב בפחד.

דבק בגינזבורג, ביסוריו האחרונים, ראה מגדל את עומק אימתו משתקף בעיניו של אוסף-הכרטיסים. אך הוא גם ראה שגינזבורג, הבוזה בבבואת עצמו בעיניו, רואה איך משתקף בהן שיעור זעמו האיום שלו. לעיניו של מגדל נתהבהב אור כאור-כוכבים, אור מסנוור שהוליד חשכה.

גינזבורג היה כנדהם. "מי אני?"

אחיזתו בוקן המפרפר רפתה קמעה-קמעה, ומגדל, ליבו פועם אך כהוא-זה, צנח לארץ.

"לך", הפטיר גינזבורג, "הבא אותו לרכבת."

"תן לעבור", פקד על שומר.

ההמון נתפלג, לפנות דרך. יצחק סייע לאביו לקום, ובצעדים כושלים ירדו שניהם במדרגות אל הרציף, שם המתינה הרכבת, מוארת ונכונה לצאת לדרכה.

מגדל מצא ליצחק מושב בקרון וחיבקו בחופזה. עזר לרדוד ליאו, יצחקייל, וכן זכור את אביך ואת אמך.

"היה נחמד אליי", אמר לקונדוקטור, "הראה לו, היכן כל דבר."

הוא המתין עד שזוה הרכבת לאיטה. יצחק ישב בקצה מושבו, פניו מאומצות ומביטות בכיוון מסעו. מש-נסעה הרכבת, עלה מגדל במדרגות, לראות מה היה על גינזבורג.

שלושים-וחמישה אלה? למי יש כל-כך הרבה כסף? בעלי הוא רב עני. הרופאים נוטלים כל פרוטה.

"ידידי היקר", אמר הרב, "אילו היה לי הייתי נותן לך."

"יש לי כבר שבעים", אמר מגדל בלב כבד. "כל מה שאני חטר הוא עוד שלושים-וחמישה."

"אלהים יתן לך", אמר הרב.

"בקבר", אמר מגדל. "הם נחוצים לי הלילה, בוא, יצחק."

"חכה", קרא הרב.

הוא מיהר ונכנס לתוך הבית, וחזר ויצא, בידו קפטן עם ביטנת-פרווה שהושיט למגדל.

"יאשה", צוחה אשתו, "לא את מעילך החדש?"

"יש לי המעיל הישן. מי זוקק לשני מעילים לגוף אחד?"

"יאשה, אני צועקת."

"מי יכול לבוא בין עניים, הגידי לי, במעיל חדש?"

"יאשה", צעקה, "מה יעשה האיש הזה במעילך? הכסף נחרך לו הלילה. המשכונאים ישנים."

"אם-כן, שיעיר אותם."

"לא". היא חטפה את המעיל מידי מגדל.

הוא החזיק בשרוול, מתגושש עמה. אותה אני מכיר, חשב. "שיילוק", מלמל. עיניה התנוצצו.

הרב נאנק והתנודד מתוך סחרחרות. אשתו פלטה צעקה, כשחילץ מגדל את המעיל מידיה.

"רוץ", קרא הרב.

"רוץ", יצחק.

בריצה יצאו מן הבית וירדו במדרגות-העץ.

"עמוד, גנב", קראה אשת-הרב.

הרב לחץ את שתי כפות-ידייו אל צדעיו וצנח לרצפה.

"הצילו!" בכתה אשתו. התקף-לב! הצילו!"

אולם מגדל ויצחק כבר היו רצים ברחובות, נושאים בידיהם את הקפטן החדש של הרב, ולו ביטנת-פרווה. אחריהם, בדממה, רץ גינזבורג.

השעה היתה מאוחרת מאוד כאשר קנה מגדל את כרטיס-הרכבה, בקופה היחידה שעדיין היתה פתוחה.

לא היתה שהות להתעכב ולאכול כריך, לפיכך אכל יצחק את בוטניו, ושניהם מיהרו אל הרכבת, רצים על-פני התחנה העזובה, רחבת-המידות.

"אז בבוקר", התנשף מגדל תוך כדי ריצה, "יבוא אדם שהוא מוכר כריכים וקפה. אכול, אבל קבל עודף. כאשר לקליפורניה הרכבת תגיע, יחכה לך בתחנה החדד ליאו. אם אתה לא תכיר אותו, הוא יכיר אותך. אמור לו שאני שולח את מיטב דרישות-השלום."

אך משהגיעו אל השער היוצא אל הרציף, נמצא השער סגור, והאור כבוי.

מגדל, נאנק, חבט בשער באגרופו.

"מאוחר מדי", אמר אוסף-הכרטיסים, הוא אדם מסורבל ומוזקן, נחיריו שעירים, וריח מפוקפק נודף ממנו.

הוא הצביע על שעון-התחנה. "כבר אחרי שתיים-עשרה."

"אך אני רואה, שעדיין עומדת שם הרכבת", אמר מגדל, מדדה בצערו.

"זה עתה יצאה — בעוד דקה אחת."

"דקה זה מספיק. רק פתח את השער."

"מאוחר מדי, אמרתי לך."

מגדל היכה על חזהו הגרום בשתי ידיו. "בכל לבי אני מבקש ממך את החסד הקטן הזה."

"חסדים קיבלת מספיק. בשבילך הרכבת נסעה. כבר היה עליך להיות מת בחצות-לילה. אמרתי לך כך אתמול. זה המיטב שאני יכול לעשות."

"גינזבורג?" מגדל נרתע מפניו.

"ומי זולתי?" הקול היה מתכתי, העיניים הבריקו, הבעת-הפנים היתה מבודחת.

מגדל פלט צעקה נוקבת ומיוסרת, כשנעלם הזר המוזקן מן השיחים. שוטר הגיע במרצה, ואף-על-פי שחבט בשיחים במקלו, לא העלה דבר. מגדל ויצחק נחפזו לצאת מן הגינה הקטנה. כשהביט מגדל לאחוריו, ראה את העץ המת והנה זורעו הדקה שלוחה כלפי מעלה וזורעו העבה תליה מדולדלת. מגדל גנח.

הם עלו על חשמלית וירדו ליד ביתו של ידיד מימים-עברו, אך זה מת לפני שנים. באותו גוש-בניינים נכנסו למסעדה והזמינו שתי ביצים מטוגנות בשביל יצחק. כל השולחנות היו תפוסים עד אפס מקום פרט לאחד, שסועד יחיד הסב אליו, אדם מסורבל, אוכל מרק עם פוסמת. אחרי הצצה אחת באיש יצאו בחיפזון, אף שיצחק בכה.

למגדל היתה עוד תכונת אחת רשומה על פתק, אולם הפתחים, מרעידים מצינה.

מה אוכל לעשות, חשב בקדחתנות, בשעה קצרה אחת? עלו על דעתו הרהיטים שבדירה. הכל גרוטאות, אך אולי זה יכניס דולרים אחדים. "בוא, יצחק". שוב הלכו אל המשכונאי, לדבר עמו. אבל בית-העסק שלו היה חשוך וסגור היטב בשער-ברזל. טבעות ושעוני-זהב התנוצצו מבעד לסורג.

הם עמדו מכווצים מאחורי עמוד-טלפון, שניהם קופאים מקור. יצחק ייבב.

"ראה את הירח הגדול, יצחק. כל השמים לבנים."

הוא הורה בידו, אך יצחק מיהן להביט.

מגדל חלם רגע על השמים, שהם מוארים באור גדול, יריעות ארוכות של אור משתרעות לכל הכיוונים. תחת כיפת-השמים, בקליפורניה, יושב הדוד ליאו, שותה תה בלימון. מגדל חש חמימות, אך הקיץ וצינה אחזה בו.

מעבר לרחוב עמד בית-כנסת ישן-נושן, בנוי לבנים. הוא הלם בדלת הענקית, אך איש לא הופיע. הוא המתין עד שחזרה אליו נשימתו וחזר דפק ביאוש. לבסוף נשמע קול פסיעות בתוך הבית. דלת בית-הכנסת נפתחה בחריקה על ציירי-הנחות הלבדים.

גבאי לבוש כהים, מחזיק נר נוטף בידו, לטש בהם את עיניו.

"מי דופק בשעת-לילה זו וברעש כזה בדלת בית-הכנסת?" מגדל השיח לפני הגבאי את צרותיו. "בבקשה ממך, הייתי רוצה לדבר עם הרב."

"הרב אדם זקן. עכשיו הוא ישן. אשתו לא תניח לך לראותו. לך הביתה ושוב מחר."

"מחר כבר שבקתי חיים לכל חי. אני אדם גוסס."

אף שהגבאי נראה כמפוקפק, הורה על בית-עץ ישן שעמד בסמוך. "הנה, שם הוא גר". הוא נבלע בתוך בית-הכנסת, גרו הדולק מטיל צללים על סביבותיו.

מגדל, עם יצחק האוחז בשרוולו, עלה במדרגות-העץ וצלצל בפעמון. לאחר כמה דקות יצאה אל המירפסת שלפני הבית אשה רחבת-פנים, בעלת-גוף ובעלת-שיבה, עוטה חלוק קרוע מעל לכתונת-הלילה שלה. היא אמרה בהדגשה, שהרב ישן ואי-אפשר להעירו.

אך בעודה עומדת על דעתה, הגיע הרב בצעדים כושלים אל הדלת. הוא הקשיב רגע ואמר: "הרוצה לראות את פני, אנא ייכנסו."

נכנסו לחזר מגובב כלים. הרב היה אדם זקן וכחוש, כתפיו שחורות, ווקנו — קווצת שיער לבן. לבוש היה גלימת-לילה של פלאנל, ולראשו כיפה שחורה; רגליו היו יחפות.

"אבוי לי", התאוננה אשתו, "נעל נעליים, או שמחר תבוא, בלי-ספק, דלקת-הריאות". היא היתה עבת-כרס, צעירה מבעלה. אחרי שנתנה עיניה ביצחק הסבה את פניה. מגדל הסביר, אנב-התנצלות, את תכלית ביקורו. "כל מה שעוד נחוץ לי הוא שלושים וחמישה דולרים."

"שלושים-וחמישה?" אמרה אשתו של הרב, "למה לא

אל קוצים... מדוע לא תביט השמש אלי?"

הכמיהה לשמשה של ארץ-ישראל ולשמש בכלל היא מוטיב נפוץ לא רק אצל ביאליק ושניאור, ופן, בשירו העברי הראשון פוגש בשמש הנכספת הזו והנה היא "גיהינום צלוי", דהיינו — מקור לייסורי תופת. הוא מבקש את שדות הבר (בלשונו "אדמת פתי") והנה הם "צבר וחול", כלומר נטולי פוריות. הרי זו כמעט התרסה אירונית ישירה ל"לא תזרע אל קוצים" שב"איגרת קטנה". ביאליק ידע כי לאחיו בציון "די אוויר לנשימה" (ועוד יהודה הלוי אמר "אוויר ארצה — מחיי נשמות"). בא פן ומכריו שאוויר זה הוא "שרב אשר אפו חרה". המרחב והדריר שבשירו של ביאליק הופכים כאן לניגודים — ל"חיים על חוד החוץ".

מסתבר כי בשיר מוצגת מציאות נוקשה לעומת חזון ורוד, או, אם תרצו, לעומת האשלייה.

איתמר אבן-וזהר הפנה את תשומת ליבי לכך שהאנטי-תיזה בשיר זה לשירו של ביאליק יכולה לנובע גם מן הנטייה של הפוטוריום הרוסי (ופן היה תלמיד אסכולה זו) לקרוא תגר על הקלאסיקה הלאומית.

מאבק פנימי

עיון מדוקדק יותר בשיר יגלה בו מאבק בין שתי עמדות נפשיות, שכל אחת מהן מגובשת בצירוף מילים. מצד אחד המציאות הטופחת על פניו, נשהיא מנוסחת ב"חיים על חוד החוץ", שבלט בהן הצליל "חח". מצד שני מנסח הוא את הכמיהה ההיסטורית לארץ-ישראל המוסיפה להוט בו במי-לים "טירוף עתיק נותן בי אש-קולו". בצירוף זה בולט צלילו של ה"ש".

מהלכו של המאבק הפנימי מתבטא בחזרה משולשת על זוג המילים "איני יכול". החזרה המשולשת אינה דחייה משול-שת של ארץ-ישראל, אלא שלושה שלבים בהחלשותה של דחייה זו. הסימן החיצוני לדירוג הוא בסימני הפיסוק.

בפעם הראשונה בא אחרי "איני יכול" סימן קריאה, בפעם השנייה הוא בא בלתי צמוד לשום סימן פיסוק ובפעם השלישית באות אחריו שלוש נקודות, אך הדירוג נבנה בדרך מורכבת יותר מאשר בשימוש בסימני פיסוק.

בפעם הראשונה מוצג ה"איני יכול" כפרייה מחלסת, ביחד כאשר הוא בא אחרי צירוף המילים "אני זורק לך בגלוי", המעלה על דעתו של הקורא את הביטוי העממי "זורק לה את הגט".

בבית השני מנצל אלכסנדר פן את המתח שבין סיום השורה השירית לבין סיומו של המשפט (והבית השני מהווה כולו משפט אחד). סיום השורה הראשונה בבית השני יוצר רושם שהמשורר בא לפרט את הדברים שאותם הוא דוחה דחייה מחלסת. בשורה ראשונה היא 'איני יכול' "את נאקו של אוח", בשורה שאחריה הוא מצרף ל"נאקו של אוח" את "החמסין" אשר אפו חרה" והדחייה באה לשיאה במיטא-פורה "חיים על חוד החוץ", אך משהגיעה הדחייה לשיאה מתברר כי אין זו דחייה מחלסת אלא הסתייגות. מתכוון הוא לומר — לא שאיננו יכול לשאת את כל אלה, אלא שאין הוא יכול להזדהות איתם, לאהבם: אין הוא יכול לקרוא להם "מולדת — מכורה".

בואה של ההסתייגות לאחר שיא הרושם של הדחייה יוצר את האפקט של היפוך הכיוון, והאפקט מתחזק כאשר הבית השלישי נפתח במילים "טירוף עתיק נותן בי אש-קולו", כי משנחלשה הדחייה חוזרת ופועלת בו הכמיהה העתיקה, אך הוא מתנצל "אבל איני יכול... אין הוא יכול להתמכר לכמיהה זו והמילים האחרונות "עדיין — לא!" ממלאות תפקיד כפול. הן מבהירות שההסתייגות היא זמנית, היא תחלוף, אך הסיום בתיבה "לא!" אומר לנו שהתהליך ה-מיוסר עדיין לא נסתיים.

שירו הראשון של פן הוא גם הד לתחושה של דור של

פן בנעוריו

נהרות בכל ומעברות ישראל

ששון סומך

שני ספרים על יהדות עראק

במאמר קודם ("עתון 1977", חוברת אפריל-מאי) ניסיתי להציג את יצירתם של שני סופרים ישראליים הכותבים ערבית, סופרים שעלו מעיראק בראשית שנות החמישים, ויצירתם הסיפורית משקפת הן את ההווה הישראלי, הן את זה העיראקי, והן את העימות הישראל-ערבי.

הפעם אתעכב אצל שני ספרים שהופיעו זה עתה בעברית, אף הם מאת ישראלים שמוצאם בארץ-הנהריים. אמנם, ה"מפריד בין שני הספרים שאעסוק בהם אינו מעט, אך מאחדות אותם העובדה, שהנפשות הפועלות בשניהם הינן בנות גלות אחת, בשני גלגוליה, ומבחינת הרצף ההיסטורי כאילו משי-לימים הם זה את זה.

קרקע נשמטת

ספרו של יצחק בר-משה, יציאת עיראק, שהופיע בימים אלה (הוצאת ועד עדת הספרדים, ירושלים 1977; 360 עמ') נכתב במקורו ערבית ואף הופיע בלשון זו בירושלים לפני כשנתיים. הנוסח העברי, שפורסם עתה, הוא מעשה ידיו

הדרכה מעשית לשחקן, לבמאי ולמבקר

ישראלה בשן

אנשי התיאטרון בארץ — שחקנים, במאים, מבקרים, מרצים לתיאטרון חסרים טכניקה חשובה שרכישה היתה מעלה את רמת הביצוע והשיפוט של אמנות זו.

השחקנים המקצועיים וכן התלמידים בבתי-הספר ובחוגים לתיאטרון, מפתחים באינטנסיביות את הטכניקה החיצונית — קול, דיכציה, תנועה, מימיקה, שבעזרתם מנטא השחקן את הדמות; הטכניקה הפנימית, שבעזרתה בונה השחקן את הדמות — חסרה לגמרי.

לכאורה הטכניקה הפנימית מיותרת; הלא מטרתו של השחקן על הבמה היא "להיות טבעי" — כמו בחיים — ומה לימד צריך כאן?! לאמתו של דבר, השוני בין החיים לבמה הוא רב כשוני שבין הטבע לאמנות.

הטכניקה הפנימית מקנה לשחקן שורה של חוקים שבמציי אותם אנחנו פועלים לפיהם בלי לחיות מודעים להם. "האמת הסצנית" בנויה על "שקר" — על תנאים מוצעים — וכוח השכנוע של אמת זו תלוי במידת ביסוסה על החוקים האורגניים של החיים.

הוא הדין לגבי הצופה הבא לתיאטרון כדי להאמין ל"שקר", ליפול באשלייה, בתנאי שתיישם את הטבע האורגני של החיים.

לדוגמא: שדטוטה של קטה קולביץ "האם עם ילדיה הרע-בים" הוא תוצאת התייחסותה של האמנית לנושא.

אמן הבמה, היוצר בפומבי, בכפייה, חייב לארגן לפי חוקים אלה את התאמצותו הרוחנית, כי חוקי הפעילות של השחקן (הסובייקט) הם חוקי הקליטה-התפיסה של הצופה (האוב-ייקט).

במצאיות, תפקיד הסובייקט והאובייקט מתחלפים לסירוגין.

החוקים האורגניים של הדיבור

הדיבור, על הבמה כבחיים, הוא אמצעי השיתוף החשוב ביותר — הקונקרטי ביותר.

הדיבור על הבמה הוא היפוכו של תהליך הדיבור בחיים, במציאות הוויזיה, הדמיונית של המילה — התיאורית שלה — קודמת לביטוי המילה.

הוויזיה של המילה "בית", לדוגמא, יונקת את חיוניותה משלושת המפעילים הרוחניים שלי: המחשבה, הרגש, ה"רצון".

הוויזיה מושפעת — נצבעת — על-ידם ברגש, בטמפר-מנט, ביחס שלי לבת המילה "בית" מבוססת באופן אורגני מאליה. ביטוי המילה בקול הוא טוף תהליך (בחיים) ולא תחילתו (בתיאטרון).

של גיר שוחט.

בר-משה נוטל על עצמו משימה נועזת ותובענית: לתאר את השנים האחרונות של יהדות עיראק (ובעיקר זו של בגדאד), שנים שבהן חזו בני גלות זו מבשרם בהתמוגגותה ההדרגתית של חוויית דו-הקיום בינם לבין שכניהם העיראקים. לפי המתואר בספר, הרי בעקבות מלחמת העולם השנייה, ובעיקר עם הקמת מדינת ישראל, נוצרו תנאים חדשים שהביאו, בסופו של תהליך, לעקירתם ההמונית של היהודים מארץ שחיו בה אלפי שנים, ולעלייתם לישראל במבצע "עזרא ונחמיה". למען האמת, הוועזע הגדול, שיצר קרע עמוק בין יהודי עיראק למוסלמיה, אירע כמה שנים קודם לכן: בשנת 1941 נערך פוגרום ביהודי בגדאד, פוגרום שאבד השראה, לפחות באופן חלקי, מחוגים פרו-נאציים מקומיים. אמנם יהדות בגדאד התאוששה וידעה תקופת גשש ללא תקדים בין השנים 1941—1948, אך רישומה של הטראומה, הנקראת "פירחוד", לא נמחה.

ערב פרוץ הקרבות בא"י חזרו הפעילים הפרו-נאציים לזירה הפוליטית, ועיתוניהם ניהלו הסתה פרועה נגד יהודי ארצם. הוקמו בתי-דין צבאיים שדנו מאות יהודים (ולא יהודים!), צעירים ומבוגרים, בהאשמות (בדויות לרוב) של ציונות או/ו קומוניזם. עם תלייתו של הסוחר היהודי שפיק עדס בעיר הנמל בצרה חשו יהודי עיראק שהקרקע נשמטה כליל מתחת לרגליהם, וכי שוב לא יחזרו ימים כמקודם. וכאשר ניתנה להם האפשרות לעלות לישראל במחיר ויתור על נתינותם ועל רכושם, עשו זאת בהמוניהם, גם-אם לא בלב קל.

הספר יציאת עיראק בא, כאמור, לתאר את אשר התרחש בשנים ההן, וכותרת-המשנה שלו — "זכרונות משנות 1945—1950" — תעיד על כך. אליבא דאמת, לא מדובר בזכרונות פוליטיים כמובנו המקובל של מונח זה, ובוודאי לא בספר היסטורי עסקינן. לפנינו תמונה פאנוראמית, העשויה פסיפס של סיפורים אישיים על עשרות גברים ונשים, בעיקר צעירים, שמצאו עצמם לפתע פתאום מרחפים בין שמיים וארץ. דומה שאחד הרגשות שהעיקו במיוחד על אנשים אלה, ובפרט על הצעירים, הוא שהתברר העירא-

השוני בין ויזיה לוויזיה בחיים מאלץ את הסובייקט ל"יניקה" — ל"סחיפה" מחדש בין מילה למילה. "הסחיפה" גורמת לקבוע המילה — הפיקסציה. נוצר זיג-זג טונלי בין המילים — פאווה לוגית. הפאווה מקלה על האובייקט לראות את שורת הוויזיות — את המשפט.

הטכסט שעל השחקן לדבר על הבמה הוא מסה מתה; הוא סיכום-תוצאה מחשבה, רגש ורצון של הסופר, המשורר, המחזאי.

על השחקן להפוך את התהליך — להחיות את הטכסט בעזרת המניעים הרוחניים שלו.

בתהליך החיאת הדיבור, יוצרים את הפאווה בין הוויזיות באופן מכני, הפאווה מחייבות את השחקן לחשוב, להרגיש, לרצות, כדי לראות — לפני בטאו את המילה. על השחקן להעביר את המסה המתה של המחבר דרך מניעיו הרוחניים שלו ולא להגיש אותה רק "מן השפה ולחוץ".

הפאווה אינה הפסקה של זמן; היא חיץ טונלי בין מילה למילה. היא נעשית יעילה כשהיא הופכת ל"טבע שני" לשחקן; כשהיא הופכת, על-ידי תירגול, ממיכנית לאורגנית.

בלי שליטה בטכניקה של החיאת הדיבור תלוי השחקן במקרה — בתפקיד; ככל שהתפקיד אינדנטי יותר — השחקן תלוי פחות בשיטה ולהיפך.

לדוגמא אותו שחקן בשירי ברנסט — זכה לשבחים; בתפקיד פריגנט — פחות.

אותה שחקנית ב"כטוב בעיניכם" בתור גבר — זכתה לשבחים; בתור אשה — פחות (בתפקיד רוזלינד).

תהליך החיאת הדיבור פותח ברוסיה על-ידי ס. וולקונסקי, אומץ ע"י סטניסלבסקי כאח לטכניקה הכללית של השחקן.

החוקים האורגניים של השחקן

השיתוף הוא אחד היסודות בטכניקה הפנימית של השחקן. הגדרת השיתוף היא: קליטה רוחנית של אובייקט ותגובה עליה. האמצעים שבעזרתם יוצרים את השיתוף הם ההסתגרות לזיות — ההתחכמויות.

השיתוף על כל צורותיו הקיים בחיים (בינו לבינה, בינו לבין אחר, בינה לבין אחר ועוד), קיים גם על הבמה. כלומר: ההסתגלויות מבוססות ע"י קול, ז'סט, מימיקה.

המונולוג — השיתוף המסובך ביותר: ביני לביני ("להיות או לא להיות"). או ביני לבין אובייקט שאינו על-ידי, או ביני ובין אובייקט שמת (שירים ליריים, ליריים דרמטיים) — חי וקיים במציאות, בלי קול.

המונולוג הוא השיתוף הקשה ביותר לביצוע על הבמה. על השחקן למצוא טון דיבור סגור כל כך, עמוק כל כך, שיהיה ביטוי למחשבה — מחד, ועליו להישמע בשורה הרחוקה ביותר — מאידך.

שחקנים שאינם מודעים לעובדה זו — עושים את מלאכתם קלה והופכים את הצופים לאובייקט. ע"י כך הם מחטיאים את כוונת השיר — מתנכרים למהותו.

צופה הנבחר באקראי ע"י השחקן כאובייקט — נבוך מאד. לדוגמא בשירה של לאה גולדברג "אפילו בחלום לא ראיתך מאז נפרדנו", המושמע לעיתים קרובות.

ישנם שירים שמטיבעם מכוונים למסה: שירי עם, בלדות, שירים אפיים; הקלה הוא או אובייקט מתאים — אורגני. ועוד על שיתוף — אחד האמצעים השומרים על הצגה, על תפקיד, מגיוון, הוא שיתוף ממש — בכל פעם מחדש. כוחן של הסתגלויות — אמינותן, הוא בטריותן, בהיווצרותן על הבמה ברגע קונקרטי; קביעה מראש של התחכמויות —

קית בגדה בהם. אמנם, גם בימים הקשים שעברו עליהם, ימי רדיפות וחנק כלכלי, לא פסו גילויים של אחוזת, של נדיבות-לב וריעות כנה מצד מוסלמים כלפי בני-ארצם היהודים, אך רבים מהצעירים היהודיים, ודווקא אלה שנטו לרעיונות של ליבראליזם וסוציאליזם, חשו שדידיהם הערבים אינם מוכנים לספן דבר כדי לגונן עליהם. לעתים קרוי-בות היו הידידים המוסלמים הללו חצויים בין אהדה טבעית לעניין הערבי-פלסטיני לבין נאמנות והבנה לידידיהם הי-יהודים.

מעניינת במיוחד היא צורתו הספרותית של "יציאת עיראק". הוא כתוב פרקים-פרקים, כשכל פרק מעלה את סיפורת של דמות או של מספר דמויות הקשורות במאורע מסוים. חרף הפיצול הזה, נשמרת אחדותו של הספר, הן בזכות האוירה הכללית המשוחפת, המרחפת על פני כל הסצנות האלה, הן בשל העובדה, שאחדות מן הדמויות מתפקדות גם כדמויות-מקשרות, נעלמות וצצות שוב בפרקים מאוחרים. רוב הפרקים בנויים בזה האופן: המספר מוסר לנו מה היא הדמות שתופיע באותו פרק, רקעה, יחסיה עם המספר עצמו וכו'. אחר-כך "מופעלת" הדמות, בדרך כלל ע"י סידרה של דיאלוגים בינה לבין דמויות אחרות, או בינה לבין המספר. המחבר אף מקפץ לקורא נתונים חיוניים על הרקע ההיסטורי, הפוליטי, הכלכלי והחברתי, אולם בסופו של דבר מעייניו נתונים לא לשלמות התמונה ההיסטורית אלא לשיחזור עולמן הפנימי של דמויותיו, ולמעקב אחר התמורה הגדולה שהתחוללה בתחושתם של גיבוריו בתגובה על אשר התרחש סביבם.

מאחר שאינני היסטוריון, אין אני נוטל על עצמי לחוות דעה באשר למידת שלמותה וחדותה של התמונה ההיסטורית רית שהמחבר מעניק לנו בספרו. אולם אין לי ספק שהוא היטיב לתאר את רוב הדמויות שבספר, ובפרט את דיוקנ"אותיהם של המשכילים היהודים הצעירים, המתלבטים, ה"מחפשים דרך אל עתיד טוב יותר. ואגב אורחא אעיר, שבספר קלוש משום מה רישומם של הקומוניסטים היהודים הצעירים, שמשם בימים ההם נכנסו לפעילות הן בתוך ה"קהילה היהודית והן מחוצה לה, ואשר רבים מהם הקריבו

איננה נכונה וגורמת אי-נוחות לצופה. משוררים כ"ע, הלל, למשל, תוהים לא אחת כשהם נשאלים אם לקרוא את שיריהם כשירי ילדים. הלא יש ו"אובייקט" בן שלוש הופך אותך ל"רס"ר" ואחר — מבוגר — "פורט על רכי מיתריך".

הנכון הוא — לפנות בשיר אל אובייקט קונקרטי. ה"מכתיב" לך את ההסתגלויות.

החוקים האורגניים של הטכניקה הכללית

מ ט ר * — כל תופעה בטבע, כל פעולה פיזית או רוחנית, היא שורה של יחידות אקטיביות ופחות אקטיביות: יום — לילה, פריחה — כמישה, פעימות הלב, הנשימה והדיבור בכלל.

שני משפטים בעלי אותה אקטיביות הם נגד הטבע של הדיבור בחיים ונגד יכולת הקליטה של הצופה בתיאטרון; דיבורו של מר סלואן בתיאטרון באר-שבע לדוגמא, או ציפ ופרדי בסטודיו של גתיב — קשה לקליטה.

המטר חל על המחזה כולו, על כל מערכה, על כל משפט. על הבמאי והשחקן לקבוע מראש, לפי הגיון תיאטרי (התחלה ב" + סוף ב" + ועוד) את המטר של המחזה.

היוונים שרו על חוק המטר והקפידו במחזותיהם על מספר מערכות אי-זוגי: אנטיגונה — חמש מערכות, מדיאה — חמש מערכות (+ - + - +).

החוקים האורגניים של בניין ההצגה

א י ד י א ה — האידיאה היא המטרה העליונה, אליה חותרים המחזאי והשחקנים בהעלותם את המחזה.

אידיאה — היא הרצון הדוחף את המחבר ומכתיב לו את תיאור הדמויות והמצבים, מהגרעין — שהוא רושם או מחשבה — ההולך ומתפתח עד לסופו הטוב או הרע של המחזה. בהתאם לכוונתו של המחבר.

ההתנגשות בין הדמויות הפרואידיות לבין הדמויות הקונטראידיות יוצרת את הקונפליקט — את טבע התיאטרון — המבליט והמבהיר את מטרתו של המחבר.

כוונה זו צריכה להיות ברורה לגמרי לבמאי ולשחקנים — היא קובעת את עמדת השחקן לגבי תפקידו כגיבור או כקטיגור של הדמות.

באמצעים תיאטריים: בימוי, משחק ואוד — ניתן להבליט מומנטים מסויימים ולטשטש אחרים, בהתאם למטרה העל-יונה.

יש ומחזה רצוי להצגה מבחינת הנושא, מבחינה תיאטרלית, מבחינה פרקטית ואינו מתאים מבחינה אידיאית — הבמאי והשחקנים, בעזרת האמצעים שהזכרתי, יכולים להציגו כמטרתם.

מירהלה אפרת, הוצגה (בתיאטרון האידי ואצלנו לפני שנים) כדמות אריסטוקרטית, המקדישה את חייה לילדיה הגומלים לה רעה תחת טובה. בהשפעת כלתה הקנטרנית משתלטים הבנים על, עסקי אימם, המתדרדרים ומתלדלים בניהולם. מירהלה אפרת עוזבת, לבסוף, את ביתה, זקנה וחסרת כל.

* המונח מטר נקבע ע"י סטאניסלבסקי בשעת העבודה.

אשר פנה רוצו את נפשו ודיכאו בו את דחפיו היוצרים. אכן, הצליח שלמה — חרף נתיב המכשולים שנפרש לפניו — לסיים את לימודיו ואף ללמוד מספר שנים באוניברסיטה, וכל זאת בזכות עקשנותו וכשרונותיו. אולם משמש כלשהו הוא מחליט לקום ולהגר לארה"ב. שם הוא משמש כמורה לעברית לילדי-יהודים מפונקים, ושם הוא חי בידוד-עקרות-שיעמום. בסופו של הסיפור הוא מחליט לא-חר היסוסים אינסופיים, לשוב ארצה ולשקע עצמו בחיי יצירה ומאבק.

הסיפור מתנהל בו ומגית בשני מישורים. מישור ההווה: שלמה בן ה-30 בגולה האמריקאית הרווייה; ומישור העבר: הילד שלמה בתופת המעברות והאפלייה. פרקי העבר ופרקי ההווה מופיעים בספר לסירוגין, ומבין השניים חביבים עלי פרקי הילדות דווקא. אך דומני שעל הספר כולו מעיבה תחושת החמלה-העצמית, הלשון גרושת הביטויים הריגוריים, המביעים תיסכול וכאב. לעיתים ממירים ביטויים אלה את החווייה עצמה ודוחקים אותה לשוליים, ואם להשתמש בביטוי הלכות מתורת הרומאן, הרי קורה שיסוד הדיגדג הריגורשי בא על מקומו של יסוד ההרצאה. אסתפק כאן בצייטוט דוגמא קצרה האופיינית ללשונו של הספר: "פצע וחבורה ומכה טריה, מורסה וקרומ של פצע מגליד תחת בגד קל. פנים גבולים ונפולים, גופות כמושים בטרם עת מרוב דאגה, מרוב מצוקה, ממחסור, מהזנחה". אולם אם לשון-נוטפת-מכאוב זו ניתן להבינה כהשתקפות של חווייה קשה מנשוא, הרי קשה להבין חלק לא-מבוטל מהפרקים ה"אמריקאים" שבספר, המהווים כל אחד לעצמו מעין מאמר ביקורתי הנעדר, כמעט, כל אלמנט גראטיבי, והחסר קשר של ממש עם כלל היצירה (למשל, פרק ז', שהוא מעין "סקר" פיליטוני של חבורות היורדים הישראלים שאתה פוגש בארה"ב, פרק מאלף כשהוא לעצמו. אך כיצד זה מצא את דרכו לתוך הרומאן — קשה לדעת).

ספר עצוב, ספר מדכא, אך עם זאת עניין לנו עם זעקה מרה, זעקת דור מנופר וממורמר שחיפש ולא מצא, שיווע ולא נענה; ולאורך דרכו נתקל בחומה של התכחשות ושל

בגירסה הערבית המקורית של ברי-משה, לשחזר את לשונם הטבעית של הגיבורים מבין שיטי הלשון המעובדת. שונה המצב בתרגום העברי. כאן חלה התרחקות כפולה ומכופלת מלשונם האמתית של הגיבורים, ולמעשה אנו עדים לתר-גום של "תרגום". על-כן יש שדיאלוגים אלה, בצורתם העברית, נשמעים רדודים חסרי-חיות, ולעיתים עשויים ליצור רושם של ארכנות שלא לצורך.

אך קשיים אלה אין בהם כדי לפגום בערכו הכללי של הספר, שהוא, כאמור, עדות כנה, הכתובה בידי סופר המאחד בתוכו בקיאות, חריצות וחוש אסתטי גמ-יחד. בזכותן של תכונות אלה ניתנה לנו אפשרות נדירה להציץ בהווייה מעניינת ומורכבת, הווייה שעד כה היתה כמעט מחוץ לתחור-מיה ולתודעתה של הספרות העברית בישראל.

נפילה

אירועים שבספרו של ברי-משה מסתיימים, איפוא, בשנת 1950 או 1951; ובה בעת מתחילה עליית הסיפור "האפופים" מאת לב חקק, שאף הוא הופיע בימים אלה (הוצאת תמוז, ת"א, 1977; 160 עמ'). יהדות עיראק שהסתלקה בחופזה בעזבה מאחוריה את רכושה ואת קברות אבותיה, הגיעה ארצה מלאה תקווה ורצון טוב. המציאות שציפתה לה — מעברות לדור בהן, התנכרות לערכיה ולמורשתה, קשיי הסתגלות טבעיים וקשיים שנערמו ע"י הרשות — היוותה בעבורה הפתעה בלתי נעימה, אם לנקוט בלשון המעטה. הדור שבוסס ברא-שית דרכו בבזך המעברות היה בחלקו לדור אובד, מתוסכל, ורבים מבניו חשו שגם כאן בגדו בהם הבריות. מישקע זה לא נמחה גם כאשר חלפו השנים והשתנו התנאים החיצוניים.

על דור זה מספר הרומאן הקצר של לב חקק. ואכן, גם ספר זה הריהו מעין ספר עדות, אם-כני בתורת מוצר ספרותי אין הוא לובש צורה של ספרי-זכרונות אלא של רומאן דווקא. זהו סיפורו של שלמה מעתוק, בן למשפחה בגדאדית בת מעמד הביניים, שהגיע ארצה בהיותו בן עשר או פחות, ועבר את שבעה מדורי הגיהנום של שנות ה-50 המוקדמות. האפלייה, הולזול והקריירות שנתקל בהם בכל

את עצמם על מזבח אמונתם. במקרים המעטים שהמחבר מזכיר את הפעילים האלה, נעשה הדבר בעקיפין, מתוך ריחוק בולט. אך למען הדייק עלי להוסיף, שגם פעילי המחתרת הציונית שבקהילה רישומם שולי וחסר-צבע בספר-רו של ברי-משה, כיעל-כן הוא יצא לתאר את הדמויות שהכיר מקרוב, ובראש ובראשונה צעירים יהודים משכילים שלא היו פעילים יתר-על-המידה בחיים הפוליטיים. בתורת עדות אישית, איפוא, מהווה הספר תרומה חשובה, הכתובה בכישרון ספרותי מובהק. המו"ל ראוי לברכה על שנטל על עצמו לתרגם ולהדפיס ספר רב-מימדים זה. בכך מיתוסף עתה ספר חשוב למדף הספרים העברי, ואין לי כל ספק בכך, שהקורא, ולא רק בן העדה הבבלית, יפיק הנאה מרובה מקריאתו.

בטרם איפרד מעל הספר עלי להעיר כמה הערות באשר לגירסתו העברית של הספר. כאמור, תרגום הספר נעשה לאו דווקא בידי המחבר. אין אני בא לטעון על מהימנות התרגום, אולם יש בו, בנוסח הערבי המקורי, קטעים, ביטויים ועניינים שנועדו מלכתחילה למי שיש לו היכרות כלשהי עם החומר וההווי המתוארים בו. הגירסה העברית נעשתה בלא השמטות ובלא הוספת הסברים, וייתכן שבכך תיפגם לא רק ההבנה המלאה אלא אף ההנאה האסתטית עצמה. כך, למשל, יש איפוף תדיר של שמות-אישים, עיי-תונים, מפלגות, אירועים היסטוריים, וכל אלה הריהם בעלי אופי "לוקאלי" למדי, ובדרך כלל אינם ידועים אף לקורא ערבית שלא חי בעיר בגדאד. אילו היה המחבר נוטל על עצמו את מלאכת התרגום, או אפילו את עריכתו היסודית של הנוסח העברי, היה מן הסתם משמיט פסקות וקטעים לא מעטים, וע"י כך היה מביא לידי מיקוד-יתר של החווייה האנושית המקופלת ביצירתו.

ומעניין לעניין באותו עניין: כבר עמדתי על כך שהדיאלוגים מהווים נדבך חשוב ביותר בספר, דיאלוגים אלה נכתבו במקור הערבי של הספר לאו דווקא בלשון המדוברת של בגדאד (הלהג היהודי הלהג המוסלמי) אלא "תורגמו" לערבית פורמאלית, השונה לא מעט מהלהגים המקומיים. כך נגרע משהו ממיידיותה של החווייה, אולם עדיין ניתן,

שלום רצבי

שתיקתך נלבטת במוחלט

לשרית ולנעמה

כרוח שלוחה אבודה מים
אמי לילית מלאת תנועות עץ מנער
ואהובתי שידיה חורשות בבושר ופנימה פנימה לו
כמסרקות ברזל מלבנות בגבם של קדושים הרוגי מלכות
מאריכי אח-ד
עד צאת הנשמה להתחדשותה
להבדיל מתחית הבושר;
ומתנועותיה היצוקות של הנפש
שהן הדם

או מצעקתי
אספקלריה שואבת אורה מרסיסי הדם
תנועותיה הקפואות של הנפש

נלבטת שתיקתך
מתנפצת במחלט.

אכן שהיא אכן מעצבת רוח גשם ויד.
אדמה שהיא אדמה בפריחה או קמילה, חשופה או לבושת אספקט
שמים שהם שמים, רבים, לכל אחד

בהתפוצצות אכלוסין או ילודי-אהבה

חומות השכל הישר
קורסות: מהפנטים סב אם ואשה
מביטים איך איל הברזל הישן מאז
מנגח אט אט

בבטחה יצוקה לתנועות אהבה.

על מנת שהדברים ילבושו את צורת פנים הנפש
אף שאין אני יודע מה היא נפש, מי היא
ואף שאין אני יודע מי הם, מה הם
והעקר מה ביני לבינם, או בינם
לבין עצמם מה? מה שעושה אותי אני
שעושים הם, סתם

אני מחשב
כמחשבי הקצין מאז שנוהרין בקלה ככחמורה
את גבה האנך שמוחת הגשם בהמטר
פעם רך ונספג ופעם בעל חמה ושוטף כל אל הים

ולא על פי התקמרות השמים
ביחס לקמירות האדמה
ולעמקי אוקיינוסים שהא קני מדה אותנטים
של מים של ים

או באמצעות מפוי וסמוך, כחל — ים,
חום — אדמה, ירק — שפלה וכיוצא בהנה

אלא יושב כבטרם לדה

סופר אחד לאחד, סופר ומצרף
את תנועותיה המורשות של האהבה, ללא סיגני מין ודת
ללא התחשבות בעמק וגבה או רום ושפלה שבין אדם לאדם
ובין אדם לחיה, ובינו (במחלט) לרמש הרומש על האדמה וצולת-ים

סבי מאז ותמונתו הקבועה בפנים פנים התנועה
עדין נע ונד בין פתלי תדריו בתפלה שרושמה אהבה

למשל, רוצה לעזור לידיד ואדיש את כישוריו הטובים, תפיסתו המהירה וכו', למרות שאיננו כל כך דייקן; או שאני רוצה להכשילו ואדיש את אידייקנותו, את אי-היכולת לסמוך עליו, למרות שכישוריו אינם כה רעים. אימא קוראו, יכולה לסמל פריצות, טפילות וציניות — כביטוי לשנאה אל עולם מבולבל ומדיניות מסכסכת; אף גבורה, תושיה, כושר-סבל והתמודדות עם אלמנות ושכול — כביטוי לשלום נכסף — בהתאם לכוונת המציגים (ואו

מירלה אפרת זכתה לאהדה עצומה בקרב הצופים וסחטה דמעות רבות (גם מעיני). וזיהו בה, אולי, את היידישע מאמע". בתפיסה שונה היא, אולי, אישה שתלטנית. יחסנית, המסרסת למעשה, את ילדיה וקושרת אותם לטבורה גם אחרי הופכם לאנשים. בתיאטרון, כמו במציאות, אין שני רצונות מנוגדים זה לזה יכולים להתקיים ולהתבטא בעת ובעונה אחת. או שאני,

אולי לא יתעורר הוויכוח בעד או נגד ברכת הבאתי דוגמאות אחדות לטכניקה הפנימית של אמנות התיאטרון, הכוללת ארבע טכניקות: של הדיבור, של ה-שחקן, של תפקיד מסויים, של בניין הצגה, וטכניקה נוספת — כללית — השייכת לכל אחת מהניל. הטכניקה הפנימית היא כלי-עזר חשוב ביותר לעבודת השחקן. בלעדיה הוא יכול להצהיר "הנני", בעלותו על הבמה, רק לעיתים רחוקות. ●

מלחמה ומצור בספרות הישראלית (1976-1977)

אהוד בן עזר

ח.

בועות אחדים לפני אוקטובר '73 הופיע בישראל הרומאן "אודיסאה '67", אשר מלחמת יוני '67 משמשת לו נושא מרכזי.

גיבור הרומאן של אברהם פסקא הוא בחור ישראלי בשם גיורא, שחי שנים רבות בפירנצה, נשוי לאיטלקיה, לא-יהודיה. הספר פותח בפיסקה —

"אבי הוא פאשיסט יהודי. יהודים פאשיסטים מזדעזעים מהצירוף. זה פשוט לא מסתדר להם. איפה ראית יהודי פאשיסט. גרמני כן. איטלקי אולי. לא יהודי." (10)

בעיני גיורא, אביו הוא ריאקציונר, בעל רוח לאומנית של "אתה בחרתנו". גיורא סופג את המשקע הזה מילדותו, ובורח מפניו כשהוא מתחיל לעמוד על דעתו. ולבסוף משתקע בפירנצה עם אשתו הלא-יהודיה, זה שיאו של הנסיון לברוח מזהותו הישראלית-יהודית, ולחיות חיים של שלוה, מחוץ להיסטוריה של עמו. גיורא סולד לשמוע שחי ישראל במלחמה בערבים מפי קרובי משפחת אשתו, פאשיסטים איטלקיים לשעבר, אך מתנגד גם לביקורת הקטלנית המוטחת כלפי ישראל מפי חוג חבריה של אשתו, שמאלנים איטלקיים.

שעת המשבר לישראל, ערב מלחמת יוני '67, היא גם שעת משבר בחייו, והוא עווב את אשתו, קורע את המירקם הדק של יחסים חדשים שארג סביבו באיטליה, וטס לישראל, להתגייס. הוא לוקח חלק בקרבות השריון בסיני. המלחמה קצרה. ישראל חזקה. הערבים נמלטים. וגיורא עווב את הארץ מיד לאחר תום הקרבות, מבלי לעלות אפילו לירושלים, לראות את הכותל, כי הוא בו לסנטימנטאליות הלאומית הזאת, וחוזר לאיטליה.

גיבורו של פסקא כמו מתרעם על עצמו על האטאביזם שמתעורר בו כל אימת שנשקפת מלחמה חדשה באופק ישראל, והוא רץ לקחת חלק בה, למרות שסולד מן ה"פאשיזם הישראלי". הספר כתוב מנקודת מבט הרואה את ישראל כמעצמה בעלת כוח, העתידה לנצח את הערבים המסוכנים בכל מלחמה, ואשר אין נשקפת סכנה ממשיכה לקיומה. וכל אלה גורמים לבטים קשים לגיורא; הוא שולל מנקודת ראות קוסמופוליטית, שמאלית, — את החגיגות הלאומיות, ולכן גם בו לצבאיות, ועם זאת אינו יכול שלא להליחם, כאשר יש צורך בכך. אך הניצחון רק מוכיח לו עד כמה השתתפותו במלחמה היתה חולשה של פאשיסטיסט, המתפתה לקחת חלק בהרפתקאות בעלות אופי "פאשיסטי".

האם פרספקטיבה יהירה זו של כוח, שהשפיעה על מחנה הניצחים כמו גם על מחנה היונים בישראל, לפני אוקטובר '73 — היתה מפרנסת את ספרו של פסקא אילו נכתב באיחור של חודשים אחדים, אחרי אוקטובר '73? — אני משוכנע שאלמלא נכתב הספר לפני מלחמת יום הכיפורים, לא היה נכתב כך לאחריה.

את שינוייה של הפרספקטיבה, שכולנו היינו שותפים לה בטרם פרצה מלחמת יום כיפור, היטיב להגדיר ד"ר עמוס שפירא, במאמרו "בחזרה לדמותו של דוד" (נובמבר, 1973), באמרו כי — "דוד הנער, הניצב כשהקלע בידו למול הענק גוליית, המזויין מכף רגלו ועד ראשו, הוא דמות המעוררת אהדה רבה. אהדה ממין זה אפפה את ישראל לפני מלחמת ששת הימים. מימדיו הפאנאסטיים של נצחון הבזק היש-ראלי חוללו את התהליך המזור של 'גולייתיואציה' לגבי דמות דוד הישראלית." (11). הוא מוסיף ואומר, כי הגישה הישראלית הטיפוסית כלפי העולם, הספוגה ביטחון עצמי, האיצה את התהליך של ה"גולייתיואציה" והגבירה את אי-ההבנה וחוסר האמון בעולם למניעינו ולמהלכינו.

"התופעה של ביטחון עצמי מופגן, המהול בחרדות הנובעות מעמקי התת-מודע הקיבוצי שלנו, תרמה לא מעט לעירפול תדמיתנו בעיני עצמנו ובעיני אחרים. קשה, אם לא בלתי אפשרי, להיות דוד וגוליית בעת ובעונה אחת. התהליך של 'דה-גולייתיואציה' של תדמית ישראל החל עם מתקפת-הפתע המאסיבית בצהרי יום-הכיפורים. האיום הברוטאלי בהתערבות צבאית סובייטית האיץ והגביר תהליך זה. בין אם אנו מאושרים מכך ובין אם לאו, ישראל חוזרת לדמות דוד." (שם)

ט.

רב יום הכיפורים תשל"ג, 1973, נדפס בעיתון "הארץ" סיפור של יצחק בן-נר, "שקיעה כפרית". גיבורו, בן כפר בעמק, חי בסיוט, בפחד מפני אסון גורא כי יבוא — "אני מלא פחד מן המחשבה

על היום שבו יקום מישו מן היקרים לי בכפר-הולדתי וייתיצב בדרך המובילה אל הכביש הראשי וישא עיניו אל העולם ויראה את הקטסטרופה הדוהרת כמערכולת-אבק בדרך, נכונה לגרוף הכל ולערבל הכל בתוכה ולהרוס הכל ולהפוך הכל לענן של שבבים — ואוי, באין מגן, יישמד כל הירוק הזה, כל השלו, היקר והטוב הזה, שנצבר כאן על הגבעה הקטנה, בפנינת הדרך; יישמד לעד. אימת הקטסטרופה הזאת היא שאוחזת בי בכל פעם שאני מהרהר בה; ושוב, מבקש אני להסביר, לא בגיני, אל בגיני המקום ועודו ובגיני אנשיו ותכליתם. מבקש אני למנוע אותם מלפקוח את עיניהם. ככל שיאחרו להבחין ברוע המסתער עליהם לכולותם מן העולם החוטא הזה, כן ייטב. על-כן מבקש אני,

מאמר שלישי ואחרון

ניקול (הישראליים) לברקו (ולצה"ל) לפני מלחמת אוקטובר '73, והאכזבה המרה (לה גרמו השניים והשניים, שחטאו בתענוג ובשיכחה), זו האכזבה שבאה לאחר העונש, לאחר החטא הקדמון, וראשיתה באותה נקודה ממנה החל תהליך התפוררותם של האהבה, השלמות, ההערצה, העונג, והחיים אשר נידמו כמלאי יפעה וחסרי אחריות. ואילו עתה בא תור ההתפכחות, ועמה רצונו, או הכרח גורלו, של איש הצבא, להצדיק עצמו ולנער מעליו את האחריות לקלון, לשגיאות שנעשו, לקרבנות, למפלה, למחדל; אך כנגדו קמים האשה (והציבור הישראלי), המשמשים לו מזכרת עוון, מזכרת קלון, על כי לא עמד בצפיפותיהם המופרות ממנו, ועל כן הם מתעללים בו, מעשה אוהב נכוב, כדי לשבור בו כל מה שהעריצו פעם ואהבו ללא כל ביקורת.

אך האם ניקול (הישראליים) נקיים מחטא? — ודאי שלא. לא על פי הסיפור, ולא פי אורח החיים הישראלי לפני אוקטובר '73. ולכן כה אכזרית מלחמתה של ניקול בברקו, כי היא רוצה להכריחו לאחת מן השתיים: להתמוטט כליל מתוך הכרת אשמתו, או — להעניק לה כל אותו ביטחון ששאבה מיישותו בטרם מעד; והדבר השני שהיא מבקשת ממנו הוא בלתי-אפשרי; ברקו אינו יכול להזיז למענה את מחוגי הזמן לאחר.

אנו מוצאים כאן תבנית של התנהגות כמו-כפייתית. האופנית לסיפורי בן-נר. גיבוריהם מבוססים בביצה של חיי-תחליף, חיים מזויפים, מבוזזים ופאתטיים. ומפעמת בקרבם כמיהה עזה, ולעיתים מרושעת, להשיג את הבלתי-אפשרי ולהחזיר את העבר, או לגלותו מחדש בהווה — ונילונה על כמיהה זו פחד עמוק מפני התגשמותו של המצב הבלתי-אפשרי הזה, העלול להתגלות כתפלצתי וכסיוטי, בהיעשותו חלק מן ההווה והעתיד.

וכל הנתיבים הללו — התפוררות האהבה, חיי התחליף, האלימות, הרשעות, הפחד, הסיוט, הכמיהה לבלתי-אפשרי והפחד מפני התממשותו, על רקע ישראל ומלחמותיה — מוליכים לקראת סיפורו האחרון של בן-נר, "אחרי הגשם" (1976).

הסיפור הוא מעין "אוטופיה שחורה", ומתוארת בו תל-אביב לאחר המלחמה הבאה. מגיעות בו לידי קיצוניות המגמות שקיימות בהווה בישראל, אך אולי אין רוצים להכיר בכל חריפותן: זרות ואיבה. אלימות כמוסה וגלויה. מצב פוליטי לא יציב מבית ומחוץ. חשש להתפוררות. שימוש בסמים ונוקשות של משטרה. קיצוניות מימין וקיצוניות משמאל. המביאות לקיטוב של מעין מלחמת אזרחים.

הסיפור פותח באווירה ריאליסטית, תל-אביבית, מזוהה מעט; ולאט-לאט מתברר כי מסופר בו על עיר אפלה, בגלל מחסור בדלק, אשר בריונים מסתובבים ברחובותיה, והשלטון בה קשוח וקצרי-יד כאחד. חלקים רבים בעיר הרוסים, בגלל המלחמה. ולתושבים המוכים, ולאזרחי הארץ כולה, רק שתי תקוות להיגאל:

"אם ימצאו נפט, יהיה לסינים אינטרס זה מה שאנחנו צריכים. קשר עם סין ונפט. זה יחסל את התלות שלנו, אחת ולתמיד." (14)

ברחובות צועדים חבורות של "גושניקים", כניראה — צעירים דתיים, בכיפות, והם מתנהגים כקלגסים, מטילים פחד; ואם מישוהו מעין לקרוא לעומתם: "אתם הבאתם כל זאת עלינו, פאשיסטים!" — הם מתנפלים עליו ושוברים את עצמותיו, כמעשה יום-יום.

קיים מחסור חמור במזון, שכבת האינטליגנציה מדולדלת. האוניברסיטאות סגורות. והתכנסויות עקרות של חוגים שמאליים, המקווים לשנות את המצב, רק מדגישות את חוסר התקווה.

העיר מצוייה תחת שלטון של משמר מקומי אלים, המתנהג כאילו שיתף פעולה עם מעצמה זרה, ועוצר אנשים מכל הסוגים: "עריקים, אנשי הגוש (דתיים), שלומניקים (שמאל לניים), נערי כנופיות, ערבים, נערות-סמים ותמהוני-רחוב." — "עם אחר הללו. עם אחר, אנשי המשמר." אומר המספר. "עם אחר החיילים שבגבולות. עם אחר אנשי השלום. עמים נבדלים הגושניקים והמסוממים ונערי הכנופיות. עם אחד בחיפה ועם אחד בתל-אביב ועם אחר בחולון ובבת-ים. הכל מתפרד במשטמה גדולה." (שם)

כאורפיאוס בשאלו מסתובב המספר בלילה בעיר המזוהה הזאת, מחפש את אחותו המכורה לסמים; פוגש באשתו האהובה, שעזבה אותו ותייה עם אדם אחר; ומוכה ונרדף הוא מגסה לתקן ולהחזיר את הדברים אל מקורם, כמו בטרם נשברו; לקוות לעתיד מפואר, כפי שהיתה האהבה בראשיתה —

"תחזיקי מעמד, את מוכרחה. כשיעבור הכל אבוא אליך, להשיבך אלי. אני יודע שבזה את רוצה. אני יודע. שנינו נשוב ונתחיייה זה בזה. האהבה תתחיייה. רק תחזיקי מעמד בכל כוחך. אל תיסחפי. אל תניחי לעצמך להיסחף אל הייאוש המתוך הזה, לשקוע באבדון הזה. תחזיקי מעמד. אחר כך יבואו מים צלולים כאוויר-הרים וישטפו הכל והבשר יתפורר לעפר והעפר לאבק והאבק יהיה לשכחה גדולה. רק אנחנו ניוותר, חסונים כאלונים על שפת הנחל. קווי לכך. קווי לכך. האמיני בי וחיי." (שם)

אך האשה כבר אבודה, חולה, מפוחדת וחסרת כוח. ואין

לעיתים, לצאת לפני כולם לפרשת-הדרכים שבשערי כפרי ולתייצב שם ולפרוע זרועותי ולא להניח לדבר לקרות. אולי יכול אני לגונן על כפרי ועל יושביו." (12)

גיבורי סיפורו של יצחק בן-נר, "ניקול" (1975), הם ברקו, מפקד-חטיבה בצח"ל, ומוכירתו-אהובתו, ניקול. מלחמת יום הכיפורים היא החטא הקדמון של שניהם, הנקודה ממנה החלו ענייניהם הפרטיים להתפורר ולהידרדר בתוך ההתפוררות וההידרדרות הכללית. ביום השישי הגורלי, ערב יום כיפור, הם עלו מסיני לבלות את השבת. בגלל קאפריזה של ניקול אחר ברקו את פתיחת המלחמה; לשווא התקשרו עימו מיחידתו הצבאית; איחורו של ברקו, בצירוף מיסגים אחרים שלו, ביום הקרבות השני, בחילוץ חייליו שנלכדו במעוזים על גדות הסואץ, מביאים, לאחר זמן לא רב, להדחתו מן הצבא, ללא האשמה ומשפט.

ברקו פושט מדיו ומתמסר ללימוד הבחינה המשפטית של פרשת הדחתו, כדי לטהר את שמו. ניקול נישאת לחיות עימו. שניהם גרים יחד, במופגן, בדירה אחת בתל-אביב (ברקו נשוי, אך חי בנפרד מאשתו), אבל חיהם עתה שוב אינם מה שהיו לפני המלחמה. וניקול, לאחר נסיונות שאינם עולים יפה להינתק ממנו, נעשיית תמצית קלונז —

"והיא עמו. אין הוא מבקש להינתק ממנה ואינו מבקשה שתינתק ממנו. היא עמו. כמו חותם המאשר את אשמתו. כמו כבל הקלון את שניהם זה לזה." (14)

ניקול וקלון — זוהי כמעט אותה מנגינת מילים. אף שסיפורו של בן-נר הוא סיפור ריאליסטי, קשה שלא להבחין בסמליותו. ניקול והציבור הישראלי, כיסוד הנשתי, ברקו וצה"ל — כיסוד הגברי. הערצתה הרומאנטית של

יעקב פרידמן

אלהים אינו מדבר עוד

מיידיש: יעקב בסר

אלהים אינו מדבר עוד

כפי שדבר בימי החומש,

אינו עולה בקריחה קענן של אש

מפצל לגן שָׁלוֹן.

אָדָם וְתוֹהוּ נְמוּגוֹ בְּעוֹמֵק הַגֶּן.

בְּשֵׁל מְרָאָה אֱלֹהִים הַמְּפֹעֶזֶת,

וְאָנוּ — נְתַפְזִים לְחַפְשׁוֹ

בְּמַחְשָׁן פֶּקַע נְעוּלִים...

צְעִדִים יַחְפִּים שֶׁל מְלֻאָכִים,

אֵינָם נוֹשְׁקִים עוֹד אֶת סִפְנוֹ,

כְּפִי שֶׁזָּה הָיָה בִּימֵי הָאֲבוֹת.

בְּרַק הַנְּעֻגָּע שֶׁלְנוּ בּוֹכָה

עַל כְּנִפְיָהֶם הַתְּכּוֹלוֹת,

הַנְּצֹפֹת כְּמוֹ לְבָנוֹת טְבוּעוֹת,

עַל פְּנֵי קֵל נְהָרוֹת הַעוֹלָם...

בְּחֻצוֹת מְתַרְפָּקִים אָנוּ בְּאֶזְנוֹנוֹ אֶל הַדְּשָׁא הַגֶּם,

אֶל עֵלְהֵ-עַץ, אֶל עוֹר הַפָּרִי הַנְּצֻעֵר;

אָנוּ מְחַפְּשִׁים אֶת שְׂחִיקַת אֱלֹהִים הַרִיחֵתִית וּמְנַסִּים לְפָרֶשֶׁה

בְּצִלוֹ שֶׁל שִׁיר עָרְבִים...

הָאֲבוֹת שְׁמַעוּ דְבַר הָאֵל,

וְאָנוּ מְפִיטִים שִׁירֵים תְּלוּלִים,

כְּדִי לְחַמֵּל אֶת הַנְּעֻגָּע הַעִירוֹם לְנִשְׁמֵת אֱלֹהִים,

אֲשֶׁר חָרִישִׁית הִיא מְנַשִּׁיפֵת הַכּוֹכְבִּיכוֹת,

מִמְּפַעַל לְאֶנְמִים נְמִים בְּעֻתוֹת חֲרָף.

בְּדִידוּתְנוּ בּוֹכָה וְהַכְּבִי הָנָה

כְּחוֹל-כֶּהָה הוּא,

כְּמוֹ צֵלָה שֶׁל צְפוּר מְתָה

מִמְּפַעַל לְשִׁלְג לְבָן שֶׁל יַעַר חֶסֶר חַיִּים.

אלהים אינו מדבר עוד,

הוא עֵיף, חָכֵם וְנֶקֶן;

אלהים אינו מאמין עוד

בְּאֱלֹהוֹת הַמְּלִים...

תל-אביב, רח' נחמני 49, טל' 612003

ד"ר משה פלדנקרייז
שכלול היכולת
הלכה ומעשה
מהדורה מאוירת, 14 צילומים

ז. ה. ברוקס

האוטווגסטיה

לפי שיטת אמיל קואה
תרגם והוסיף אחרית דבר
ד"ר משה פלדנקרייז
מבוא : — פרופ' הוגו ברגמן
הקדמה : — פרופ' הנס קריטלר
ופרופ' שולמית קריטלר

לקראת שבוע הספר העברי הופיע

מבחר ספרותנו בשנת תשל"ז

בעריכת מנחם פרי

אנתולוגיה הכוללת מיצירותיהם של 31 סופרים ומשוררים ומגישה ממיטב הסיפורת והשירה שראו אור בארץ בשנה החולפת. להוצאתה לאור חברו משרד החינוך והתרבות והתאחדות הוצאות ספרים בישראל.

324 עמודים בכריכה רכה

מחיר מיוחד לשבוע הספר : — 28 ל"י

(אינו כולל מס ערך מוסף)

להשיג בדוכני שבוע הספר בשווקים, בחנויות הספרים ובהוצאת "יחידיו", קרליבך 29, טל. 284191, תל-אביב.

אפשרות להחזיר את ההתרחשויות לאחור, למקורן. הסיפור האפוקליפטי מסתיים בתמונה מאקאברית ואירונית, של המוני אדם, היוצאים לפנות בוקר מבין הבתים ההרוסים והמדורות, שמחים כי נתגלה מאגר עצום של נפט במקומות רבים בישראל. וזוהי, כביכול, הגאולה.

כל דור של צעירים, ואנו רואים זאת בכל גסיון חדש לתגובה פאציפיסטית, וכחלק מן ההלם שלאחר כל מלחמה או תקופת התשה ממושכת בגבולות — כל דור צעיר נוטה לחשוב ששורשי הסיכסוך הערבי-ישראלי נולדו ב-1973, או ב-1967, 1956 או 1948, או אולי אפילו לאחר השואה. לכן חשוב לחקור ולראות מה היה בעבר, אף כי ההתחקות אחר השורשים עלולה גם לייאש בהביאה לפאטאליזם מסויים. הגישה שלי, במחקרי, העתיד להיקרא בשם "צל הפרדסים והרג-געש", אינה רק ניתוח ספרותי, או רק תיאור היסטורי, אלא מיתודיה כוללת, המנסה לראות את ההיסטוריה הנפשית של יחסינו אל הערבים מסוף המאה הקודמת ועד תקופתנו, ואת תחושות המלחמה והמצור, על פי השתקפויותיהן הספרותיות; וזאת מתוך הנחה, שבספרות בא לידי ביטוי הריתמוס האמיתי של המציאות האנושית, אשר קשה להבחין בו לעיתים מבעד למחקרי ההיסטוריה, ספרי זכרונות, כרכי דוקומנטציה, ויכוחים פוליטיים או ניתוחים פורמאליסטיים של טכסטים ספרותיים.

קיימת בישראל דילמה חינוכית קשה. אם אתה חוזר לאותו משורר ערכי, אשר איפיון את תקופת העליות הראשונות לארץ-ישראל (דוגמת הפאטוס הברברי), ואשר התפורר עם דור 1948, ואם אתה מחנך לאור ערכים, וביניהם לכך שהמצור אינו נצחי, וכי יבוא שלום, והערבים יקבלו אותנו כי אנו מביאים ברכה למזרח התיכון, וכי הציגונות ואחוות העמים עתידות ללכת יד ביד, ועוד כהנה וכהנה ערכים, הרחוקים מהגשמה מיידית — אז אתה צבוע, או נאיבי וטיפש. שהרי המציאות טופחת על פניך שנה אחרי שנה ומלחמה אחרי מלחמה.

אך מצד שני, אם בכתיבתך, בחייך, ובהבנתך את התקופה וספרותה — אתה נעשה ריאליסט, אתה הולך אחר צד אחד, בולט וטראגי, בתחושתו החריפה של ברנר, אבל אינך תופש את כולו, את הרגשת האיך-ברירה שלו, שהיא חזקה אפילו מן האמונה בכוחה של האידאה לשנות את המציאות, ועם זאת אינה מביאה לפאטאליזם. וכך, הסכנה היא שכאשר אתה נעשה ריאליסט בישראל, אתה נעשה פראגמאטיסט, מאבד את המתח המפרה שבין ערכים ומציאות, ובסופו של דבר מוצא את עצמך פאטאליסט. אתה מבין מה קורה סביבך, ורואה את המצב מפרספקטיבה נכונה, ותופש ששורשיו של הסכסוך עמוקים ביותר — ואז, מרוב ריאליזם ושפיות-דעת, אתה חדל להאמין ביכולת שלך לשנות את המציאות, ואתה שוקע בפאטאליזם, שהוא אולי סוג מסויים של ליבאנטיניזם, ועלול להשתלב באיזור בצורה הגרועה ביותר שיכולה להיות.

הסכנה הרבה ביותר היא כי בתהליך ההתפכחות הנמשך הולך יחול אצלנו, הישראלים, אובדן מוחלט של האמונה, כי יש קשר בין מעשינו הטובים והרעים, לבין עמדת הערבים כלפינו, ורצונם בברית שלום עמנו.

הערות

- יצחק אורפז: "נמלים". עם עובד. תל-אביב. 1968.
- בנימין תמוז: "תחרות שחיה". בקובץ "סיפור אנטון הר ארמני". מחברות לספרות. 1964. הסיפור "תחרות שחיה" נדפס לראשונה ב"לוח הארץ", 1951/52.
- בנימין תמוז: "הפרדס". הוצאת הקיבוץ המאוחד. 1972.
- See: Yonatan Ratosh: The Canaanite Outlook From: Unease in Ion. Quadrangle. 1974.
- יוסף מונדי: "זה מסתובב". הוצאת "עכשיר". 1976. עמ' 54.
- שם. עמ' 47.
- שם. עמ' 57.
- ראה: "פורצים ונצורים" "קשת". קיץ 1968.
- איתמר יעוזיקס: "על התפיסה הניאו-יהודית בתחומי הספרות והאמנות". הוצאת עקד. 1974.
- אברהם פסקא: "אודיסיאה '67". ספרית פועלים. 1973. עמ' 5.
- עמוס שפירא: "בחורה לדמותו של דור". ידיעות אחרונות. 5.11.1973.
- יצחק בן-נר: "שקיעה כפרית". סיפורים. הוצאת עם עובד. תל-אביב. 1976. עמ' 62.
- שם. עמ' 181.
- יצחק בן-נר: "אחרי הגשם". סיפור. "הארץ". 20.4.76.

תיכנון * בניה * שיפוצים

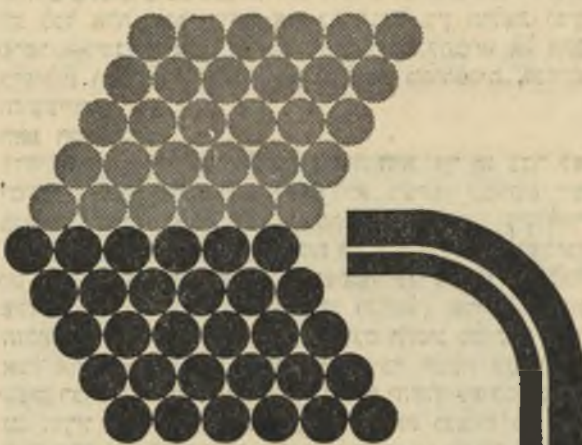
- * בניה חשמל נגרות אינסטלציה טיח
- * ריצוף חרסינה סיוד צבע דקורציה

אצל המומחים

האחים טיאר (עוסק מורשה)

רח' יעבץ 1, בני ברק, טל' 788622

- * שירות מהיר ואדיב * עבודה מעולה * אחריות *

ב-21 ביוני תוכלו לקבוע את דמותה של ההסתדרות

בבחירות להסתדרות צריכים לקחת חלק כל חברה וחבר בהסתדרות, על מנת לקבוע את דמותה, לחזק את כוחה ולהשפיע על דרכה.

אל תוותרו על הזכות לבחור את מוסדות ההסתדרות. עקבו אחרי הפרסומים השונים המספקים מידע שוטף על הליכי הבחירות.

ההסתדרות קיימת בשבילך.
יום הבחירות: 21.6.77

ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל - ועדת הבחירות המרכזית ועידת ההסתדרות - ועידת נעמת - מועצות הפועלים

אב: חכה רגע, הישאר כפוף, אל תעשה תנועות פתאומיות. המול משחק לך, בני. דומה שכדאי לעיתים לצפות בציפורים עם אביך הוקן. הנה שם,

בשיח הגדול תחת העץ ההוא, למעלה מצד שמאל: גוזל של קוקיה, כמעט בוגר, יושב לו על הענף ליד הקן שכבר קטן מכפי מידתו. עוד מעט נראה בוודאי כיצד הוריו מאמציו מאכילים אותו — כמדומה שאלה פשושים. אנו נסתדר כאן ונעמיד את הטלסקופ על החצובה — מראה זה כדאי לצפות בו. אחרי-כן אולי ננסה גם לצלם אותו.

מן המיזרעות הוא כי הן מטילות את ביציהן בקני ציפורים אחרות. אך כיצד יעשו זאת, מדוע כה דומה הביצה לביצי המארכת, ואיך גובר גוזל הקוקיה על יריביו — זו פרשה אחרת שעוד לא פוענחה כליל עד עצם היום הזה. אמנם הביצה היא בדרך כלל גדולה מעט יותר מביצי המארכת, אבל היא דומה להן תמיד בצבעה ובדגם סימניה. מעולם לא היה ספק שאין הקוקיה-האם משנה ברגע האחרון את סימני הביצה שבתוך גופה גם לאחר שהיא מתבוננת בביצי המארכת, ובייחוד כשהקן הוא קן עגול ומסוגר ואין היא יכולה בלא-הכני להבחין בביצים המונחות בתוכו. כיום סבורים שהסימנים תורשתיים ושהקוקיה תבחר תמיד, או כמעט תמיד, בקן של משפחות הציפורים שגידלה אותה. עד כאן, הכל כשורה, אך גם לאב יש חלק בתורשה, ובעניין זה ישנן שתי תיאוריות מקבילות. האחת גורסת שקוקיות

ממין זכר וממין נקבה שגידלו אותן ציפורים ממשפחה אחת, נמשכות זו לזו, ואילו לפי התיאוריה האחרת אין לזכר של הקוקיה כל חלק בקביעת צבע הקליפה הסימנים שעליה. מכל מקום ההצלחה מובטחת: רק ביצת-קוקיה אחת מתוך עשר לכל היותר מגלים ההורים-המאמצים ומסל-קים מקנם. וכדי לצמצם אפילו מידת סיכון זו — ולא נחקור את בעיית הציפורים כמתמטיקאים — הרי בכל פעם שהקוקיה מטילה ביצה בקן של ציפור אחרת היא מסלקת אחת מביצי המארכת ומשמידה אותה או אוכלת אותה. כדי שלא ישתנה הבקע מקליפתו שקערורית דמויית-אוכף

לגזול הקוקיה הבוקע מקליפתו שקערורית דמויית-אוכף בגבו; תוך שעות מעטות, אף-על-פי שעודנו ורדודי ועיוור, הוא מצליח להכניס כנף אחת תחת הביצה או הגזול הסמוכים אליו. ביותר וכך הוא דוחקם אחד-אחד ומשליכם מתוך הקן. כך עושה הוא באינסטינקט; ואילו חושם הטבעי של הוריו-מאמציו מעורר אותם להאכילו אפילו בשעה שהצאצאים שלהם מציצים תחת העץ עד שגרונם ניחר והם מתים מרעב או טורף חוטף אותם. קריאתם, כשאנינה באה מתוך הקן, ודאי נוגעת פחות ללב ההורים, ואילו קולו של גזול-הקוקיה, ונוסף עליו מראה גרונו המבהיק באדום-כתום משכנע הרבה יותר, ואכן, מאכילים הם אותו מבוקר עד ערב, עד שהוא מתבגר ועף לו.

הבן: הוא צודק, וזה מעניין למדי, מתברר כי היום אינו משעמם ואינו מעיק כפי שחשתי שיהיה כשהסכמתי לצאת אתו לטיול הזה לאחר שאמא הפצירה בי כל-כך: איך חלק תמיד לטייל עם בניו לכשיגדלו ואיך תנתן לנו הזדמנות לשוחח קצת ואולי אף לצמצם מעט את הפער הנורמלי בהחלט, מיהרה להוסיף — בין שני הדורות שלנו. אני חייב להודות שהוא חבר מתאים למדי למסע כזה — אם נגזר עליך לצאת עם אדם קשיש. בעיני עדיף הציד על

גוזל הקוקיה

זיגמונט פרנקל

הצפרות — הציד ביחידות, או בחברת נערה שאפשר לדפוק אותה אחר-כך בין השיחים. מפעם לפעם אתה צריך גם לצאת עם הוקן שלך, אך אסור כמובן, שזה יהפך למנהג קבוע.

מעניין לדעת מהו בשבילו הצפרות כשהתגייס לצבא רצה להיות טייס, אבל פסלו אותו כי הרכיב משקפיים, לכן נעשה בסופו של דבר טכנאי-מטוסים, התחבר עם טייסים ומדי-פעם "תפס טרמפ" במטוס, ואף-על-פי-כן נישאר מתוסכל. ועתה, בהגיעו לגיל-העמידה, צפו לפתע הכבוד וההתעניינות בציפורים: האם מפחד הוא מפני המוות הממשמש ובא? המתגעגע הוא פתאום, לאחר עשרים שנה רצופות של עבודה, של שכיבה עם אותה האשה ושל גידול הילדים, אל שאיפותיו הנושנות, שרובן לא התגשמו, השאיפות להתהולל בלהט נעורים ולהיות חופשי כציפור? הנה הוא הקול הקורא שבנפשו של שודד-הים, של הנווד?

הקוקיה:

הנה הם, היא ובן-זוגה, מאכילים את הפרחה מבוקר עד ערב. הוא כבר גדול מהם פי שניים, אבל הם אינם מבחינים במאומה, אולי הם סבורים שכך דרך העולם וטורחים עוד יותר. אני משערת שבתחום נסיונם המצומצם הם רוויים נחת איכשהו. לעולם לא ידעו את חיי החופש של הקוקיה, את ריגשת החיזור. ואת ההנאה המינית. שאומנם יש לשלם בעדה באי-נוחות רגעית — הטלת ביצה זעירה למדי — אבל ללא צורך להתרוצץ בלי הרף כדי להאכיל את הדרור הבא ולטפחו. כל היער הזה והשמש והרוח והנחלים והמון יצורים מקסימים סביבם, אך הם טרודים ועייפים מכדי לשים לב לכל אלה. לגבי דידם אין כל הבדל בין תולעת ובין פרפר — שניהם אינם אלא טרף שעליהם להביאו אל הקן ביעילות ובמהירות, בעוד אנו נשארים מפוספסים, פנויים וחופשיים.

האב המאמצת:

ודאי שידענו מייד שגוזל של קוקיה הוא, אך אז כבר לא יכולנו לעשות כלום ואולי גם לא רצינו. למעשה יש בגידולו משום אתגר. הוא נעשה גדול כל-כך שיכולתך לטפח אותו ממלאה אותך תחושת חשיבות וכוח. יתר-על-כן יש בכך חריגה מן השיגרה, הרפתקה של מל: לא לכל פשוט, אדום-חזה או פיפיון ניתן (כמעט) אמרתי ניתנת הזכות) לדגור על ביצת קוקיה. אמנם תענוג מפוקפק הוא, אבל את מעשירה את נסיונך ואחר-כך יכולה להתרברב שנים רבות. זאת ועוד, גוזל הקוקיה לא יחשוך לעולם שאינך כם הוריו האמיתיים, ובלילה יידחק תחת כנפיים כל עוד קטן הוא דיו לעשות כן ויעניק לכם אותה אהבה שיכולה היתה לזכות בה אמו אילו לא בחרה בחיי חופש.

הבן:

אני מתאר לעצמי שאם היה סופר ממציא סיטואציה כזאת — אב ובנו יוצאים למסע-צפרות ונתקלים בגוזל של קוקיה

— ובונה עליו סיפור, היה מגלה, לקראת סופו (אולי בעזרת הבזק-לאחור), כ"פואנטה" של הסיפור או כשיאו, או תכנה זאת כאשר תכנה — כי גם הנער אינו בנו האמיתי של אביו. אך כאן אין הדבר מתקבל על הדעת, שכן ירשתי ממנו את מצחו ואת שפתו התחוננה, אבל אומרים שכמעט כל אב מהרהר בכך מפעם לפעם: 'הקוקיה בכל צמרת לועגת לגבר נשוי ומזמרת: / 'קוקו, קוקו, הו מילת-אימים / "צו-רמת את אונם של הנשואים."

האב:

האב:

יתכן שכל ילדינו כולם הם במובן ידוע גוזלים של קוקיה, שהאשה נותנת תחת כנפי הגבר או שהוא נותנם ברחמה. כך הדבר משום שנוטים אנו לצייר לנו את הילד העתיד להיוולד כהעתק מדוייק שלנו, אף כי צעיר ומושלם יותר: בני לא יהיה קצר-ראייה ויתקבל מיד לקורס-טייס; בני לא ייאלץ לעקוב אחר ציפורים, אך ורק בשבתות, אלא ינהיג מסעות למעמקי הגיוגלים או אל מתחת לפני הים; הוא יגלה תגליות חשובות ויביא ממסעותיו סרטים שיש בהם כדי לרתק את קהל-הצופים ברחבי תבל (וכמובן יזכור ואף יזכיר, כיצד אביו, תרמילו על שכמו, הדריך אותו בצעדיו הראשונים).

וכאשר בוקע לבסוף הגוזל מן הביצה ומתחיל להתפתח, וניכרת בו מוטיבה — מקרית לגמרי, לעתים — של תכונות שני הוריו, כי אז מתברר כי כל מה שאמרנו הוא אמת צרופה: זיווגם המוצלח. שתי החתימות שעל חוזה-הנישואין היו לבשר אחד, ובהשתאות מתמדת רואים אנו, בין מצחנו לשפתנו התחוננה, את עיניה הנפלאות של הנערה שאהבנו לפני שנים רבות.

ובכל-זאת... ובכל-זאת... לפעמים מנקרת במוחנו איוז תרעומת, כמעט תחושת עלבון, שכך מהלו אותנו; כמעט האשמה אילמת בטפילות, כמעט כמו הטפילות של הקוקיה. ואז, כשתי הציפורים הקטנות הללו, אתם עפים מן העץ אל הקן, מן הקן בחזרה אל העץ, ומאכילים ומגדלים אותם. (ואם יקרה הדבר בעתות רוחה, בה-בשעה שאתם עצמכם גדלתם בתות מצוקה ורעב, הם אפילו ידגישו את הדמיון ביניכם לבינם בקומתם הגבוהה מקומתכם.) ואז יגיע סוף-סוף היום — אף-כי ייתכנו כל מיני הבדלים כגון:

הם אינם עושים זאת ברגע בקיעתם אלא כעבור פרק-זמן ממושך הרבה יותר, לאחר שבגרו לגמרי; ואין הם עושים זאת בכנפיהם הקצרות והרחבות ובשקערורי-ריות שעל גבם אלא במתיחת שיעון ותלישת דפים מן הלוח, ובמתנות לימי-הולדת;

ואין הם עושים זאת לבני דורם אלא להוריהם, כשהם צוחקים איתם קרוב יותר ויותר אל השוליים, ולבסוף משליכים אותם מתוך הקן החמים של החיים.

מאגנולית: פרנסין שניצר

הערת העורך: בעמ' 14 שובש חלק מהכותרות: צ"ל (1967-1976). ההערות הראשונות שבשולי המאמר בעמ' 14 מתייחסות לחלק הקודם של המסה בגל' מס' 2. דברי י. אופן, מ. בן שאול, א. בכר, מ. יחיל, ג. מוקד, ר. הלפי, ר. סומק, יופיעו בגל' מס' 4.

אל תתן להם לקחת את

ההסתדרות!

שלטון ליכוד + מפד"ל + דיין + שלומציון עלול —

- להביא עלינו מלחמה.
- להמריץ את האמריקאים לכפות נסיגות ללא שלום.
- לגרור את הארץ למיתון קשה ואבטלה, ולשבש עוד יותר את יחסי-העבודה.
- לטפח בארץ היסטריה לאומנית-דתית.
- לסתום את הפה למתנגדיו.

ה ס כ נ ו ת

- הקרבן הראשון של מדיניות הליכוד והמפד"ל יהיה ציבור העובדים, שמאות-אלפים בתוכו נתנו קולם למפלגות אלו.
- זהו שלטון הדמגוגיה הסוציאלית הצועקת על "טובת העובדים" ומנחיתה עליהם מכות קשות.
- אם יצליח הימין להשתלט גם על ההסתדרות — יהיו הסכנות חמורות פי כמה.
- לליכוד וד"ש מצע כלכלי-חברתי דומה. מה ימנע מהן לחקים יחד את הקואליציה בהסתדרות?
- מה קרה פה?
- צריך להבין ולדעת מה קרה.
- המאבק הוא נגד הליכוד, נגד המפד"ל וד"ש. אבל יש לנתח ולהבין את כשלון המערך.
- המפולת לא היתה מקרית. זה חייב היה לקרות.
- זה קרה מפני שמדיניותו הכלכלית של המערך הצמיחה את תשתיתו הכלכלית של הימין.
- זה קרה מפני שהמערך איבד את ערכי תנועת העבודה, והחברה הישראלית נשלטת ע"י פולחן "עגל הזהב".
- זה קרה מפני שמערכת החינוך במדינה טיפחה בנוער גישות לאומניות-דתיות.
- זה קרה מפני שמאז ממשלת הליכוד הלאומי ניתנה לבגין ולליכוד לניטימציה מלאה, והמערך התפטר עם דרכו של הליכוד.
- כשהסחף ימינה חזק עם דרכו — קשה לנוח כמחנה שלי להגביר את כוחו. למרות זאת, הגענו, כנראה למיכה רחבה למדי. הסקרים הורו שצפויים לנו 3 מנדטים. אך קרה דבר

פשוט ומרגיז: סכנת עליית הימין לא השפיעה על המתלבטים בין המערך והליכוד או ד"ש — אלא על בוחרי שלי — וקיבלנו רק כ-27 אלף בוחרים — 2 מנדטים.

מה לעשות?

המערך, בדמותו הנוכחית, בהנהגת שמעון פרס, אינו מסוגל להוות מחסום ממשי נגד הימין ומדיניותו. כבר היום קיימים במערך הכוחות העשויים להפיק את הלקחים, להבין מה קרה. אולם לא הם שלטים היום במערך. מאבקם יהיה קשה וממושך. אין אפשרות שחשינויים יתרחשו בשבועות שנתרו עד לבחירות להסתדרות. מחנה שלי יוכל להוות קטליטור חשוב לתהליכים של רדיקליזציה במערך, ולשמש ברברית לכוחות השנינו בו. לשם כך יש לחזק עתה את מחנה שלי. גם כדי לא לתת מנוח למערך ולכוחות אחרים, ולדרבן אותם להיערכות רצינית נגד הימין.

מדוע לתמוך במחנה שלי בהסתדרות?

- כמו בבחירות לכנסת, כך גם עתה: קול לשלי הוא קול בטוח נגד סכנת השתלטות הימין. (האם אחרי פרשת דיין צריך להוכיח זאת?)
- אם למרות הכל ישתלט הימין על ההסתדרות — יפעל מחנה שלי לגיבוש אופוזיציה הלוחמת להחזרת הנהגת ההסתדרות לידי העובדים.
- אם יגבר המערך על הליכוד — יעשה מחנה שלי בכל כוחו להפיכת ההסתדרות למנוף אירי-כוח שיחסום את הימין בניסיונות לפגוע בדמוקרטיה ובזכויות העובדים.
- בכל מקרה ייאבק מחנה שלי להגנת זכויותיהם הצודקות של העובדים, לרפורמה רדיקלית במבנה ההסתדרות על כל שלוחותיה (האיגוד המקצועי, חברת-העובדים ומפעלי העזרה ההדדית, ובמיוחד קופ"ח).
- מועמדי שלי להסתדרות אינם פנים חדשות. הם כבר הוכיחו עצמם כלוחמים נמרצים להגנת העובדים ולשינוי פני ההסתדרות. יותר מכל אחד אחר חשפו הם ב-4 השנים האחרונות את פרצופו האמיתי של הליכוד, בהתמדה, במרץ, בעקביות ובכשרון. כשהם מבקשים ממך אמון — אתה יודע על סמך מה לתת אותו.

אני מעוניין

- להצטרף למחנה שלי
- לתרום למחנה שלי סך
- לקבל חומר הסברה

שמי

כתובתי

ת.ד. 46109 ת"א טל. 290978, 292261 ת"א

הסוציאליסטים העצמאיים, מוקד, העולם הזה, הפנתרים השחורים, ברית השמאל, החוג לליבון (ממפלגת העבודה), ערבים להבנה יהודית-ערבית, דתיים שוחרי שלום, צל"ש (צעירים למען השכונות), וחוגי אישים למען שלום בהנהגת ד"ר יעקב ארנון ואלוף (מיל.) ד"ר מתי פלד. מוגש כמודעה ע"י מחנה שלי.

